ଜନ ସାହିତ୍ୟ

ଅଗଷ୍ଟ '୫୮ ✿ ୭୫ ନ:ପ

ସଂପାଦକୀ

ଜନ-ସାହିତ୍ୟ

ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ମାସିକ

ସଂପାଦକ — [illegible]

୪ର୍ଥ ବର୍ଷ ୫ମ ସଂଖ୍ୟା	ଅଗଷ୍ଟ '୫୮	ଓ ଅଣା ୬୫ ନୂ: ପ:

ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର !!

ସବୁ ବର୍ଷପରି ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ଆସି ଚାଲିଗଲା । କେତେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ଶହ ଶହ ଶହୀଦଙ୍କ ପ୍ରାଣଦାନ ବିନିମୟରେ ୧୯୪୭ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦରରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆସିଥିଲା, ତା'ଠାରୁ ଯେପରି ଖୁବ୍ ଦୂରକୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଛି ୧୯୫୮ର ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର । ହିମାଚଳ-ଠାରୁ କୁମାରିକା ଯାଏ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବର ଶୁଭ ବନ୍ଦ ଧ୍ୱନି ହୋଇଥିଲା, ଆଜି ତା'ର ଟିକେ ହେଲେ ଅନୁଭୂତ ହେଉନି । ସ୍ୱାଧୀନତା ଉତ୍ସବର ଉତ୍ସବ ସାଧାରଣ ଜନତାଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇ ଆଜି କେବଳ ମୁଷ୍ଟିମେୟ

"ସ୍ୱଳ୍ପ କେଇଜଣ କ୍ଷମତାର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆସିବନି । କ୍ଷମତାର ଅପବ୍ୟବହାର ହେଲେ ସମସ୍ତ ଜନତା ଯେତେବେଳେ ତା'ର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବେ, ସେତେବେଳେହିଁ ତାହା ଆସିବ । ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସୁପରିଚାଳିତ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାପରି ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିବାପାଇଁ ଜନତାକୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିପାରିଲେହିଁ ସ୍ୱରାଜ ସମ୍ଭବ ହେବ ।"

—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି

ନେତାଙ୍କ ଭଳରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । ତୁମେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଚାହିଁଥିଲେ ସେଥିରୁ କିଛି ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ।

୧୧ ବର୍ଷ ତଳେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆସିଥିଲା ସେଥିରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତବାସୀ ମନରେ ଭାବିଥିଲେ, ସଂଗ୍ରାମ ସମୟର ଅତୀତ ସବୁ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ଦୂର ହେବ । ସମସ୍ତେ ପେଟକୁ ଭାତ, ପିନ୍ଧିବାକୁ ଲୁଗା ଏବଂ ରହିବାକୁ ଘର ପାଇବେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଛି । ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଶର ସେହି ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ ତାହା ମିଥ୍ୟା ସ୍ୱପ୍ନରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସକୁ ଏଣୁ ପାଳନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଆୟୋଜନ କରାଯାଏ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ୧୧ଶ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ଆଜି ଦେଶବାସୀ ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି ଆଉ ଏକ ନୂତନ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସର ଅପେକ୍ଷାରେ...।

ତା ଅର୍ଥ, ସେ ଏଣୁ ପାଳନ ଆଉ କେତେ ଦିନ ? ସେଥିପାଇଁ ଆମର ଏଣୁ ପାଳନ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଏକ ଅଭାବ ଦୂର କରିବ ।।

ଟିପ୍ପଣୀ—

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା କାହାର ?

ସ୍ୱାଧୀନତାର ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦରକାରରୁ ବେଶୀରେ କଥା ହେଉନାହିଁ, ଯେଉଁଠି-ଲୋକମାନଙ୍କ ଅଧିକାର, ନାଗରିକ ସ୍ୱାର୍ଥ ସବୁ ଅଛି କରିଦେଇ । ଏଣୁ ଦେଶରୁ ଆମେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅବହେଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେହି ଓଡ଼ିଆମାନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଭାଗୀଦାର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତି ଅଛି କି ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନତାରୁ ଅନେକ ଦିନ ହେଲାଣି, ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଶରେ ଆମ ଲୋକଙ୍କ କେତେ ଦିନ ହେଲାଣି ସବୁ ଲୋକରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱାର୍ଥ ଉପେକ୍ଷିତ ହେଉଛି ବା ଭାରତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶା—

ସ୍ୱରାଜ ଅଧିକାର ଦେଇ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷା କରାଯାଉ। ଏବଂ କଟକ। ସମ୍ବଲପୁରରେ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସୁବିଧାରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କରିବେ । ଓଡ଼ିଶାର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସନରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ପ୍ରତି ଉପରେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ଭୌଗୋଳିକ ଏକତା ଉପର ବା କେନ୍ଦ୍ରର ଦର ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ୱାର୍ଥଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଧିକ ସେଥିପାଇଁ ଦାବିମାନେ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତ୍ତି ପକ୍ଷରୁ ଅଗଣ୍ୟ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ବସୁଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମେ କେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାରେଖାରେ ନେଇ ସରକାରଙ୍କ ଉପରକୁ ଦାବିଦାରୀମାନେ ତଥା ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟର, କେତେ କେତେ ଓଡ଼ିଆବାସୀଙ୍କ ଅଂଚଳ ସମ୍ବଲପୁର, ଗଞ୍ଜାମ, ମେଦିନୀପୁର, ସିଂହଭୂମ, ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଭାଗ ହୋଇଥିବା ଏହି ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ ଲୋକ ପଡ଼ିଥିଲେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ସେମାନେ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ ସେଥିପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାଇ ପାରିବେ ବା ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକାରମାନଙ୍କୁ ଆଉ ବାହାରକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ହେବାକୁ ପଡ଼ିବନି । ତେଣୁ ସେ ସବୁକୁ ଏକତ୍ର ମିଶାଇବା ଦରକାର।

କେନ୍ଦ୍ରର ଅଧୀନ ତଥା ପୂର୍ବେ ଥିବା ସୋପାନ ଥାଇ ସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧ-ରେ ଭାରତ ମାନେ ଜାତୀୟ ଦଳରେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଉପୁଜିବ ଲାଭ । ତେବେ, ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରଥମରେ ସବାଳୁ ଜନ ଭାରତ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଭୌଗୋଳିକ ଆଧାର ଉପୁଜି କରନ୍ତୁ । ଏହା ବାଦରେ ସମାଜର ଅର୍ଥନୈତିକ ବୃତ୍ତିଗତ ଦୃଷ୍ଟି ଅଧିକାରୀ ନେଇ ବୋଲୁଛି ଉପରେ ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଜାତୀ ନୈତିକ ପରିଚାଳନା ଉଚିତ ହେବନି । ଓଡ଼ିଆ ଅଧିକାରୀ ସରକାରରେ ସ୍ୱଦେଶର ନେତାରେ ରହିବାକୁ ଦାବୀ ଜନ୍ମ ନେଇ କରିଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଦାବି ବନ୍ଧୁତ୍ୱରେ କେବେ ସବୁ ଏକାର ସ୍ଥାୟୀ ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରୁନି ।

ସବୁ ସରକାର ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ଓଡ଼ିଆର ସମ୍ମାନ ଏହିପରି ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପରିସ୍ଥିତି ନୁହେଁ । କାରଣ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ବଡ

ସରକାର ଏକ ପ୍ରଦେଶର ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳରେ କେବଳ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଯେଉଁ ନୂଆ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି ସେଥିପ୍ରତି ଆମେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଛୁ ।

ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ଓ ସଂକୋଚନ

ଗତ ୨୪ ତାରିଖ ଓ. ପି. ଏ.ର ଏକ ବିଜ୍ଞପ୍ତିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଯେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ନୂତନ ହାଇସ୍କୁଲ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେବେନି । ତା’ ବ୍ୟତୀତ ପୁରୁଣା ହାଇସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଶ୍ରେଣୀ ବୃଦ୍ଧି କରି ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇ ପାରିବେ ଓ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ କହନ୍ତି । ସଂକୋଚନ ନୀତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା କେତେକୁ ଶାସନକଳ ଦେଇ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାରର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତିକୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ସଙ୍କୁଚିତ କରାଯିବ । ମୁଦାଲିଅର କମିଟି ରିପୋର୍ଟର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଯେଉଁ ନୂଆ ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ସେଥିରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର କେବଳ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରିବେ, ଅନ୍ୟଥା ନୁହେଁ । ଏହା ଫଳରେ ସହରଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିବା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକମାନେ ଉଚ୍ଚ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବେ । ଫଳରେ କେତେକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବହୁଗୁଣରେ ବଢ଼ିଯିବ । ସେତେବେଳେ ପଛରେ ରହିଲେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ତୁଳନାରେ ଓଡ଼ିଶା ବର୍ତ୍ତମାନର ଦୋଷ ଦରୁ ଦଶଗୁଣ ପଛରେ ପଡ଼ିଯିବ । ଏ ନୀତି କେତେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଓ ଲୋକମାନେ କେଉଁ ମତ ଦେଉଛନ୍ତି, ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ ବୋଲି ଆଶାକରୁ ।

ଶହୀଦ-ସ୍ମୃତି ସ୍ତମ୍ଭ

ମହା ଯୁଦ୍ଧରେ ମେଦିନୀପୁରରେ ଯେଉଁମାନେ ଶହୀଦ ହୋଇଥିଲେ ଅହମଦାବାଦଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ଏକ ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଶହୀଦ ହୋଇଥିବାରୁ

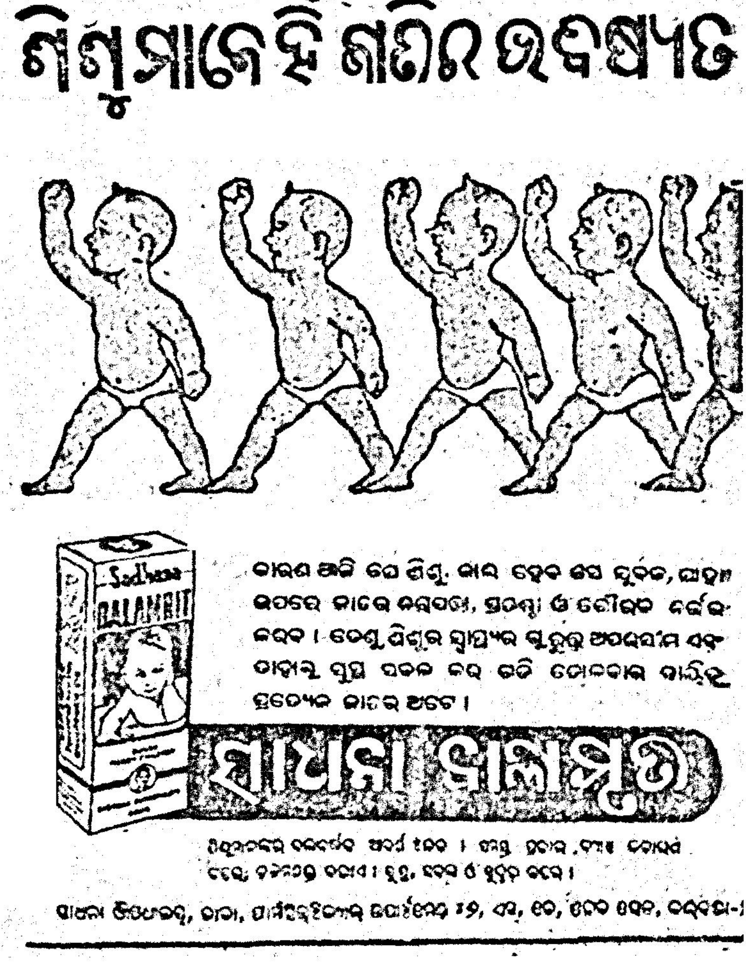
ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଗଠିତ ଭବିଷ୍ୟତ
Sadhana
BALAMRIT
କାରଣ ଆଜି ଯେ ଶିଶୁ, କାଲି ହେବ ସେ ଯୁବକ, ଯାହାଙ୍କ
ଉପରେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ, ସମୃଦ୍ଧି ଓ ଗୌରବ ନିର୍ଭର
କରିବ । ତେଣୁ ଶିଶୁର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଏବଂ
ତାହାକୁ ସୁସ୍ଥ ସବଳ କରି ଗଢି ତୋଳିବାର ଦାୟିତ୍ୱ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଅଟେ ।
ସାଧନା ବାଲାମୃତ
ସାଧନା ଔଷଧାଳୟ, ଢାକା,

ଏହା ଶାସକ ଦଳ ବରଦାସ୍ତ କରି ନପାରି ପ୍ରମୁଖଙ୍କୁ ପୋଲିସଦ୍ୱାରା ଅପସାରଣ କରିଦେଲେ । ଫଳରେ ପୋଲିସ-ଜନତା ସଂଘର୍ଷ ହୋଇ କେତେକ ମୃତାହତ ହେଲେ । ସେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏବେବି ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି ଏବଂ ତାହା ହିଂସାତ୍ମକ ରୂପ ନେଇଛି । ଏହାର ସନ୍ତୋଷଜନକ ସମାଧାନ ନ ହେଲେ ଏହା ଶୀଘ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପିଯିବାର ଘୋର ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସମ୍ପ୍ରତି ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରମୁଖ ଅବସ୍ଥାରେ ସରକାର କଳ କଣ୍ଢେଇ ଅଚଳ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଏହା ଯେଉଁମାନେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିବେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ !

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସମାଚାର

ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭା ଅଧିବେଶନ

ଏହି ମାସ ୨୫ ତାରିଖଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାର ବର୍ଷାକାଳୀନ ଅଧିବେଶନର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ସରକାରୀ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ବିଭେଦ ଉତ୍କଟ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ଏ ବୈଠକର ଗୁରୁତ୍ୱ ଖୁବ ବେଶି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱର ନୂଆ ରାଜଧାନୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ୨ ମାସ ପାଇଁ ୧୪୪ ଧାରା ଜାରି ହୋଇ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସଭା ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଯାଇଛି ।

ମୋହିନୀ ବେଶ ପରିତ୍ୟାଗ ପାଇଁ ଆଦେଶ

ଏକା କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ନୋଟିସ ବୋର୍ଡରେ ଏକ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ମାରି କଲେଜର ଯୁବତୀ ଛାତ୍ରୀମାନେ କଲେଜ ଆସିବା ବେଳେ ସାଜସଜ୍ଜାରେ ସଂଯତ ହେବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଛନ୍ତି । ଦେହର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନକାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଯଥା ନାଇଲନ ଶାଢ଼ୀ, ସୁଗନ୍ଧି ଦ୍ରବ୍ୟ, ଲିପଷ୍ଟିକ ତଥା ଦିନ୍ୟାନା ସୁଟ-ବୁଟ ଅଙ୍ଗଶୋଭିତ ହୋଇଥିବାରେ ଓ

ସ୍ୱାଧୀନ ବ୍ୟବହାର ନିଷେଧ କରିଛନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା କଲେଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଛାତ୍ରମାନେ ପଢ଼ା ଅପେକ୍ଷା ଟିଣ୍ଡ ଦ୍ୱନ୍ଦକାରୀ ସାଥୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଯାହା ଫଳରେ ପାଠ ପଢ଼ାରେ ବ୍ୟାଘାତ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏ ପ୍ରକାର ବିଜ୍ଞପ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରୀ ମହଲରେ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଛି ।

ଭାରତରେ ୨୦ ଲକ୍ଷ ଅନ୍ଧ ଅଛନ୍ତି

ଆଜି ଲୋକସଭାରେ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ କେନ୍ଦ୍ର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀମାଳୀ କହିଲେ ଯେ ଭାରତରେ ଅନ୍ଧମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୨୦ ଲକ୍ଷ ହେବ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଏବଂ ତା ପୂର୍ବରୁ କେତେ ସଂଖ୍ୟକ ଅନ୍ଧ ଲେଖା ଶିକ୍ଷା ବା ତାଲିମ ପାଇଛନ୍ତି ତାହା ଜଣାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ କହିଲେ ।

ସେ ଅଧିକନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇଲେ ଯେ ଅନ୍ଧମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍କୁଲ ସେମାନଙ୍କ ପୁନର୍ବାସନ ଗୃହମାନଙ୍କ ସହ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ସେମାନଙ୍କୁ ବୃତ୍ତି ଦେବାର ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ମାନ୍ଦ୍ରାଜସ୍ଥିତ ବୟସ୍କ ଅନ୍ଧ ତାଲିମ କେନ୍ଦ୍ରର କର୍ମସଂସ୍ଥାନ ଅଫିସ ଏବଂ ଜାତୀୟ ଅନ୍ଧ ଅସୋସିଏସନର [ବମ୍ବେ] କର୍ମସଂସ୍ଥାନ ବିଭାଗ ଅନ୍ଧମାନଙ୍କ କର୍ମସଂସ୍ଥାନରେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ।

ଜନ-ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପାଠକ-ପାଠିକା ଜାଣିବା ପାଇଁ

ଅଗଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା ପରେ ସେପ୍ଟେମ୍ବର-ଅକ୍ଟୋବର ସଂଖ୍ୟା ରୂପେ ପୂଜା ସଂଖ୍ୟା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୩୦ ତାରିଖରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ସବୁ ବର୍ଷପରି ଏ ବିଶେଷ ସଂଖ୍ୟାଟି ଖୁବ ବହୁଳ ଓ ମନୋଜ୍ଞ ହେବ । ଦାମ୍ ଟ ୧। ହେବ ।

ଯେଉଁ ଏଜେଣ୍ଟମାନେ ବେଶି କପି ନେବେ ସେମାନେ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୦ ତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ଅଫିସକୁ ଜଣାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ ।

ପରିଚାଳକ—ଜନ-ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

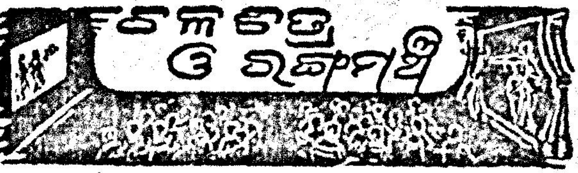

ଓଡ଼ିଆ ଚିତ୍ର—"ମା"

ଚଳନ୍ତି ମାସଠାରୁ ଅନୁକୂଳଙ୍କରେ 'ଚନ୍ଦନ' ପ୍ରଯୋଜିତ ନୂତନ ଓଡ଼ିଆ ଚିତ୍ରପାଇଁ ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଟକିଜ ଷ୍ଟୁଡିଓରେ ଆଠଟି ସଙ୍ଗୀତ ରେକର୍ଡିଂ ହୋଇ ସାରିଛି । ନାଟ୍ୟକାର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, କବି ଶିବ ମହାପାତ୍ର, ଗୌରକୃଷ୍ଣ ଗୋସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ସଙ୍ଗୀତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର । କଥାବସ୍ତୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ସୁପରିଚିତ ଲେଖକ ଆନନ୍ଦ ବର୍ମା । ଏହି ସାମାଜିକ ଛବିଟିର ନାମ ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛନ୍ତି ମଞ୍ଚ ଅଭିନେତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ। ଚପଳା ନାୟକ, ଗୌରପ୍ରସାଦ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉ ମଧ୍ୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସୁଟିଂ କାମ ଏହି ମାସରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଜାନୁୟାରୀ ୧୯୫୯ରେ ଏହା ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବ । ଛବିଟିରେ ନୃତ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛନ୍ତି, ପ୍ରଖ୍ୟାତ ନର୍ତ୍ତକ କେଳୁଚରଣ ମହାପାତ୍ର ।

———

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା

ଉତ୍କଳ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ଉପରୋକ୍ତ ଚିତ୍ରର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଉଥିଏଟର୍ସ ଷ୍ଟୁଡିଓରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ବଙ୍ଗାଳର କ୍ୟାମେରା-ମ୍ୟାନ ରାମାନନ୍ଦ ସେନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଚାଳନା କରୁଛନ୍ତି । ନରଦେବ ଘୋଷଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ସଂଗୀତ ରେକର୍ଡିଂ ଶେଷ ହୋଇ ସାରିଛି । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଛୁଆଙ୍କ ଭେଉଟି ନୂଆର ଛବି ବନାଉଛନ୍ତି । ସୁଟିଂ କାମ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶେଷ ହୋଇସାରିଲାଣି । କଥାବସ୍ତୁ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପଣ୍ଡା । ଏଥିରେ ମୁଖ୍ୟ ନାୟିକା ରୂପେ ଶେଫାଳୀ ନାୟକ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ଆସାମୀ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନୟନ

ଓଡ଼ିଆ ପରି ଆସାମୀ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପର ମଧ୍ୟ ସମ୍ୟକ ବିକାଶ ହୋଇନାହିଁ । ଏଣୁ ଏ ଦୁଇଟି ପ୍ରଦେଶରେ ହିନ୍ଦି ଓ ବଙ୍ଗଳା ଛବି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି । ନିକଟରେ ଆସାମ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଏକ ଆଡ୍‌ହକ କମିଟି ଗଠିତ ହୋଇଛି । ଆସାମର ପ୍ରଚାର ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏ କମିଟିର ଆବାହକ ।

ସମିତିଙ୍କ ଗୌହାଟିଠାରେ ବସି ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

୧ । ଏଥିପାଇଁ ଏକ ପୃଥକ୍ ସାଂସ୍କୃତିକ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବିଭାଗ ଖୋଲାଯାଉ ।

୨ । ସରକାରୀ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଷ୍ଟୁଡିଓ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଉ ।

୩ । କେତେକ ଫିଲ୍ମ ଉପକରଣ (ଯାହାକି ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଷ୍ଟୁଡିଓରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବ) ଅଣାଯାଉ ।

୪ । ଆସାମୀ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରୁ ସଂଗୃହୀତ ଆମୋଦକରର ଦ୍ୱାରା ଏକ ଅର୍ଥ-ଭଣ୍ଡାର୍ ଗଠିତ ହେଉ । ଏହାର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ନିର୍ମାଣରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ।

୫ । ଅନ୍ତତଃ ବର୍ଷରେ ୬ଟି ଛବିପାଇଁ କଞ୍ଚାମାଲ ଦେବାପାଇଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ମଂଜୁରୀ ଅଣାଯାଉ ।

୬ । ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କ୍ଷେତ୍ର ବିସ୍ତୃତ କରିବା ପାଇଁ ଆସାମର ବିଭିନ୍ନ ସହରରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଚିତ୍ର ଗୃହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଉ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବଗୁଡ଼ିକ ଅଂଶିକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆସାମ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଗ୍ରଗତି କରିବ ।

ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିନେତ୍ରୀ ନର୍ଗିସ

କାର୍ଲୋଭି ଭେରୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଉତ୍ସବରେ ଭାରତୀୟ ଅଭିନେତ୍ରୀ ନର୍ଗିସଙ୍କୁ 'ମଦର ଇଣ୍ଡିଆ' ଚିତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଅଭିନୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ବିବେଚିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ସମ୍ମାନିତ କରାଯାଇଛି । ଅନ୍ତର୍ଜାତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନର୍ଗିସ ଭାରତର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ଆଜି ଯାଏ ଭାରତର କୌଣସି ଅଭିନେତ୍ରୀ ଏ ପ୍ରକାର ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରିଣୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । 'ବୁଟ ପଲିସ'ରେ ବେବିନାଜ ଓ ପଥେର ପାଞ୍ଚାଲୀରେ ଚୁନିବାଳା ଦେବୀ ଶିଶୁ ଅଭିନେତ୍ରୀ ରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ।

— ——

ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ନିର୍ମାଣ ପଥେ—

ଫିର ସୁବହା ହୋଗି

ରମେଶ ସାଇଗଲଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ଚିତ୍ରଟି ଶୀଘ୍ର ମୁକ୍ତି ପାଇବ । ଏହାର କଥା ବସ୍ତୁ ରୁଷ୍ୟାର ଉପନ୍ୟାସ 'କ୍ରାଇମ୍ ଆଣ୍ଡ ପନିସମେଣ୍ଟ' ଉପର ଭିତ୍ତିରେ ଆଧାରିତ ।

ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଜଗତର ସବୁଠୁ ଜନପ୍ରିୟ ତାରକା ମାଲା ସିହ୍ନା ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା ଓ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଭିନେତା ତଥା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରାଜକପୁର ପ୍ରଧାନ ନାୟକ ରୂପେ ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଖୈୟାମ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା ସାହିର ଲୁଧିଆନଭି କରୁଛନ୍ତି ।

ଏକ ଶୋଲା

ଉପରୋକ୍ତ ଚିତ୍ରଟି ମଧୁର କାହାଣୀ ଖେପ ଆଣ୍ଡ ପ୍ରଦୀପ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହେଉଛି । ପ୍ରଦୀପକୁମାର ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମିକା ଭୂମିକାରେ ମାଲା ସିହ୍ନା ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି । ମାଲା ସିହ୍ନା ଏଥିରେ ଏକ ଅଭିନେତ୍ରୀ ଚରିତ୍ରକୁ ରୂପ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଗୁରୁଦତ୍ତ ଫିଲ୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିବା 'ପ୍ୟାସା'ରେ ମଧ୍ୟ ମାଲା ସିହ୍ନା ଗୁରୁଦତ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି ।

ଖେଳଧୂଳି ଖବର

ରେଙ୍ଗୁନରେ ଭାରତୀୟ ଖେଳାଳୀଙ୍କ ବିଜୟ

ଅଗଷ୍ଟ ୨୦ ତାରିଖରେ ରେଙ୍ଗୁନର ଅଙ୍ଗ୍‌ଡାନ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମରେ ଭାରତୀୟ ଏକାଦଶ ସହିତ ବର୍ମା ୧୧ଜଣର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଫୁଟବଲ ଖେଳ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଭାରତୀୟ ଦଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଲରେ ବିଜୟୀ ହେଲେ । ୩୦ ହଜାର ଦର୍ଶକ ସହିତ ବର୍ମାର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଭାରତୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତ ଉତ୍ସାହ ସହକାରେ ଖେଳ ଦେଖିଥିଲେ । ଶେଷରେ ଖେଳାଳୀଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ କରାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଖେଳ ଆରମ୍ଭର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ କ୍ରୀଡ଼ାମୋଦୀ ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିଥିଲେ ଏବଂ ଉଭୟ ଦଳର ଆକ୍ରମଣ ପ୍ରତିଆକ୍ରମଣମୂଳକ କ୍ରୀଡ଼ାନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖି ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ । [illegible] ଭାରତୀୟ ଦଳ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଭଲ ଖେଳିଥିଲେ ।

୨୨ ତାରିଖରେ ଭାରତୀୟ ଦଳ ସହିତ ବର୍ମାର ସାମରିକ ୧୧ଜଣର ଖେଳ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଦଳ ୩-୧ ଗୋଲରେ ବିଜୟୀ ହେଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ଅପେକ୍ଷା ଏ ଖେଳରେ ଭାରତୀୟ ଦଳର ଖେଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହେଲା । ଭେଙ୍କଟେଶଙ୍କ, ପଦ୍ମନାଭ, ବଳରାମ ଓ ଚନ୍ଦନ ଯୋଗୁଁ ଏ ବିଜୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ।

ବର୍ମାର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଖେଳ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଉଭୟ ଦଳର ଖେଳାଳୀଙ୍କ ପରିଚୟ କରାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ଖେଳରେ ବର୍ମା ଦଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଲ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ଭାରତୀୟ ଦଳର ତୀବ୍ର ଆକ୍ରମଣ ଫଳରେ ଲଗାଲଗି ତିନୋଟି ଗୋଲ ଦେଇ ୩-୧ ଗୋଲରେ ଜୟୀ ହେଲେ ।

ସେଠାରୁ ଭାରତୀୟ ଦଳ ମାଣ୍ଡାଲେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ରେଲୱେ ଏକାଦଶ ଓ କଟକ ଏକାଦଶ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମ୍ୟାଚ୍

ଅଗଷ୍ଟ ୨୨ ତାରିଖରେ ଜେଠନପୁର ବାରୁ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମରେ ରେଲୱେ ୧୧ଶ ସହିତ କଟକ ୧୧ଶର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ମ୍ୟାଚ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ୧୦ହଜାର ଦର୍ଶକ ଏହି ଖେଳ ଦେଖିବାକୁ ଜୁଟି ହୋଇଥିଲେ। ଖେଳଟି ବେଶ୍ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାମୂଳକ ହୋଇଥିଲା। ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଆଉ କେତୋଟି ଗୋଲ ସ୍କୋର କରିବାର ସୁଯୋଗ ହରାଇଥିଲେହେଁ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ୨-୨ ଗୋଲରେ ଖେଳ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା।

ଏକ୍ ଥା ରଜା ଏକ ଥୀ ରାଣୀ

ଏ ଛବିରେ ଚଳିଶ ଦୁଇଟି ଭୂମିକାର ଅଭିନୟ କରି ଜଣ ଜଣ କୃତିତ୍ୱର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି। ଗୋଟିଏ ଭୂମିକାରେ ରାଜକନ୍ୟା, ଅନ୍ୟଟିରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସ୍ତ୍ରୀ। ଛବିରେ ଅଭିନୟ କଲେହେଁ ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ମାନସିକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସେ ରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି। ନାୟକ ଭୂମିକାରେ ଜଗ୍ଗୋର ଢ଼ମାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱ ଚରିତ୍ରରେ ଜନର୍ଣ୍ଣାଭର, ପ୍ରାଣ, ଲଲିତା ଓ ମେହ୍ମୂ ସମ୍ଭାଳ ଅଛନ୍ତି।

କଣ୍ଠିହାର

ପ୍ରଯୋଜକ-ଅଭିନେତା ଶେଖ୍ ମୁକ୍ତାରଙ୍କ ସର୍ବ-ଶେଷ 'କଣ୍ଠିହାର' ମେହବୁବ ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓରେ ନିର୍ମାଣ ଚାଲିଛି। ଜଗଦୀଶ କୁମାର, ଶେଖ ମୁକ୍ତାର, ଶାକିଲାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସୁମନ, ମୁସି ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି। ସଙ୍ଗୀତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି ଓ, ପି, ନାୟାର।

ଶେଖ ମୁକ୍ତାର 'ଦୋ ଉସ୍ତାଦ'ର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟଶେଷ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି। ଏଥିରେ ରାଜକପୁର ଓ ମଧୁବାଲା ନାୟକ ନାୟିକା ଭୂମିକାରେ ଅଂଶ ନେଉଛନ୍ତି।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଗାଁ ଗହଳରେ ଟାଉଟରି, ଦଳାଦଳି,
ଶୋଷଣର ଯେଉଁ ନୂଆ ବାଟ ଫିଟିଛି, ତାର
ଏକ ନଗ୍ନ ଚିତ୍ର

ଗଣ-ଦେବତା

ଅଧ୍ୟାପକ ଦୀନବନ୍ଧୁ ରଥ, ଏମ୍.ଏ.

ଜନ-ସାହିତ୍ୟ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ଜାଣିବା ପାଇଁ

୧ । 'ଜନ-ସାହିତ୍ୟ'ର ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ୨୲, ଷାଣ୍ମାସିକ ଟ୧୲ । ଖଣ୍ଡେ ଟ୦୵ । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଡାକରେ ଅଧିକା ବାର୍ଷିକ ଟ୧୵ ଅଗ୍ରୀମ ଦେବେ ।

୨ । ଜନ-ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ମାସ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।

୩ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଅଫ୍ ପୋଷ୍ଟିଂରେ ପଠା ଯାଉଥିବାରୁ ଡାକରେ ହଜିବା କପି ବଦଳରେ ବିନା ଦାମରେ ଅନ୍ୟ କପି ପଠାଯାଏ ନାହିଁ ।

୪ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜନ-ସାହିତ୍ୟର ଏଜେଣ୍ଟ ଥିବେ ସେଠାର ଗ୍ରାହକମାନେ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ନିଜ କପି ନେଇ ପାରନ୍ତି ।

ଏଜେଣ୍ଟମାନଙ୍କ ଜାଣିବା ପାଇଁ

୧ । ଏଜେଣ୍ଟମାନେ ଅନ୍ୟୂନ ୧୦ ଖଣ୍ଡ କପି ନେବେ ।

୨ । ଦଶଖଣ୍ଡ ବା ସେଥିରୁ କମ୍ କପି ନେବା ଏଜେଣ୍ଟ ଖଣ୍ଡ ପିଛା ଟ୦୵୦ କମିଶନ ପାଇବେ । ଦଶଖଣ୍ଡରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କପି ନେବା ଏଜେଣ୍ଟ ଶତକଡ଼ା ୨୫ କମିଶନ ପାଇବେ ।

୩ । ପ୍ରତି ଖଣ୍ଡ ପିଛା ଟ୦୵ ଜମା ଦେଲାପରେହିଁ ଏଜେଣ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବେ ।

୪ । ପ୍ରତି ମାସର ବକେୟା ଟଙ୍କା କମିଶନ ବାଦ ଉକ୍ତ ମାସର ୨୫ ତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ନ ପାଇଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂଖ୍ୟା ପଠାଯିବ ନାହିଁ ।

ଲେଖକମାନଙ୍କ ଜାଣିବା ପାଇଁ

୧ । ଜନ-ସାହିତ୍ୟରେ ରାଜନୈତିକ, ସାମାଜିକ, ଐତିହାସିକ ଓ ରହସ୍ୟମୂଳକ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅନୁବାଦ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।

୨ । ଜନ-ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଲେଖକମାନେ ଲେଖା ପଠାଇବେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ୧୦୦ ପୃଷ୍ଠା ଭିତରେ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ । ନୂତନ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଲେଖା ଉତ୍ସାହ ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ମନୋନୀତ ହେଲେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ ।

———

—ଏକ—

"ଝେଁଇଟନ୍, ଝେଁକେଇଟନ୍, ଝେଁଇଟନ..." ଘଣ୍ଟାମାନଙ୍କ ଶୁଭୁଛି ଅବିଶ୍ରାମ ଗତିରେ । ଶ୍ୟାମ ହରି ନନ୍ଦେ ହେଲେ ଏ ଗାଁର ଜଣେ ମାତବର ଲୋକ । ଦଶ ପରଗଣରେ ଗଣା । ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ଆଜି ଖେଚେଡ଼ି ଭୋଗ । ଠାକୁର ଭୋଗ ଖାଉଛନ୍ତି । ଷଣ୍ଢ ଷଣ୍ଢ ଜୁଆନ ପଧାନ ଟୋକା ଆଠଜଣ ଶିଶୁକାଠର ଓଜନଦାର ଚଉଦୋଳଟା କାନ୍ଧେଇ ସଣ୍ଢେ ହୋଇ ଠିଆ ହେଲେଣି । ବିଲଶାଖୀ ଝସ୍ର । ଢଅଁ ବଜେ ହେଲେଣି ବାରଟା ବେଳରୁ । ଏବେ ସମୟ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟା ହେବ । ଭୀମାନ ବୁଢ଼ାଳୀ ଏବେଣ ବାହାର ଗାଣ୍ଡି, ଚେଡଣେ ପେଟ ଭିତରର ଗାନ୍ତରେ ଧକାଳ ହେଲେଣି । ସକାଳୁ କଣ ଗଣ୍ଡେ ଲେଖାଏଁ ପଖାଳ ଖାଇ ଢଅଁ କାନ୍ଧେଇବାକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଥିଲେ । ବୋଝ ଉପରେ ନଳିତା ବିଡ଼ା ପରି ଦୁଇଶ କି ପାଞ୍ଚଶ ମହଣର ଚଉଦୋଳଟା କାନ୍ଧ ଉପରେ ଲଦା ହୋଇଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନରେ ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଯାତ୍ରା । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପାଞ୍ଚଦିନ ମାତ୍ର ପାଳିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଗାଁରେ ଏକୋଇଶ ଦିନ ଯାତ୍ରା ଚଳେ । କେତେ ଗାଁରେ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ବି ହୁଏ । ଶେଷ ଦିନଟି ହଳଦିପାଣି ଯାତ୍ରା । ଠାକୁର

ହଳଦି ଲାଗି ହୁଅନ୍ତି । ସଞ୍ଜରେ ନାଗା ବାହାରେ, ତାଳଭୂତ ପାଳଭୂତ ବି ବାହାରନ୍ତି । ସାଆନ୍ତସପୁର ଗାଁରେ ବାଣ ବି ଲାଗେ । ଚନ୍ଦନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗାଁରେ ଆନନ୍ଦର ଜୁଆର ଖେଳିଯାଏ ।

ବମାନ ବୁହାଲୀ ଘନଆ ପଧାନ ଡାହାଣ ହାତରେ ଝାଳ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲା, "ହେ ଜେନାପୁଅ, ଆରେ ଏ ବୁଢ଼ା କଣ ଗୁଣ୍ଡାବଳୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଖୁଆଇଛୁ ନା କଣ ମ ? ଶାଗୁଆ ଜେନା ବି ସେଇ କଥା କହିବ କହିବ ବୋଲି ହେଉଥିଲା । ତାର କାନ୍ଧ ବି କଟକଟ ହେଲାଣି । ଡେବରିହାତଟା ଚଉଦୋଳାର କାଠ ଉପରେ ବରାବର ରଖି ରଖି ଫୋଳା ହେଲାଣି । ଶାଗୁଆ ଡେବରି କାନ୍ଧ ଉପରେ ଗାମୁଛାଟାକୁ ସଜାଡି ଦେଇ କହିଲା, "ବୁଢ଼ାକୁ କଣ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ? ଆମେ ଦି'ଗଣ୍ଡା ମଣିଷ ଯେ ଏଣେ ଏ ଝରାରେ ଗଛ କାନ୍ଧେଇ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛୁ । ଆଜି ପୁଣି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘର ପାଳି । ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଡଅଁଙ୍କ ବିଧିବିଧାନ କରିଲେ ଯାଇଁ ହେବ । ଏମିତି ଦି'ଘଣ୍ଟା ଡେର ଖେଦେଇ ପୂଜା ଛାଡ଼ିଗଲେ ଏଇ ଗାଁ ଭିତରେ ତ ଛଣିଲା ଦେର ହୋଇଯିବ ।

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମନ୍ଦିରଟି ଶାସନର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ । ଆର ମୁଣ୍ଡରେ ଚନ୍ଦନ ମଣ୍ଡପ ଓ ପୋଖରୀ । ଚନ୍ଦନବେଳେ ଠାକୁର ଚଉଦୋଳରେ ପ୍ରତିଦିନ ଯାଆନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୋକଙ୍କର ପାଳି ହୁଏ । ସେ ଦିନ ପାଳି କରିବାଲୋ ଠାକୁରଙ୍କର ବିଧିବିଧାନ ଚଳାଏ । ଠାକୁରଙ୍କ ଉପରେ ତାର ଅଧିକାର ଏଇ ଦିନକ ପାଇଁ । ସମସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ସେ ଚଳାଏ । ରାତିରେ ଭୋଗ ଲଗାଏ । ପ୍ରସାଦ ସେବା ପାଇଁ ଗାଁ ବାଲାଙ୍କୁ ଡାକେ; କିନ୍ତୁ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ନିଜ ଦୁଆରେ ଏଇ ଏକୋଇଶ ଦିନ ଭିତରୁ

ଖଣ୍ଡିଏ ଦର୍ପଣ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ରଖାଇ, ଖେଚେଡ଼ି ଭୋଗ ଲାଗେ । ଆଜି ସୁମନ୍ଦର ନନ୍ଦେ ଖେଚେଡ଼ି ଭୋଗ କରଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ଏଥିପାଇଁ ଠାକୁର ପଧାନମାନଙ୍କ କାଛରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଉଛନ୍ତି । କେଉଁକାଳରୁ ଏପରି ଏକ ବିଧି ଚାଲି ଆସୁଛି । ପାଳି କରିବାରେ ବହୁତ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହେଉଛନ୍ତି । ହେଲେ ବିଧି ବଦଳାଇବାକୁ କେହି ରାଜି ନୁହନ୍ତି । ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଏ ଗୋଟାଏ ଅଯଥା ଅତ୍ୟାଚାର । ଗତବର୍ଷ ଏ ବିଧି ଉଠାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଖୁବ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀମାନେ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ସେଇମାନେ ତ ଗାଁର କୋଠ-କାଠର ମାଲିକ ଓ ମାମଲତକାର । ପଞ୍ଚାଏ ଶିକ୍ଷିତ ବେକାରଙ୍କ କଥା ରହୁଛି କୁଆଡ଼ୁ ?

ପଛକାଠରେ ଥିଲା ଭଲପାଇର କଣେଇ ପଣ୍ଡା । କଣେଇ କହିଲା, "ବୁଢ଼ା ହେଲଣି ନନ୍ଦଙ୍କର ଭକ୍ତି ଗଳି ପଡ଼ୁଛି । ପେଲଟା ମୋର ବାଧିକା ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ ଟିକିଏ ଡାକ୍ତରର ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ତର ସହୁଲା ନାହିଁ । କଣ୍ଡି ର ମା' ଯେମିତି କହି ଦେଲା ଯେ ଆଜି ମହାପାତ୍ର ପ.ନ୍ତଙ୍କ ପାଳି । ମୁଁ ସବୁ କାମଦାମ ପଛରେ ପକାଇ ଧାଇଁଛି । ଖାଇବାକୁ ଘଣ୍ଟେ ବି ବେଳ ହେଲା ନାହିଁ ।"

ସନଆ ପଚାରିଲା, "କଣେଇ ଭାଇ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର କେତେ ଜମି ଧରିଛୁ କରେ ?" କଣେଇ କଛି ନ କହୁ ଶାରଆ ଜହ୍ନ ଉଡ଼ାଇଲା, "କଣରେ କଣେଇ, ପ୍ରାୟ ବାଟିଏ ବଲ ହେବ ନୁ କ । ଏକା କଙ୍କଡ଼ା-ଖିଆ ଚକରେ ଦଶମାଣ । ବୁଝିଲୁ ସନଆରେ, କଣେଇ ଭାଇ କପାଳିଆ । ମହାପାତ୍ର ଭାଗ୍ୟବାନ ଲୋକ । ସବୁ ଜମି ଭାର ଭଲ ଭଲ ଚକରେ । ତା ଜମିରେ ସୁନାଫଳେ ।" କଣେଇ କହିଲା,

"ନାହିଁମ, ସାନ୍ତଙ୍କୁ ସଞ୍ଜା ଦେବା କଷ୍ଟକର । ଗସ୍ପର ଗୁଣ୍ଡାକ ଖାଲି: ସଞ୍ଜା ଯାହା ହୋଇଥିବ, ସେଥିରୁ ପୋଷେ ହେଲେ ସାନ୍ତ କମନ୍ତି ସହୁବନ । ଆଜି ବୋଲି ଆଜ । ବାପ ଗୋସେଇଁପାଙ୍କ ଅମଳରୁ ଅମେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜା । ଏବେ କହୁଲଣି, ମୋ ଜମି ଛାଡ଼ଦେ, ମୁଁ ଚୁଷ କରିବ ।"

ଧନିଆ ଦାସ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲା, "କେତେବ ସଞ୍ଜ ହୋଇଯିବୁ ନାହିଁଟି ? ଚୁଷରୁ କେବେ ହଟି ଆସିବୁ ନାହିଁ । ସେ ମକଦ୍ଦମା କରୁ । ଆଉ ଆର ଆଇନ ନାହିଁରେ ଭାଇ ।" ଶାରିଆ କହିଲା, "କରେ କଣ ନନ୍ଦସାନ୍ତଙ୍କର ପୂଜା ସରିବ ନାହିଁ ଆଜ ? ଆହୁରି ତ ଗାଁର ଅଧେ ବାକି ଅଛି । ଏଇଠି କଣ ସଂଧ୍ୟା ହୋଇଯିବ କି ?"

କୃଷ୍ଣ ଚାଉଳ ଉପରେ ପଶାଖେଳର ଧୂମ୍ ଉଡ଼ୁଥିଲା । ଖେଳଟା ସରଗରମ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । ଗାଁରେ ଯେତେକ ଅଲ-ଘୁଆ, କର୍ମ ଚୋଡ଼ିଆ ସେତେକ ଖେଳ ପାଖରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଯାନ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ । ତ'ସ, ପଶା ନ ଖେଳିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଭାତ ହଜମ ହୁଏ ନାହିଁ । ପରଚର୍ଚ୍ଚା ଘାଣ୍ଟିବା, ସ୍ତ୍ରୀ ନାଁ ରା ନାଁରେ ମିଥ୍ୟା ଦୁର୍ନାମ ରଚନା କରିବା ସେମାନଙ୍କର ପେଶା । 'ଛକିନ' 'ଘୁଅ ବାର' ଡାକରେ ଆକାଶ ଫାଟିଯାଉଛି । ଟଅଡ଼ିଏ କାନିଆ ଗୋଟିର ଯୁଗଟାକୁ ନେଇ ଆର ଘରର ପରି ଗୋଟିଟାକୁ ପିଟିଦେଲେ । ତିଅଡ଼ିଏ ଓ ରଥେ ଏକ ପାଖରେ ଓ ଆର ପାଖରେ ମିସ୍ତ୍ରେ ଓ ଦାସେ । କେହି କାହାରିକୁ କମ୍ ନୁହନ୍ତି । ଦାସେ ଜୋରରେ ପାଟିଟେ କରି କହିଲେ, "ଘରି ଖେଳାଟେ, କେଉଁଠି କେ ଟିଅଡ଼ିଏ, ତୁମର ପୁଅ ବାର ? ଏଟେହ ହେଲ ମୋଟେ ଛକଡ଼ା । ଏମିତି ମାରି

ଦେଲଟେଁ ! ଆମକୁ ଅନ୍ନ ପାଇଲନା କଣ ? ପିଠି ଗଲ୍ ହେଉଛି କ ?" ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ତୁମୁଳ ବାକଯୁଦ୍ଧ । ସମସ୍ତେ ତ ବଡ଼ ପାଟିଆ । ପାଟିକୁଣ୍ଡରେ ମେଦନୀ କମ୍ପିଲା ସବୁଦିନପରି ।

ନନ୍ଦଙ୍କର ପୂଜା ଏଭିତରେ ସରି ଯାଇଛି । ଘନଆ, କଣେଇ ଓ ସାଉଆଙ୍କର ଡାକ ଠାକୁରେ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ନନ୍ଦେ ଫୁଲ, ତୁଳସୀ, ଚନ୍ଦନ, ବୃଜଳ ଆଣି ଠାକୁରଙ୍କ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେଣି । ଏ ହେଲା ପୂଜା ଶେଷର ବିଧି । ପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର ଭିତରେ ବସି ପୂଜା କରେ । ଠାକୁର ପୂଜା-ଘରର ଝରକା ସାମନାକୁ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ପୂଜା ସରିଲେ ପୂଜକ ଦାଣ୍ଡକୁ ଆସି ଫୁଲ୍ ତୁଳସୀଆଦି ଠାକୁରଙ୍କୁ ଦିଏ । କାହାଳୀ ବାଜଉଠେ । ଘଣ୍ଟମାଦଳ ଭିତରେ ଠାକୁରେ ଆଗକୁ ଚାଲନ୍ତି । ନନ୍ଦଙ୍କ ଦୁଆରର ଭୋଗ ସରି ଯିବାରୁ କାହାଳୀ ବାଜିଲା । ବିମାନ ଆଗେଇଲା । ଘଣ୍ଟମାଦଳ ଭିତରେ ପଶା ଖେଳର ଚନାବନା ଶବଦ ହଜିଗଲା ।

ହଠାତ୍ ଘଣ୍ଟମାଦଳ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଅଦୂରରେ ଶୁଣା-ଗଲା ଲୋକଙ୍କର କୋଳାହଳ । ଲୋକଭିଡ଼ ଭିତରେ କିଛି ଦେଖା-ଗଲାନାହିଁ । ଖାଲି ଶୁଭିଲା, "ଦୁମ୍...ଦୁମ୍...ଦୁମ୍...ମରିଗଲି... ମରିଗଲି...।" "ଜିରେ, ଚୋର ତ ବଡ଼ ବଦମାସ । ଦିଶୁନାହିଁ ଦିଅଁ ଖିଜେ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛନ୍ତି, ଚୋର ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଖାତର ନାହିଁ । ଶଗଡ଼ ଉପରେ ବସି ଲାଟସାହେବପରି ଗୋଡ଼ଲମ୍ବାଇ ବଳଦକୁଡ଼ାଇ ଚାଲି ଯାଉଛି ! ଆଉ ହବ ନାହିଁରେ ହବ ନାହିଁ । ଶଳେ, ଘରି ଉପର ମୁହାଁ ହେଲେଣି ।" ଏତକ ଚଆଡ଼ିଏ କହୁବାର ଶୁଣାଗଲା ।

ଯୋଗକୁ ପଣ୍ଡିଏ ଜାଣିଥିଲେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ବାପଧନ, ତୁ କିଏ ମ ! ଦେଖି ଟିକିଏ ତୋ ମୁହଁ । ଆରେ ଏତ ସେଇ ଖଳାଟା !

ଗାଈଟା ମୋର ତା' ବଳର ଭିତରେ ଘୁଷିଗଲା ବୋଲି କାଂଜିଆ ହୁଦାରେ ପକାଇଦେଲା । ଟିକିଏ ଭାବିଲାନାହିଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣଘର ଗାଈଟା ।" ତା ପରେ ଚାଲିଲା ପୁଣି ଗୋଇଠା—ଦୁମ୍ ଦୁମ୍-ଗୁମ୍ ଗୁମ୍ । ତାର ତାର ଉତ୍ତରରେ କେବଳ ଶୁଣା ଯାଉଥାଏ—ଗାଁ ଗାଁ ଶବଦ ।

ସେତିକିବେଳକୁ ଶତପଥୀଏ ଫେରୁଥିଲେ ବଜାର ବାଟ ସାର । ସଡ଼କ ଉପରେ ଗଣ୍ଡିଲସବୁ ରଖିଦେଇ ଲୋକ ଗହଳି ଭିତରେ ପଶିଗଲେ । "ଶଳା, ଏଇଟା ଭାରି ଚଣ୍ଡାଳଟାଏ । ବାଇଗଣ କଷ ଖୁରଟା ଦେଇ ମୋଠୁଁ ଗଲା ହାଟ ପାଳି ନେଇଗଲା ଚାରିଗଣ୍ଡା ପଇସା । ଟିକିଏ ମୁହଁ ଲଜ୍ଜ ନାହିଁ ତାର । ଘୋର କଳି କାଳ ପରା ! ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଆଜି କିଏ ଏ ଶଳାଏ ମାନୁଛନ୍ତି । ଭଲ ହୋଇଛି । ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳ । ଆଜି ଦିଟା ଗୋଟେ ଧୋଇ ଦେଉନ !" ଶତପଥୀଙ୍କ ମୁହଁର କଥା ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ଦାସେ ପୁଣି ଲଗାଇ ଦେଲେ ଦି'ଟା ବ୍ରହ୍ମ ଚାପଡ଼ା । ସେତେବେଳକୁ କିନ୍ତୁ ଆସାମୀ ବେହୋସ । ଯେତେ ଯେତେ ଅପରାଧ ବନା କରିଥିଲା ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଦାସେ, ଶତପଥୀଏ, ପଣ୍ଡାଏ ଓ ଭଆଣ୍ଡାଏ ମୁଖସ୍ଥ ଥିଲାପରି ଗାଇଗଲେ । ପ୍ରତି ଉମାଦ ଅପରାଧ ପାଇଁ ଦେ ଦୁଇ ଗୋଇଠା । ଗୋଇଠା, ବିଧା, ଚାପଡ଼ା ବନା ପାଇଁ ଖୁବ ଶସ୍ତା ହୋଇଗଲା । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଗରେ ଏ କାଣ୍ଡ ଘଟିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଠାକୁରଙ୍କର କାହିଁକି ଆସନ ଟଳିଲା ନାହିଁ ।

ପାଞ୍ଚଜଣ ଟୋକା ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପୁଅ ଶଶୀକାନ୍ତଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ବନା ରକ୍ଷା ପାଇଗଲା । ଶଶୀକାନ୍ତ ବାବୁ ଉଦ୍ଧତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବୋଧବାଧ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କର ଆକ୍ରମଣରୁ ବେଚରା ବନାକୁ ମୁକ୍ତ କଲେ । ନୋହିଲେ, ବନାର ଜୀବନ ଯିବାକୁ ଡେରି ନ ଥିଲା । ବେହୋସ ଅବସ୍ଥାରେ ଶଶୀକାନ୍ତ କେତେକ

ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବନାକୁ ଜଣକ ପିଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଟେକିନେଲେ । ବହୁ ଡେରିରେ ବନାର ଚେତା ହେଲା । ବନା ଘର କୁମୁଦପୁର । ସେ ଗାଁର ଲୋକେ ଭମାନବୁଢ଼ା କାମ ସେହିନ କରୁଥିଲେ । ଦିଅଁଙ୍କୁ ଚନ୍ଦନ ମଣ୍ଡପରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ସେମାନେ ବନାପାଖକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ବନାର ଶଗଡ଼ ବଳଦ ଗାଡ଼ିଆ ନେଇ ଗାଁକୁ ଚାଲିଗଲା । ବନାପଧାନ ତାଙ୍କର ଗାଁର ରଘୁପଧାନ ବୁଢ଼ାର ପୁଅ । ବନା ଘର ଧନ୍ଦା ବୁଝେ । ବୁଢ଼ା ଘରେ ରହେ । ଘନଆ କଣେଇ ଦିଅଁଙ୍କୁ ପହଞ୍ଚାଇ ଫେରିବାପରେ ଦେଖିଲେ, ଗୋଟିଏ ଘରେ ବନା ପଧାନ ତଳେ ପଡ଼ିଛି । କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଟୋକା ତାକୁ ଚେତା କରାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବ ଦେହର ଫୁଲା ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ତେଲ ମାଲିସ କରିବାରେ ଲାଗିଗଲେ ।

ସେଣେ ସବୁଦିନପରି ଠାକୁର ଚନ୍ଦନ କୁଣ୍ଡରେ କର୍ପୂର, ଚନ୍ଦନ, ପୁଷ୍ପ ମିଶ୍ରିତ ସୁଗନ୍ଧ ଜଳରେ ବୁଡ଼ିଲେ । ଆଖଡ଼ା ନାଟ ପଥା ସମୟରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । "କି ହେଲାରେ କହୁତ ନହିଁଲ ଭାରତୀରେ !" ଅଜ ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନାର ଆବେଶରେ ଠାକୁରେ ଅର୍ତ୍ତ କଣ୍ଠର କରୁଣ ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଅବସର ପାଇ ପାରିଲେନି । କେତେ ଦର୍ଶକ ଆସିଲେ ଆଉ ଗଲେ । ସବୁ ହେଲା ପୂର୍ବପରି । ଗାଁ ଭିତରେ ଆନନ୍ଦର ଢେଉ ଖେଳି ବୁଲିଲା । ଭୋଗରାଗ, ପ୍ରସାଦସେବା ପରେ ପୁଣି ଠାକୁରେ ଚନ୍ଦନ ମଣ୍ଡପରୁ ଗାଁ ଭିତରକୁ ବିଜେ ହୋଇ ଆସିଲେ । ପାଳିଆ ସାନ୍ତ ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦୁଆରେ କାହାଳି ବାଜିଲା । ଘଣ୍ଟମାଦଳ ବନ୍ଦ ହେଲା । ଠାକୁରେ ଖଣ୍ଡେଲାଗି ହୋଇ ରାମଲୀଳା ଦେଖିଲେ ।

ଘନଆ ଦିଅଁ କାନ୍ଧଆରୁ ପୁଣି ଫୁରୁସତ ପାଇଲା । ଠାକୁରେ ଏଠାରେ ଘଣ୍ଟାକରୁ ଉପରେ ରହିବେ । ତାପରେ ଦେଉଳକୁ

ବଳେ ହେବେ । ଘନଆ ଧାଇଁ ଗଲା ବନା ପାଖକୁ । ମନେ ପଡ଼ି-ଗଲା, ବନାତ କିଛି ଖାଇ ନ ଥିବ — ତାକୁ ଖାଇବାକୁ କିଏ ବା ଦେଇଥିବ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲା । ବିମଳାଦେବୀ ସେବେଇତ-ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସାଦ ଦିଆନିଆ କରୁଥିଲେ । ଘନଆ ଗୋଟିଏ ଥାଳି ଦେଖାଇ ଦେବାରୁ ସେ ଟିକିଏ ଖିରି ଦେଲେ । ସେତକ ଧରି ସେ ବନା ପାଖକୁ ଚାଲିଲା । ବନାର ହୋସ ଆସିଥାଏ । ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ତାର ହେପାଜତ କରୁଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଚାଲିଗଲେଣି । ବନା ପିଣ୍ଡାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଥଣ୍ଡା ପବନ ଲାଗି ତାକୁ ଆରାମ ଲାଗୁଥାଏ । ଜହ୍ନ ଆଲୁଅରେ ଅତ୍ୟା-ଚାରର ମୁଦ୍ରାଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ତାର ଦେହରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଉଥାଏ ।

ଜହ୍ନ ଆଲୁଅ ସ୍ୱଚ୍ଛ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏଇତ ଗାଁରେ ସରକାରୀ ଆଲୁଅ । ସହରରେ ଦିନା ବିଜୁଳି ଅଛି । ସେ ବଡ଼ିତ ବଡ଼ବଡ଼ିଆଙ୍କ ପାଇଁ । ମାଟିଘରେ, କୁଡ଼ିଆରେ ମାଡ଼ଖାଇ, ଦିନରେ ଥରେ ପେଜ ତୋରାଣି ମୁନ୍ଦେ ପିଇ ମଫସଲରେ ଯେଉଁମାନେ ରହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ତ ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ ସାତସପନ । କିନ୍ତୁ ଜହ୍ନ ଆଲୁଅ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଗାଁବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ମହଜୁଦ ରହିଛି । ଧନୀ, ଜମିଦାର, ପୁଞ୍ଜିପତି, ସରକାର ସବୁଥିରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରିପାରନ୍ତି । ଏ ଆଲୁଅରୁ କିଏ ସେମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରି-ପାରିବ ! ଘନଆ ବନା ପାଖରେ ବସି ତା ଦେହରେ ହାତ ବୁଲାଇଲା । ତାର ହାତକୁ ବନା ଦେହରେ ଫୁଲିଥିବା ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । କୋମଳ ଧୀର ସ୍ୱରରେ ସେ ଡାକିଲା, “ବନାଭାଇ — ବନାଇ···!” ବନା ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କାନ୍ଦପକାଇଲା । କି କରୁଣ ତାର ଦୃଷ୍ଟି ! ବନା କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, “ଘନଆଭାଇ, ତୁ ଆସିଛୁ ! ବଅଁ ଇଲେ କେଉଁଠି ? ଆଉମାନେ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ?”

ଘନଆ—"ବର୍ଷ ପାଳିଆ ସାନ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରେ" ।

ବନା—"ମତେ ଘେରକରେ ଘନଆଇ !"

ଘନଆ—"ନେ, ଏଇତକ ପିଇଦେ ।"

ବନା—"ମୋର କଣ ଦୋଷ ହେଲାରେ ଭାଇ, ଶୋଇ-ଶୋଇ ସେଇକଥା ଭାବୁଛି । ଗାଁକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପିଣ୍ଡ ବୋଲି ଉଠିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ତ ଏହିପରି ଶଗଡ଼ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ଯାନ୍ତି । କେଉଁକାଳେ ମନାଥିଲା ପିନା ! ଏବେ କିଏ ମାନୁଥିଲା ? ତିଆଡ଼ ସାନ୍ତଙ୍କର ମୋ ଉପରେ ଆଗରୁ ରାଗଥିଲା । ତୁତ ଶୁଣିଥିବୁ ବୋଧେ ଘନଆଇ । କଟେଇ ବାର ମାଣିଆ ଚକରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦ ମାଣ ଜମି ଚାଷ କରେ । ଆଜି ନୁହେଁ, ବହୁଦିନରୁ । ଏବେ କଣ ଗୋଟାଏ ଆଇନ ହୋଇଛି । ତିଆଡ଼ ସେ ହଳକୁ ଚାଷ କରିବାକୁ ହଳ ନେଇଗଲା । ମୁଁ କଟେଇକୁ କ୍ଷେମତ ଦେଲି । ବସ୍ତୁବାବୁ ମୋତେ କହିଥିଲେ ସେ ଆଉ କେହି ଚାଷୀକୁ ହଳରୁ ଉଠାଇ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଜମିଦାରର ନ'ଭାଗର ଚାଷିର ଦଶଭାଗ । ମୁଁ କଟେଇକୁ ସେଇଆ କହିଲି । କଟେଇ ଅଗ ଧାନ ବୁଣି ଦେଇଥିଲା । ତିଆଡ଼ ହଳ ନେଇଗଲା । ମୁଁ ବାଧା ଦେଲି । ସେଠି ଟିକିଏ ବଚସା ହୋଇଗଲା । ତିଆଡ଼ ବାଧ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲା । ସେଇ-ରାଗଟା ମୋ ଉପରେ ଆଜି ସୁଝାଇ ଦେଲା । ଓଃ ପିଠିଟା ଭାରି ଦରଜରେ ଘନଆଇ ।" ବନା କଡ଼ ଲେଉଟାଇଲା । ଘନଆ ହାତରୁ ଲୋଟାନେଇ ଖିରତକ ବନା ଢକ ଢକ କରି ପିଇ ଦେଲା । ଭାଇ, "ମୋ ପ୍ରାଣ ରହିଗଲା । ମୋତେ କେତେ ଲୋକ ହେଉଥିବ । ହଉ, ତୁ ଯା ଘନଆଇ ! ମୁଁ ତ ଉଠିପାରୁନି । ତୁମେ ସବୁ ବର୍ଷଙ୍କୁ ଦେଉଳରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ମତେ ନେଇଯିବ ସାଥିରେ ।"

—ଦୁଇ—

"କାଲେ ସୁଣି—ବିନୋଦ ଭାଇନା ପରା କେତେବେଳୁ ହେଲା ଛୁଟି ହୋଇଛି । ଖଣ୍ଡେ ସଜପ ପାଇଁ ଗଲୁ ଯେ ଗଲୁ ।"—ବିମଳା ଦେବୀ ଝିଅ ସୁଷମାକୁ ଡାକି କହିଲେ । "ଏତେ ବଡ଼ ଝିଅଟା ହେଲଣି—ଟିକିଏ ହେଲେ ସଣୁଣା ଜାଣିନି ନାହିଁ ।"

ଷୋଳ ବର୍ଷର ଝିଅଟିଏ ମସିଣା ଖଣ୍ଡେ ପାରି ଦେଲା ଲାଜ ଲାଜ ହୋଇ । ବିମଳା ଦେବୀ କହିଲେ, "ବସି ପଡ଼ିମ ବିନୋଦ ! କେତେ ଦିନରେ ଗାଁକୁ ଆସିଛୁ । ଟିକିଏ ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେବା । ଆଲୋ ସୁଣି, ଦି'ଖଣ୍ଡ ପାନ ଟୋ ବିନୋଦ ଭାଇନା ପାଇଁ ଭାଙ୍ଗି ଆଣ । ହଁ ବିନୋଦ, ଇଏ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ କଣ ଏକଦମ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା, ଘର ଦୁଆର, ବାପ ମା ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତିକିରେ ? ବୋଉ ପର୍ବ ପୁନିଅରେ କେତେ କାନ୍ଦେ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ପର୍ବ ପୁନିଅ ଓଷା ବା ଭଲ ଦିନଟିରେ ପିଲେ ପାଖରେ ନ ଥିଲେ ଘର କିମିତି ଲାଗେ । ତୁ ଭଲ ଦିନରେ ଟିକିଏ ଘରକୁ ଆସିଗଲେ କ'ଣ ସତଟା ଭଲ ହୋଇଯାନ୍ତା ।"

"ବୁଝିଲ ମାଉସି; ଖାଲି ଗାଁକୁ ବୋଉ କାନ୍ଦୁଛି ବୋଲି ଦଉଡ଼ିଲେ କିମିତି ହେବ କହିଲ ଭଲା । କଲେଜରେ ପର୍ସେଣ୍ଟେଜ ବି କମ୍ ହେବ । ପଢାପଢ଼ିରେ ବାଧା ପାଇବ ।"—ବିନୋଦ ଉତ୍ତର ଦେଲା ।

"ଭଲ କଥା କହୁଛୁ—କଲେଜଟା ପୁଣି ଛୁଟି ହେଉଥିବ । ଏମିତି କଟକରୁ ଗାଁଟା କେତେ ବାଟ କି ? ବସ୍‌ରେ ବସିଲେ ତ ଦି ତିନିଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତୁ । ବୋଉ ମନ ଟିକିଏ ବୁଝିଯାନ୍ତା । ସେ କାହିଁକି ହନ୍ତସନ୍ତ ହୁଅନ୍ତା । ଏଇ ଦିନେ ଓଳିକରେ କଣ ପାଠ

ଟଣ୍ଡା ମାଗୁ ହୋଇଯାନ୍ତା । ସୁଣି, ଗାତପଣି ପହରେ ହେଲ ନ-ପାନ ସାଜିଦେ ।” — ବିମଳା ଦେଇ କହିଲେ ।

“ନାଇଁ ମାଉସି — ମୁଁ ତ ପାନ ଏତେ ଖାଏ ନାହିଁ । ହଉ, ସେ ଜଣ ସାଜିବ । ସେନ ଆସୁ ଏଠିକି — ମୁଁ ହାତରେ ସାଜି ଖାଇବ ।”

“ଆଲୋ ସୁଣି ! ହଉ ପାନ ଡାବାଟା ଆଣେ, ମୁଁ ସାଜିଦିଏ । ତୁ ଯା ଘର ଗଣ୍ଡାକ ବସାଇ ଦେ ।’ ପୁଅ, କେତେ ରାତି ହେଲଣିରେ ।”

ସୁଷମା ପାନ ଦିଖଣ୍ଡ ଆଣି କାଚ ଥାଳିଆଟିରେ ବିନୋଦ ଆଗରେ ରଖିଦେଲା । ବିନୋଦ ପାନ ଖାଇଲେ । ଘଣ୍ଟା ଦେଖି କହିଲେ, “ମୋଟେ ଆଠଟା ବାଜିଛି । ମଉସା କୁଆଡେ ଯାଇଛନ୍ତି କି ? କେତେ ବେଳକୁ ଫେରିବେ ?”

ବିମଳାଦେବୀ କହିଲେ, “ଯାଇଛନ୍ତି କୁଆଡେ ମନୋହରପୁର । ତାଙ୍କର ତ ବାର କାମ । ହଇରେ ବିନ, କଲେଜରେ ତ କେତେ କୁଆଡର ପିଲା ପଢ଼ୁଥିବେ । ଆମ ଏ ସୁଶୀ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବରପାତ୍ର ଦେଖ ମ ! ତୁମେମାନେ ଯଦି ନ ଦେଖିବ, ଆଉ କିଏ ଦେଖିବ ଭଲ କହିଲୁ । ତୁ ତ ତାର ଭାଇଭଳି । ଏ ତ କିଛି ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି । କହିଲୁ ଭଲ, ଆମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ଏତେ ଦିନ ଯାଏ ଝିଅ କେଉଁଠି ଅବିଆଡ଼ି ରହୁଥିଲେ ?”

“ମାଉସି, କାଳ ବଦଳି ଯାଉଛି । ଆମ କଲେଜରେ ସୁଶୀଠାରୁ ବେଶୀ ବୟସର ଝିଅ ପିଲାମାନେ ପାଠ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । କେତେ ଝିଅ ପାଠଶାଠ ପଢ଼ି ଉନ୍ନତି କରୁଛନ୍ତି; ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ହେଉଛନ୍ତି । କେତେ ଜରୁରୀ କାମ କରୁଛନ୍ତି । ଖାଲି ଜଣ ବାହା ହୋଇ ଘର ସଂସାର କରିବାକୁ ଝିଅଙ୍କର ଜନ୍ମ । ସହର ଝିଏ

କେତେ ଆଗେଇ ଗଲେଣି । ଆମ ମଫସଲରେ ଲୋକେ ଅଶିକ୍ଷା ଯୋଗୁଁ ଏପରି ଘରବନ୍ଦ—ଝିଅକୁ ବୟସ ହୋଇଗଲା—ବାହାକରି ଦିଅ । ମାଉସି, ଶୁଣିଲୁ ମାଇନର ପାଶ୍ପରେ ସହରକୁ ମାଟ୍ରିକ ପଢିବାକୁ ପଠାଇଲ ନି କାହିଁକି ? ଘରି ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।”—ବିନୋଦ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲା ।

"ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ଏପରି ଚଳିବ ନାହିଁରେ, ପୁଅ ! ପଇସା ଏତେ କେଉଁଠୁ ପାଇବୁ ଯେ, ସହରରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବୁ । ମଉସାଙ୍କର କି ରୋଜଗାର ବା ! ଘର ଚଳାଇବେ, ପୁଣି ଝିଅକୁ ପାଠ ପଢାଇବେ । ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚଟି ପିଲା । ଝିଅ କଣ ପଢ଼ି ହାକିମ ହେବ ? ଆମମାନଙ୍କ ଘରେ ଏ ଚଳଣି ନାହିଁ । ବଡିଲା ଝିଅ, ଯେ କୌଣସି ମତେ ବିଭାକରି ବିଦା କରିଦେଲେ ରକ୍ଷା । ଝିଅ ଝିଅ, କେତେ ଦିନ ରଖିବ ଭଲା, କହିଲୁ । ପାଠ ପଢେଇବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଏ, ସହରକୁ ସୁନ୍ଦର । ଆମ ମଫସଲରେ ଯଦି ମାଇନର ଖଣ୍ଡିଏ ଝିଅ ପାଶ୍ କଲା, ସେଇ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁଯେ, ଆଉ ଅଧିକ କଏ ପଚାରୁଛି । ସେ ସବୁ ଗୁଡ଼ ବାପ, କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ଦେଖେ ମ । ଆମେ ତ ବେଶୀ କିଛି ଦେଇ ପାରିବୁନି ।"

"ଆଉ, ନ ଦେଲେ କମିତି ହବ । ଝିଅକୁ ତ ଦବାକୁ ହେବ । ଘଣ୍ଟା, ସାଇକଲ, ଚେନ୍ ସବୁ ନ ଦେଲେ ଆଜି କାଲି ବରପାତ୍ର ମିଳିବେ କେଉଁଠୁ ମାଉସି । ହଉ, ଗୋଟେଠାରେ ବୁଝିବା ।"

"ଆଉ କେତେଦିନ ରହିବୁରେ ବିନୋଦ ଗାଁରେ ! ଛୁଟି କେବେ ସରିବ ?"—ପଚାରିଲେ ବିମଳା ଦେବୀ ।

"ବୁଝିଲ ମାଉସି, ଏ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିଟା ହେଲା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ । ପୁରାପୁରି ଦୁ'ମାସ ଛୁଟି । ଭାବିଛି, କଟକରେ ଖୁବ ଗରମ ପଡ଼ୁଛି— ତେଣୁ ଗାଁରେ ଛୁଟିଟା କଟେଇବି । ମଉସାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲାନି ଯେ !"

"ହଉ, ଅଚ୍ଛୁତ ଭଲେ ଗାଁରେ । ଯେବେ ଯେବେ ଆମ ଘରଆଡ଼େ ଆସୁଥିବୁ ।"—ବିମଳା ଦେବୀ କହିଲେ ।

"ମାଉସି, ସୁଶୀ ତ କଣ ମୋତେ ପଦାକୁ ବାହାରୁନି । ପାନ ଦିଖଣ୍ଡ ଥୋଇଦେଇ, କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ପଶିଛି ଯେ ପଶିଛି । ମୋ ଉପରେ କଣ ରାଗିଛି ନା କଣ ?"

ବିମଳା— "ଆଲୋ ସୁଶି, ବିନୋଦ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉନୁ । ତୋର ବଡ଼ ଭାଇ ଭଳିଆ । କେତେ ଦିନପରେ ଗାଁକୁ ଆସିଛି । ଆରେ ବିନୋଦ, ବୟସ ହୋଇଯିବାରୁ ମୁଁ ତାକୁ କୁଆଡ଼େ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣଘର । ଏ ଗାଁଟାରୁ ଅତି ନିଉଛୁଣା ଗାଁ । ସଞ୍ଜ ମାଛରେ ବି ପୋକ ପକାଇ ଦେବ । ସେଥିପାଇଁ ସାବଧାନ ରହିବା ଦରକାର । ତୁ ତ ଘର ପୁଅ । ତୋତେ ଗୋଟେ ଲାଜ କଣ ? ଆଲୋ ସୁଶି; କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ କଲୋ ?"

ସୁଷମା ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ଝିଅ । ଗାଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ମାଇନର ଖଣ୍ଡିକ ପାଶ୍ କରିପାରିଛି, ଖୁବଭଲ ପଢୁଥିଲା । ରୂପଟି ବି ନାମର ଅନୁରୂପ । ପିଲାଦିନେ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥିଲା ବେଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ଫ୍ରକ ପିନ୍ଧି ଯେତେବେଳେ ସ୍କୁଲରୁ ଆସୁଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ଆଖି ଲାଖି ଲାଖି ରହୁଥିଲା । ବିନୋଦ କେତେଥର ନିଜଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଅନୂଢ଼ା ସୁଷମାର ରୂପ ଦେଖି ମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇଛି । ଆଜି ସୁଷମା ନବୋଢ଼ା । ବସନ୍ତର ଜୁଆର ତାହାର ଅଙ୍ଗ ଲତିକାରେ ନୂତନ ରୂପ ମଦିରା ଭରିଦେଇଛି ।

ବିନୋଦ ବି, ଏ, ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଗାଁକୁ ଆସିଛି ପ୍ରାୟ ବରଷକ ପରେ । ଫାଇନଲ ପରୀକ୍ଷା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଆସି ନଥିଲା ପ୍ରାୟେ ବରଷେ ହେଲା । ଏଇ ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନ ଛୁଟି ଭିତରେ ଫଳ ବାହାରିବ । ପାଶକଲେ ଯାଇ ଆଉ ଯାହା ହେବ । ସୁଷମାକୁ ଦେଖି ଥିଲା ପିଲାଦିନରେ । ଆଜ ରୂପସୀ ସୁଷମାକୁ ନବୋଢ଼ା ଭାବରେ, ଜୀବନ ଜାହ୍ନବୀର ପ୍ଲାବନ କାଳରେ ଟିକିଏ ଦେଖିବାର ଇଚ୍ଛା ।

ବିନୋଦ କହିଲା, "ମାଉସି, ଗିଲାସେ ପାଣି ଦେଲ । ଶୋଷ ହେଉଛି ।"

ବିମଳା—"ନଆଁ ଲଗା ମନରେ କିଛି ରହୁନ । ଆଲେ ସୁଣୀ—ବିନୋଦ ପାଇଁ ଚୂଡ଼ା ଗଣ୍ଡେ ଧୋଇ ଆଣିଲୁ । ବିନୋଦ ଟିକିଏ ବସ ମ । ମୁଁ ଦିଟା କଦଳୀ ଆଉ ଚିନି ଦେଇଆସେ । ଦି'ଟା ଜଳଖିଆ ଖାଇ ଦେଇ ଯାଅ । ଖାଲି ପାଣିଗୁଡ଼ାକ କଣ ପିଇବୁ ।"

ବିମଳା ଦେଇ ଜଳଖିଆ ଯୋଗାଡ଼ରେ ଚାଲିଗଲେ । ସୁଷମା ପାଣି ଗ୍ଲାସ ଓ ଜଳଖିଆ ନେଇ ଆସିଲା । ବିନୋଦ ସତେ ଯେପରି ସେ ଆଡ଼କୁ ମୋଟେ ଚାହିଁନ—ସେହିଭଳି ବସିଥାଏ । କଣେଇ କଣେଇ ଦେଖୁଥାଏ ସୁଷମାର ଧୀର - ମନ୍ଥର ଚାଲି ଓ ପାଦ ଯୁଗଳର ଠାଣି । ବିନୋଦ ମନରେ ସୁଷମା ପ୍ରତି କମନୀୟ ଗୋଟିଏ ଆକର୍ଷଣ ଆପେ ଆପେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରୁଥାଏ । ସୁଷମା ଆସୁ ଆସୁ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିଲା । ବୋଧହୁଏ, ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ଯୁବକ ବିନୋଦକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଝୁଣ୍ଟିଲା । ବିନୋଦ ଉଠିଯାଇ ଜଳଖିଆ ଥାଳିଆଟି ଧରିନେଲା । ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁ ହସି କହିଲା, "କିଲୋ ସୁଣି କୁଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଆସୁଥିଲୁମ—ଟିକିଏ ବାଟ ଦେଖି ଚାଲ ।" ସୁଷମା କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ବିନୋଦ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଟିକିଏ ହସି ଦେଇ ମୁହଁ ନୁଆଁଇଲା ।

ସେଣୁ ଘର ଭିତର ଆଡ଼ୁ ମା' ବିମଳା ଦେବୀ ପାଟି କରି କହିଲେ, "ଆରେ ବିନୋଦ ! ଜଳଖିଆ କର, ମୁଁ ଯାଉଛୁରେ ।" ସୁଷମା ଜଳଖିଆ ଥୋଇଦେଇ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା । ବିନୋଦ ଟିକିଏ ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଥର ଥର ହାତରେ ସୁଷମାର ହାତ ଧରି ପକାଇଲା । ଖିଚ କଣ୍ଠରେ କହିଦେଲା, "ବସୁନୁ ସୁଷମା !" ସୁଷମା ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏପଟ ସେ ପଟକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ବସି ପଡ଼ିଲା । ଏଇ ସମୟରେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଡାକ ଶୁଭିଲା । ସୁଷମା ଉଠି ଦୁଆର ଫିଟାଇବାକୁ ଗଲା—"ନନା ଆସିଲେଣି ।" ବିନୋଦ ବି ଜଳଖିଆ କରି ସାରିଥିଲା ।

—ତିନି—

ନବଘନ ମହାନ୍ତି ସାଆନ୍ତରାପୁରର ଜଣେ ନାଉଁଆ ଲୋକ । ସାଆନ୍ତରାପୁରଟି ଦୁଇଟି ସାଇରେ ବିଭକ୍ତ—କରଣ ସାଇ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇ ଭିତରେ ପରମାନନ୍ଦ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ସଦେଇ ଦାଶ, ଘନଶ୍ୟାମ ପଣ୍ଡା ମାମଲତକାର । ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଏ ଗାଁରେ ଜଣେ ଥିଲାବାଲା । ଜମିଦାରୀ ମକଦ୍ଦମା ବି କରନ୍ତି । ବିନୋଦ ତାଙ୍କର ପୁଅ । ସାଆନ୍ତରାପୁରର ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣମାନେ ଥିଲାବାଲା । ଦୁଇ ସାଇ ଭିତରେ ଆଗେ ସେମିତି ମନାନ୍ତର ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା । କେବଳ ଯାନିଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବାଦ ବିବାଦ ଲାଗେ । ନବଘନ ମହାନ୍ତି ହେଲେ କରଣ ସାଇର ନେତା । ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ହେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇର ନେତା । ନବଘନଙ୍କ ଦଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇର ଲୋକେ ଯେ ନ ଥିଲେ, ସେପରି କିଛି ନୁହେଁ । ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ଶତପଥୀ, ଦାଶ ଓ

ପଡିଏ ନବଘନଙ୍କର ଚେଲା । ଖବର ମେଳଥାଏ ଏମାନଙ୍କର । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇର ରାମ ହରି ନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଖରପଡ଼େ । ଏ ଦୁଇ ସାଇ ଦୁଇଟି ପୃଥକ୍ ପୃଥକ ଗାଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଦୁଇ ସାଇରେ ଢ଼ଅଁ ଦେଉଳ, କୋଠକାଠ ସବୁ ଅଲଗା ।

ନବଘନ ମହାନ୍ତି ଓ ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କନ୍ଦଳ କିଛି ଆଗରୁ ନ ଥିଲା । ତେବେ ରମାକାନ୍ତ ଜମିଦାର । ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତିରେ ନବଘନ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାହାରକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନ ଥିଲା । ଗତ ପଞ୍ଚାୟତ ନିର୍ବାଚନଠାରୁ ପରସ୍ପରଙ୍କ ଭିତରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ, ଈର୍ଷା ବଢ଼ିଯାଇଛି । ଉଭୟେ ନିଜ ଦଳ ବଳ ବୃଦ୍ଧି ଘଟାଇ ପରସ୍ପରକୁ ହଇରାଣ କରାଇବାକୁ ସଚେଷ୍ଟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ନବଘନଙ୍କର ପୁଅଟି କଟକରେ ମାଟ୍ରିକ ପଢ଼ୁଛି । ଝିଅ ଲଳିତା ଗାଁ ସ୍କୁଲରେ ୮ମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ । ନବଘନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ସବୁଦିନେ ରୋଗିଣା । ତେଣୁ ନବଘନ ଗୋଟିଏ ନିରାଶ୍ରିତା ବିଧବାକୁ ଘରକାମ କରିବାକୁ ରଖିଛନ୍ତି । ତାର ନାମ 'ରୂପା' । 'ରୂପା' ର ବୟସ ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ପାଖଆଖ ହେବ । ଦେହର ରଙ୍ଗଟା ଶ୍ୟାମଳ । ଖୁବ୍ ବଳିଲା ବଳିଲା ଦେହ । ତାକୁ ଅସୁନ୍ଦରୀ କହି ହେବନି । 'ରୂପା' ନବଘନଙ୍କର ସ୍ୱଜାତି ନୁହେଁ । ସେ ଜାତିରେ 'ଗୁଡ଼ିଆ' । ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ତାର ରଥଯାତ୍ରା ବେଳର ହଇଜାରେ ମରି ଯାଇଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ସେଇବାଟେ ପରେ ପରେ ଧରିଲେ । ତା'ର ଘର ଥିଲା ମନୋହରପୁରରେ । ମନୋହରପୁର ସାଆନ୍ତରାପୁରଠାରୁ ବାଟ ଚାରିପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ହେବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇର ଉତ୍ତରପଟକୁ କରଣ ସାଇ । ଏ ସାଇରେ ଖାଲି ଯେ କରଣସାନ୍ତମାନେ ଥାନ୍ତି, ତା ନୁହେଁ । ଖଣ୍ଡାୟତ, ତେଲି,

ତନ୍ତୀ ଆଦିଜାତିର ଲୋକ ବି ଥାନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇର ଦକ୍ଷିଣରେ ପ୍ରଧାନପଡ଼ା । ଏହି ପଡ଼ାର ନାମ କୁମୁଦମାପୁର । ଗୋଟିଏ ରାସ୍ତା ମନୋହରପୁରଠାରୁ ଆସି କରଣସାଇ ଦେଇ କୁମୁଦମାପୁର ଯାଇଛି । ମନୋହରପୁରରେ ଡାକ୍ତରଖାନା, ଥାନା, ଡାକଘର, ସବୁ କିଛି ଅଛି । ସାନ୍ତରାପୁର ଓ କୁମୁଦମାପୁରର ଲୋକେ ତେଣୁ ବରାବର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ ମନୋହରପୁର ଯାନ୍ତି । ଏଠାରେ ବଜାର ଅଛି । ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇଥର ହାଟ ବି ହୁଏ । ସାନ୍ତରାପୁର ଲଗାଏତ ଚାରିପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ଗାଁର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ହଜାରେକରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ । ତେଣୁ ପଞ୍ଚାୟତର ଗଠନ ହୋଇଛି ।

ନବଘନ ଆଗେ କଂଗ୍ରେସର ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ଏବେ ବି ଅଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ମୀ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଢେର ବଦନାମୀ ହୋଇଛି । ଦୋଷ ଯେ ଖାଲି ନବଘନଙ୍କର ତା ନୁହେଁ । ସେ ତାଙ୍କର ପାଖ ଲୋକଙ୍କର ମୋହବଶରେ ପଡ଼ି କେତେକ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ କାମ କରି ପକାଇଥିଲେ । କେତେଦିନ ତଳେ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା । ପଞ୍ଚାୟତ ଗଢ଼ା ହୋଇ ନ ଥାଏ କି ନବଘନ ସରପଞ୍ଚ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି । ନ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ସହରରେ ହାକିମ ହୁକୁମାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଜାଣୁଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ତାଙ୍କର ଯିବା ଆସିବା ବି ଥିଲା । ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଭ୍ୟ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଉପମନ୍ତ୍ରୀ, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ ଏସ. ଡି. ଓ. ଙ୍କୁ କେତେଥର ନବଘନ ଗାଁକୁ ଡାକି ଆଣି ସଭାସମିତି ବି କରାଇଥିଲେ । କେଉଁଠି ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍କୁଲଟିଏ ଦରକାର ତ ନବଘନ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ହାକିମମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବେ । ପରିଣାମରେ ଉପର ମହଲରେ ନବଘନ ବେଶ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସାନ୍ତରାପୁରରେ ଧାନଗୋଲା କରିବାପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦାବୀ ହେଲା । ସରକାର

ନବଘନଙ୍କ ହାତରେ ଟଙ୍କା ଧରାଇ ଦେଲେ । ସେ ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚର ହିସାବରେ ଠିକେ ଠିକେ ସରକାରଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସରକାରୀ ଲୁଗା ହିସାବ । ସେଥିରୁ କିଏ କଅଣ ବା ଖାଇଯିବ । ଲୋକେ ରାଷ୍ଟ୍ର କଲେ—ନବଘନ ଏଥିରୁ ବେଶ ଦି ପଇସା କରି ନେଲେ । କଥାଟା ସତ ହେଲେ ବା କଣ ହେଲା ! ସେ କାମକଲେ କଣ ମଜୁରି ପାନ୍ତେ ନାହିଁ ନା କଣ ? ମିଛରେ ହେଲେ ବି ଏଭଳି ଗୁଜବ ଅନେକ ଉଠେ । ନବଘନଙ୍କ ନାମରେ ଏ ଯେଉଁ ଦୁର୍ନାମଟା ଉଠିଛି, ସେଥିର ସତ୍ୟତା କେତେ, ତାହା ଭଗବାନଙ୍କୁ ସିନା ଜଣା !

ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇର ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଏ, ସଦେଇ ଦାଶେ ପ୍ରଭୃତି ଏ ଭିତରେ ଠେକି ଉଠିଲେଣି । ନବଘନଙ୍କର ପଛେ ପଛେ ରହି ସେମାନେ ବି ଲାଭବାନ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି । ନବଘନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଚାଳଘରଟି ସୁଦୃଶ୍ୟ ଦୋମହଲା କୋଠାରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି । ଏଥିରୁ ଯାହା ସନ୍ଦେହ ହେବା କଥା ସିନା । ଏମାନଙ୍କର ସାଧୁତାରେ, ଏସବୁ ଦେଖି ଲୋକଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହେବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଉପରେ ମହଲରେ ସଚ୍ଚୋଟ କର୍ମୀ ଭାବରେ ନବଘନ ବେଶ୍ ନାମ କରିପାରିଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚାୟତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲାବେଳେ ଧାନ ଗୋଲା ପାଇଁ ଘର ହେଲା ଅଫିସ ପାଇଁ ଘରବି ହେଲା । କରଣ ସାଇ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇର ରାସ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ପଞ୍ଚାୟତ ଅଫିସ ଘର ଓ ଧାନ ଗୋଲା ରହିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଠି ଅଫିସଟି ଅଛି, ଆଗେ ସେଠି ଗୋଟେ ଖାଲ ଥିଲା । ସେ ଖାଲଟା ପୋତିଦଇ ଅଫିସଘର ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଛି । ଘନଶ୍ୟାମ ପତିଏ ଏହାର କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟରୀ ନେଇଥିଲେ । ଟଙ୍କା ଦୁଇଶ ତିନିଶରେ ଖାଲଟି ପୋତା

ଯାଇ ଗୃହୋପଯୋଗୀ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ, ପଞ୍ଚାଏ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାୟ ସାତଶ ଆଠଶ ଭଳିଆ ଟଙ୍କା ବିଲ୍ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ନବଘନଙ୍କର କଣ ବା ଦୋଷ ? ସେ କେବଳ ତଦନ୍ତ କରି ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଖର୍ଚ୍ଚ ଯଥାର୍ଥ ହୋଇଛି !

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଭଲ ଦିଗ ଅଛି, ମନ୍ଦ ଦିଗ ବି ଅଛି । ଜଣକୁ ପାଞ୍ଚଜଣ ମନ୍ଦ କହନ୍ତି ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣ ଭଲ କହନ୍ତି । ଜଣେ କେବେ ହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ କରିପାରେ କି ? ଗୋଟିଏ ଭଲକାମ କଲେବି ଦଶଜଣ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଠିଆ ହୋଇଯିବାର ସବୁଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ନବଘନଙ୍କର ଏ ଗାଁରେ ଶତ୍ରୁ ଅଛନ୍ତି, ମିତ୍ର ବି ଅଛନ୍ତି । କିଏ ପ୍ରଶଂସା କରେ, କିଏବା ନିନ୍ଦା କରେ । ପଞ୍ଚାୟତ ପ୍ରଥମେ ବସିଲାବେଳେ ନିର୍ବାଚନ ହୋଇନଥିଲା । ସରକାର ନବଘନଙ୍କୁ ସରପଞ୍ଚ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ନବଘନ ସରପଞ୍ଚ ହେବାପରେ କେତୋଟି ଜନହିତକର କାମରେ ହାତ ଦେଇଥିଲେ । ମାଇନର ସ୍କୁଲର ଘର ତୋଳା ହେଲା, କୃଷ୍ଣଦାମୋଦର ଓ ସାନ୍ତରାପୁର ରାସ୍ତାରେ ଗୋଟିଏ ଶଂଖ ବି ହେଲା । ଗାଁ ଦୋକାନଘରେ ସେଦିନ ରାମହରି ନନ୍ଦେ କେଉଁଠି କହୁଥିଲେ ଯେ, ନବଘନ ଏସବୁ କାମରୁ ବେଶ ଦି'ପଇସା ହାତ ପଇଠ କରୁଛି ।

ଏବେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଠିଛି । ସେ କେଉଁଠି ତାଙ୍କ ଘରର ରୋଷେଇ ରୂପାର ପ୍ରଣୟାସକ୍ତ । ଗୃହିଣୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ଉପରେ ନବଘନ ଏବେ କେଉଁଠି ଖୁବ୍ ଚଡ଼ଚଡ଼ ହେଉଛନ୍ତି । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରର ଗୃହକର୍ମ ଦିନେ କେଉଁଠି ରୂପା ସହିତ ଏକାନ୍ତରେ ନବଘନ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବାର ଦେଖିଛି । ଯେତେ

ଝ ହେଲେ ନବଘନ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ନାମୀ ଲୋକ । କୌଣସିଠି ଦୁଇଭାଇରେ କଳି ହେଲେ ଲୋକେ ନବଘନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କରି ନଅନ୍ତି । ତେବେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବଡ଼ ଭାଇ ପକ୍ଷରେ ନବଘନ ରହିଲେ, ସାନଭାଇ ପକ୍ଷରେ ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ରହୁଯାନ୍ତି । ଅନେକ ଲୋକେ ନବଘନଙ୍କୁ ମାନନ୍ତି । ବାଉର ସାଇଆ ତ ନବଘନଙ୍କ ହାତରେ । ନବଘନଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ଆସୁଥାଏ ଓ ଜମିଦାର ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ହ୍ରାସ ହେଉଥାଏ ।

ପରିଣାମରେ ରମାକାନ୍ତ ନବଘନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦନର ଶେଷଦିନ ଯେଉଁ ଘଟଣାଟି ଘଟିଲା, ସେ ଖବର ବୁଲା ଚଉକିଆ ସରପଞ୍ଚ ନବଘନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲା । ଏହି କୀର୍ତ୍ତିଟି ଯେ ତାଙ୍କର ଦାଶ, ତିଆଡ଼ି, ପତିଙ୍କର । ନବଘନ ଏଥିରେ ଚମକିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଘଟଣା ଦିନ ନବଘନ ଗାଁରେ ନ ଥିଲେ । ମନୋହରପୁର ଡାକ୍ତରଖାନା କମିଟିର ସେ ଜଣେ ସଭ୍ୟ । ଡାକ୍ତରଖାନା କମିଟିର ସଭା ସେ ଦିନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଗାଁରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଫେରି ସମସ୍ତ ଖବର ଆମୂଳଚୂଳ ପାଇଲେ । ନବଘନ ବୁଲା ହାତରେ ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିକୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲେ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ପଞ୍ଚାୟତ ଅଫିସ ଘରେ ଦୁହେଁ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଯୋଡ଼ି ଢେର ରାତିଯାଏ ଆଲୋଚନା କଲେ ।

—ତିନି—

ବିନୋଦ ଗାଁରେ ଆସି ମାସେ ହେଲା ରହିଲାଣି । ମାଇନର ପାଶ୍ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଗାଁରେ ରହିଥିଲା । ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ତାକୁ ପ୍ରାୟ ଆଠବର୍ଷ ହେଲା କଟକ ସହରରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ସହର ଜାଗାରେ ଚଳିବା ଅଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ସେଠି ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ, ପାଇଖାନା, ପାଣିକଳ ସବୁ କିଛିର ସୁବିଧା । ମନବିନୋଦ ପାଇଁ ସିନେମାଘର, ଥିଏଟର ସବୁ ରହିଛି । ମଫସଲରେ ଚଳିବାକୁ ଢେର ଅସୁବିଧା । କିନ୍ତୁ ନନା ବୋଉଙ୍କର ବାଧରେ ପଡ଼ି ଏ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଛୁଟିଟା ଗାଁରେ ରହି ଯାଇଛି ।

ନନା କହିଲେ, "ପରୀକ୍ଷା ତ ଦେଇ ଆସିଛୁ । ରେଜଲ୍ଟ ବାହାରୁ ବାହାରୁ ଆଉ ଦି ମାସ ଯିବ । ଇଲେ କଟକ ଯାଇ କଣ କରିବୁ ?" ବିନୋଦ ଆଉ କଣ କରନ୍ତା । ବାଧ ହୋଇ ଆଉ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଗାଁରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ରହିଲା ବେଳେ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ସହର-ଜୀବନକୁ ସେ ଝୁରି ହେଉଥିଲା । ଏଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କୁଆଡ଼େ ବା ଯିବ ? ସାଙ୍ଗସାଥୀ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଗାଁର ଏ ମୂର୍ଖ ଟୋକାଙ୍କ ସାଥିରେ ତାକୁ ସାଙ୍ଗ ହେବାକୁ ମନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ତେବେ ବିନୋଦ ଗାଁରେ କେତେଦିନ କଟାଇବା ପରେ ଗାଁର ମୋହରେ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ଗାଁର ପାଣି, ପବନ, ଯାତ୍ରା, ପରବ ପ୍ରତି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଅଜଣା ଆକର୍ଷଣ ଆସି ଯାଇଛି । ବିଶେଷତଃ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯାଇ ମାଉସୀ ବିମଳା ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଆସିଲେ, ମନଟା ଭଲ ଲାଗେ । ପରମା ମଉସାଙ୍କର ଘର ବିନୋଦ ହୃଦୟରେ ଗୋଟିଏ ମାୟା ଏ ଭିତରେ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଇଛି । ଏ ସବୁ ମାୟା, ଆକର୍ଷଣର ମୂଳରେ 'ସୁଷମା'ହିଁ ରହିଛି ସିନା ! ବିନୋଦ ଯେତେଥର ଦେଖୁଛି ତା ଆଖିରେ ସୁଷମା ସେତିକି ସେତିକି ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଛି । ବିନୋଦ ମନେ ମନେ ଭାବେ, କବିଙ୍କ ଉକ୍ତି ବାସ୍ତବରେ ସତ୍ୟ । କବି ଠିକ ଗାଇଛନ୍ତି—" ସୁନ୍ଦରେ ତୃପ୍ତିର ଅବସାଦ ନାହିଁ । ଯେତେ

ଦେଖିଥିଲେ ନୂଆ ଦିଶୁଥାଇ ।" ବିନୋଦ ସୁଷମାକୁ ଦେଖେ ।
କେଉଁଦିନ ସେ ପଢ଼ାଞ୍ଚଲା ବେଳେ ଝୁଣୀ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଖାପବଳଡା
ବସାଉଥାଏ । ବିନୋଦ ଦେଖି ନୂଆ ଜନଷଟିଏ ଦେଖିଲା ଭଳି
ମନେ କଲେ । ସତେ ଯେପରି ପୂର୍ବରୁ ସୁଷମାର ଅପରୂପ ସୁଷମା
ସେ ଦେଖି ନ ଥିଲା ।

ସେ ଦିନ ପୋଖରୀ ଘାଟରେ ବିନୋଦ ଗାଧୋଉ ଥିଲା ।
ଭାଗ୍ୟକୁ ପୁରୁଷ ଘାଟରେ ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ । ମାଇପି ଘାଟରେ
ସୁଷମା ସାଥିରେ ଆଉ ଦୁଇ ତିନୋଟି ଝିଅ ଗାଧୋଉ ଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡ
ବାଳ ଫିଟି ପଡ଼ିଥିଲା । ଖରାଦିନ । ଆକଣ୍ଠ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ରହି
ସେମାନେ ମଧୁର ବାକ୍ୟାଳାପରେ ରତ ଥିଲେ । ବିନୋଦର
ମନେହେଲା, ସତେ ଯେପରି ରାଜହଂସୀ ଦଳ କଳ କୂଜନରେ
ବ୍ୟାପୃତ । ପାଣି ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କର ମୁଖପଦ୍ମ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି
ବିନୋଦ ମନରେ ଆସିଲା, "ସ୍ନାନ କାଳେ ଦ୍ୱିଜ-କୁମାରୀ ନିଚୟ,
ମୁଖ ଦିଶେ ହେମ ତାମରସମୟ ।" ବିନୋଦ ଆଖି ଲାଖି ରହିଲା ।
ବିନୋଦ ସ୍ନାନ ସାରି ଶୀଘ୍ର ସେଦିନ ଯାଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଝିଅ
ଗୁଡ଼ିକ ଗାଧୁଆ ସାରି ଓଦା ଲୁଗାଟିମାନ ପିନ୍ଧି ପୋଖରୀ କଡ଼ର
ରାସ୍ତାରେ ଘର ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ । ବିନୋଦ ପାଣି ଭିତରେ ରହି
ସେମାନର ଅଙ୍ଗଲାବଣ୍ୟ ଲୋଲୁପ ନୟନରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଥାଏ ।
ଆର୍ଦ୍ର ବସନ ଭିତରେ ଯଉବନ ଢଳ ଢଳ ରୂପଶ୍ରୀ ଫୁଟି ପଡ଼ୁଥାଏ ।
ବିନୋଦ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱରରେ ଗାଇଲା—

"ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଜଳ ରହିଛି ଚିକୁର କୁଟିଳ ବାଳେ
ତୁଷାର ବୃଷ୍ଟି କି ହୋଇଛି ନବ ତମାଳ ଦଳେ ।
ନବଘନେ କିବା ଉଇଁଛି ତାର-ତାରକା-ଶ୍ରେଣୀ
ମୋତି ପତନକ ହୋଇଛି, ମଳମଣି ଧରଣୀ !"

ବିନୋଦ ତ ଗାଁରେ ନଥାଏ । ସ୍ନାନରତା ନାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ବା କିପରି ? ତେବେ ସେ ଚିହ୍ନିଲା ସୁଷମାକୁ । ସୁଷମା ସାଥିରେ ଯେଉଁ ସମବୟସୀ ଝିଅଟି ଥିଲା, ତାକୁ ବିନୋଦ ଜାଣି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଝିଅ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଥିଲେ ସେମାନେ ସୁଷମାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଥିଲେ । ଆଜି ପ୍ରଥମ କରି ବିନୋଦ ସୁଷମାର ସଦ୍ୟସ୍ନାତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପ୍ରେମ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସୁଷମା ସାଥୀର ସମବୟସୀ ଝିଅଟି କିଏ ? ମନେ ମନେ ବହୁତ ଭାବିଲା—ତଥାପି ବିନୋଦ ସେଇଟି କାହାରି ଝିଅ ଜାଣି ପାରିଲା ନାହିଁ । "ଆଚ୍ଛା, ଆଜି ସୁଷମାଠାରୁ ବୁଝିନେବି ।" —ନିଜ ମନକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେଲା । ସୁଷମା ଯାଉଥିଲା ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ । ସୁଷମା ବାଟରେ ଚାଲିଯାଉ-ଥିଲା ସତ କିନ୍ତୁ ବିନୋଦ ହୃଦୟରେ ପଦଚାଳନାର କମ୍ପନ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥାଏ । ବିନୋଦର ମନେ ପଡ଼ିଲା—"ଯମୁନା ସ୍ନାହାନେ ଓଦା ଦେହେ ବସନ, ସ୍ତନ ଭରେ ବାସ ଭରେ ମନ୍ଦ ଗମନ ।"

ବିନୋଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବକ । ବୟସ ବାଇଶ ତେଇଶିରୁ ବେଶୀ ହେବ ନାହିଁ । ସେ କଲେଜରେ କେତେ ଯୁବତୀ ଝିଅଙ୍କୁ ଦେଖିଛି । କେତେ ସୁନ୍ଦରୀ ତରୁଣୀଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଆସିଛି । ହେଲେ ସୁଷମା ପରି ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଝିଅଟିଏ କେଉଁଠି ତାର ଆଖିରେ ପଡ଼ି-ଥିବାର ମନେ ହେଲା ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସୁଷମାର ଘରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବିନୋଦ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼େ । କାଳେ କିଏ କଣ ଭାବିବ ବୋଲି ଦିନେ ଦିନେ ରହିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନ ତାକୁ ସୁନିଦ୍ରା ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ସପନରେ ଦେଖେ ସୁଷମାକୁ । ବିନୋଦ ତାର ଅନ୍ତରକୁ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ଏ ଆକର୍ଷଣ ଯାହା ନୁହେଁ ତ,

ବ୍ୟଭିଚାର ନୁହେଁ ତ । ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ଭାବେ ଯୁବକ ଯୁବତୀର ଆକର୍ଷଣ ତ ଚିରନ୍ତନ । ସୁଷମା ଅବିବାହିତା, ସ୍ୱଜାତି । ଏ ଆକର୍ଷଣ ପାପ ହୋଇ ପାରେନା । ପ୍ରେମ ପାପ ନୁହେଁ, ପ୍ରେମ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ । ପ୍ରେମର ଅବର୍ତ୍ତମାନରେ ନର ନାରୀର ସୃଷ୍ଟି ରହିବ କି ? ମନରେ ପୁଣି ଆସେ—ଏ କଣ ପ୍ରେମ ? ଏତ ଦେହ ଦେହର ଆକର୍ଷଣ । ଏ ଆକର୍ଷଣ ତ ରୂପଜ । ଏଥିରେ ପ୍ରେମ ନାହିଁ । ଏହି ଆକର୍ଷଣ ମୂଳରେ ଯୌନ ଲାଳସା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ନାହିଁ କି ? କେତେବେଳେ ବି ବିନୋଦ ଭାବେ—ତାହାହେଲେ ବି ଏ ଆକର୍ଷଣ ଭୋଗ୍ୟ—ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନାକାରୀ—ଜୀବନର ପରିବର୍ଦ୍ଧକ । ଖାଇବା ପିଇବା ଯେସବୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ, ନର ନାରୀର ପ୍ରେମ ବି ସେହି ଭଳି ଆବଶ୍ୟକୀୟ । ଏଥିରେ ପାପ କାହିଁ ? ସମାଜପତିମାନେ ଏହାକୁ ପାପ କହି ପାରନ୍ତି, ବ୍ୟଭିଚାର କହି ପାରନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ଏତ ଚିରନ୍ତନ ଓ ସ୍ୱଭାବ ସିଦ୍ଧ । ନାନା ଚିନ୍ତାରେ ବିନୋଦ ରାତି କଟାଏ । ପରଦିନ ତାର ଗୋଡ଼ ଆପେ ଆପେ ପରମାନନ୍ଦଙ୍କ ଘରମୁହାଁ ହୋଇଯାଏ । ଏଇଟା ବିନୋଦର ଦୋଷ କି ? ଏହା ତା ବୟସର ଦୋଷ ହୋଇପାରେ । ବିନୋଦ ଭାବେ ଏଇଟା ଦୋଷ ନୁହେଁ, ବରଂ ଗୁଣ । ବିନୋଦର ଗାଁ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ଆକର୍ଷଣ କ୍ରମେ ବଳବତୀ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

—ପାଞ୍ଚ—

ଗାଁ ଭାଗବତ ଘରେ କୁମୁଦିନୀପୁରର ପଧାନମାନେ କମିଟି କଲେ । କୁମୁଦିନୀପୁରର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ ଲୋକେ ଆସି ଜୁଟିଲେ । ରାମହରି ନନ୍ଦେ, ସେ ବି ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ଘନଆ ଆଲୋଚନା ହେଉ ହେଉ କହିଲା—"ଆମ ବାପ ଅଜା ସାତ ପୁରୁଷ ସାନ୍ତରୀପୁର

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ସେବା କରି ଆସୁଛୁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋସେଇଁମାନେ ରାଗି ଯାଇଲେ, ଆମ ଗାଁକୁ ନ ଆସିଲେ ନ ଚଳେ । ଆମେ ତାଙ୍କର ବିଲ ଚଷୁ, ଘର ଛୁଆଣି କରୁ, କାଠ ହାଣୁ — ସବୁ କିଛି କରି ଦେଉ । ତାଙ୍କର ଦିଅଁଙ୍କର ଯାନିଯାତ୍ରା ଚଳାଉ । ସେମାନେ ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ବସି ହୁକୁମ ଚଳାନ୍ତି । ମେହେନତ ତ ଆମର । ଖାଲ ବୁହାଇ, ରକ୍ତକୁ ପାଣି କରି, ପଡ଼ିଆ ଟାଙ୍ଗର ଭାଙ୍ଗି ସୁନାର କ୍ଷେତ ଆମେହିଁ କରୁ । ସେମାନେ କିଛି ନ କରି ଗୋଡ଼ ଉପରେ ଗୋଡ଼କୁ ରଖି, ଦିନ ରାତି ତାସ-ପଶା-ଗଞ୍ଜପାରେ ମାତି ଆମଠାରୁ ଫସଲର ଅଧାକୁ ଅଧା ନେଇଯିବେ । ପଡ଼ିଆ ଉଠିଆ ବି ବଗିର ନାହିଁ । ଏତେ ହେଲେ ବି ଆମ ଉପରେ ବିନା ଦୋଷରେ ଦୁମଦୁମ ବସୁଛି । କିବା ଦୋଷ କରିଥିଲି ବିନାଭାଇ । ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ସିନା ସେ ବଞ୍ଚିଗଲି ।"

ଶାରିଆ ଜେନା କହିଲା, "ଘନଆଇ ଯାହା କହିଲା ଏକା ସତ । ଆମେ ବୋଝ କାନ୍ଧେଇ ଯିବା । ସାଆନ୍ତମାନେ ଚନ୍ଦନ ବୋଲି ହୋଇ ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା କରିବେ । ଭୋଗ ରାଗ କରି ପାଳିଆ ଡାକିବ ଚାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାଇଙ୍କୁ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଖଣ୍ଡେ ପତର ପକେଇ ବସି-ଗଲେ, କେହି କେହି ବି ଉଠେଇ ଦେବେ । ଯାହା ପାଏ ଗୋଟିଏ 'ଖେଇ' ବୋଲି ଦେବେ, ସେଥିରେ ଏ ପେଟ ଗୃଖଣ୍ଡିକ ପୂରିବ କୁଆଡ଼ୁ । ଦିଅଁ କାମ ପଡ଼ିଲେ, ଏଣେ ମୂଲ ମାରି, ତେଣେ ଖାଇବାକୁ ମୁଠେ ମିଳିବନି । ଯାଉ ଆସୁ — ଆମେ ଶଳା ଡାକ ଶୁଣୁଥିବା ।"

ସନା ପରିଡ଼ା ପଛରେ ବସିଥିଲା । ସେ କହିଲା—"ବ୍ରାହ୍ମଣେ କଣ କରିବେ ଭଲ । କହିଦେବା ସହଜ — କରିବା କିନ୍ତୁ କଷ୍ଟ । ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଖଞ୍ଜିଥିଲେ — ବାରମାସରେ ତେରଯାତ୍ରା । ଇଲେ ତ

ଟଙ୍କାରେ ଧାନ ପାଞ୍ଚସେର । ଚାଳ ସେରକୁ ଟଙ୍କେ । ନ ମିଳିଲେ କଳା ପୋଡେଇରେ ଦ'ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହେଉଛି । ପାଳ ଯେ କରିବ, ସେତ ତା ଗାଁଗ୍ରାମଇଙ୍କୁ ଆଗ ଖାଇବାକୁ ଦେବ । ଦଅଁଙ୍କର ସେବା ସେବେଇତ ହୋଇ ପଚାଶ କଡ଼ା । କେଉଁଠୁ କେତେ ଆଣିବ କହିଲ ଭଲା । ଦେଖି, ତୁମେ ଏମିତି 'ଗୋଟେ ଗୋଟେ ପାଳି କରି ଶହେ ପଚାଶ ଖର୍ଚ୍ଚକଲ, ଜାଣିବା ।"

ସମସ୍ତେ ସନା ପରିଡ଼ା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ସନା ବୁଢ଼ାଲୋକ, ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ତାର ଭକ୍ତି । ତା ମତରେ ଏ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଯେମିତି ଉଦ୍‌ବାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି, ସେମିତି ମାଡ଼ ଖାଉଛନ୍ତି । ତାର କଥା ଶୁଣି ଟୋକା ଟୋକା ସବୁ ହୋ ହୋ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ବଡ଼େଇ ବିଶ୍ୱାଳ ଠିଆ ହେଲା, କହିଲା—"ସନା ପରିଡ଼ା ବୁଢ଼ାତ ଠିକ୍ କହୁଚି । ସେ କାଳ ଥିଲା ଦୋସରା । ଘିଅ ଜଳ ସେରକୁ ପଇସାଟେ । ଜିନିଷ ଶସ୍ତା ଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପାଳି ପରବ କରୁଥିଲେ ସଉକରେ । ପୁଣ୍ୟ ଦାନ ଲୋଭରେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରଜା ପାଠକଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଖୁସିରେ ଦେଉଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ସବୁ ଜିନିଷ ବି ଢେର ମିଳୁଥିଲା । ଏ କଂଗ୍ରେସ ରଜା ହେଲାରୁ, ସବୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଗଲା ସିନା ।"

କଣେଇ କହିଲା, "ସେବି କାଳରେ ଦଅଁଙ୍କଠାରେ ଲୋକଙ୍କର ଭକ୍ତିଥିଲା । ସାନ୍ତମାନେ ସେବା ସେବେଇତମାନଙ୍କର ପେଟ ଚିହ୍ନୁଥିଲେ । ଗାଁ ମହାଜନେ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ଫଳରେ ଆମେ ତାଙ୍କର ସବୁକାମ ପୁଅଭଳିଆ ଚଳାଉଥିଲୁ । ଏବେ ସେ କଥା ଅଛିକି ? କାହିଁ, ସେ କାଳରେ ଆମ ଉପରେ ଯାଉଣୁ ଆସୁଣୁ ମାଡ଼ ବସୁଥିଲା ? ପ୍ରଜାଏ ଥିଲେ ସାନ୍ତଘର ପୁଅ ପରି । ଏବେ ସବୁ ଓଲଟି ଗଲାଣି ।"

ରଘୁପଧାନ ଷାଠିଏ ପଅଁଷଠୀ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା । ସେ ମନେ ମନେ ଭାବୁଥାଏ ଅତୀତର କଥା । "ଏଇ ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ି—ମଧୁସୂଦନ ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ପୁଅ । ମଧୁ ତିଆଡ଼ି ବୁଢ଼ା ମଲା ବେଳକୁ ପରମା ତ ପିଲା । ମରିବାର କେତେଦିନ ଆଗରୁ ମଧୁ ତିଆଡ଼ି ବୁଢ଼ା କହିଥିଲା, 'ବୁଝିଲ ପଧାନେ, ମୋର ଦେହତ ଆଉ ଭଲ ହେଲାଭଳି ଲାଗୁନି । ମୁଁ ଯଦି ଚାଲିଯାଏ, ତେବେ ତୁମକୁ ଲାଗିଲା । ଭାଇଭଗାରି ଗାଁ ।' ସତକୁ ସତ ବୁଢ଼ା ଆଖି ବୁଜିଲା । ସଂସାରରୁ କଣ ଧର୍ମ ଉଠି-ଗଲା ନା କଣ ?" ରଘୁପଧାନେ ସେ ବେଳରେ ଯାହା କରିଛନ୍ତି, ତାହା ନଜର ଭାଇ ମଧ୍ୟ ସେପରି କରିବନାହିଁ । ପଧାନେ ଧାନବାଲ ଚାଷ କରନ୍ତି । ଠିକ୍ ସମୟରେ ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖରେ ଧାନ ମାପିଦେଇ ଆସନ୍ତି । ଦରକାର ହେଲେ ବି ଉଁଷେଇକୁଟି ଗୁଜୁଳ ଥୋଇଦେଇ ଆସନ୍ତି । ଜାଳେଣି କାଠ ବି ଦେଇ ଆସନ୍ତି । ବଜାର ବାଟ କରି ଦିଅନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀ ବି ପଧାନଙ୍କୁ ପରବୋଲି ଦିନେ ହେଲେ ଭାବିନଥିଲା । ଆଜି ସେହି ମଧୁ ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ପୁଅ ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଛି । ପାଞ୍ଚଜଣରେ ଗଣା ହେଉଛନ୍ତି । ଗାଁର କୋଠ କାଠ ବୁଝୁଛନ୍ତି । ବନା ପଧାନ ସେହି ରଘୁପଧାନର ପୁଅ । ସେ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ପିଲାଟାକୁ ମାରି ପକାଇଲେ । ରଘୁ ପଧାନ ଏଇ କଥା ଘାରି ହେଉଥାଏ । ତା ତୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରି ଆସିଲା, "ହେଉ ଭାଇମାନେ, ଧର୍ମ ବୁଝିବ ।"

ଶାମହର ନନ୍ଦେ କହିଲେ, "ସାନ୍ତରାପୁର ଗାଁରେ ସବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଛି ବନାକୁ ମାରିନାହାନ୍ତି । ତିଆଡ଼ି ପରି ଦୁଇତିନିଜଣ ଲୋକ ସିନା ଏପରି କଲେ ? ତୁମେ ସବୁ ଆଗ ଯାଅ । ମହାଜନମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଫେରାଦ ହୁଅ । ଯଦି ସେମାନେ ନବୁଝିବେ ତେବେ ଯାହା କରିବ । ଏ ସବୁର ମୂଳରେ କିଏ କଣ ଜଣା ପଡ଼ୁନି ।

ଝିଆଡ଼ ହେବକା ତାର ଅସ୍ତସିନା !” ନନ୍ଦେ ନବଘନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଏ ଶେଷ ଦୁଇଟି ପଦ କହିଲେ । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ଏହି କଥାକୁ ସମର୍ଥନ କରି କହିଲେ, “ଆଗ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ଜଣାଣ କର । ନୋହିଲେ ପଞ୍ଚାୟତରେ ପକାଅ । ସରପଞ୍ଚ ତ ଅଛନ୍ତି ।”

ଘନଆ କହିଲା, ଭଲ କଥା କହୁଚହେ ! ନବଘନ ମହାନ୍ତି ପଞ୍ଚାୟତର ସରପଞ୍ଚ । ତା ନ ଜାଣିବାରେ କି ଏସବୁ ହୋଇଛି ? ସେଇ ସରପଞ୍ଚ ପାଇଁ ଭୋଟ ବେଳରୁ ତାର ଆମ ଗାଁ ଉପରେ ଅକସ ରହିଛି । ଟିକିଏ ଖିଅ ପାଇଲେ ସେ ଏପରି କରିବାକୁ ସୁହେଇଦିଏ । ଏକଥା କିଏ ଜଣାନାହିଁ ଯେ, ଆହୁରି ତା ପାଖକୁ ଫେରାଦ ହେବାକୁ ଯିବା । ଚାଲ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ମୂଲପାଡି ଲାଗିବାନି । ଧାନରୁ ଭାଗ ଦେବାନି । ଆମେ ଚାଷ କରିବା, ତାଙ୍କୁ କାହିଁକି ଧାନରୁ ଭାଗଦେବା !” ବୁଢ଼ାମାନଙ୍କ ମନକୁ ଏ କଥା ପାଇଲା ନାହିଁ । ସେମାନେ କହିଲେ, “ନାଁ ଏ ଟୋକାଳିଆ କଥା ନୁହେଁ । ବୁଝିବିଚାରି କାମ କଲେ, ପ୍ରମାଦ ନ ପଡ଼ିଇ ଭଲେ ।” ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ, ଘନଆ, କାଣେଇ, ଶାରିଆ ବନାକୁ ସାଥିରେ ଧରି ଗାଁର ମହାଜନମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଫେରାଦହେବେ । ସେମାନେ ନ ଶୁଣିଲେ ପଞ୍ଚାୟତକୁ ଯିବେ ।

—ଛଅ—

କେତେ ବର୍ଷ ତଳେ ମନୋହରପୁରର ସଦ୍ରୋଜାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ଆସେମ୍ବ୍ଲିକୁ ଠିଆ ହେଲେ । କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ ସେ ରାଜ୍ୟ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ପାଇଁ ଟିକେଟ ପାଇଲେ । ସଦ୍ରୋଜାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଭ୍ୟ ହେବାପାଇଁ ଯେ ଯୋଗ୍ୟତା ଥିଲା, ଏପରି ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ସେ ଜେଲ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି

କ କଂଗ୍ରେସର ଚାରିଅଣିଆ ସଭ୍ୟ ବି ନ ଥିଲେ । ସେ ଯେ କଂଗ୍ରେସ ପାର୍ଟିର ଲୋକ ହେବେ—ସେଥିପାଇଁ ଆଶା ବି କେବେ କରି ନ ଥିଲେ । ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଉ ଦୁଇଜଣ କଂଗ୍ରେସକର୍ମୀ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ଦାଖଲ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଜେଲ ଯାଇଥିଲେ । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଅହିଂସ ନୀତିରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖୁଥିଲେ । ଖଦଡ଼ଲୁଗା ହାତରେ ସୂତା କାଟି ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ହେଲେ ଯେତେବେଳେ ସରୋଜବାବୁଙ୍କ ଭଳିଆ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ଜମିଦାର କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗଦେଲେ, ତାଙ୍କୁ ତ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଉଚିତ । ଉପର ମହଲରେ ନେତାମାନେ କହିଲେ, ଭାଇମାନେ, ଆପଣମାନେ ଉଭୟ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଭିତରେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଜଣେ କେହି ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନିଅନ୍ତୁ । କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ଦୁଇଜଣ କେହି ଆଗେଇଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ କହିଲେ, ବରଂ ଆମେ ଦୁହେଁ ଠିଆ ନ ହଉଛୁ, ଜଣେ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆମ ଅଞ୍ଚଳରେ କଂଗ୍ରେସ ଟିକଟ ଦିଆଯାଉ । ଫଳରେ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଖୋଜା ହୋଇ ଆସିଲେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଜମିଦାର ସରୋଜାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ।

କଂଗ୍ରେସ ଟିକଟରେ ସରୋଜବାବୁ ସେହି ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରୁ ଠିଆ ହେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଯେତେବେଳେ 'ସମାଜ'ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଗଲା, ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ନାକ ଟେକିଲେ । ଏଇ ସରୋଜ ବାବୁ, ଅନାମ ଦାସ ଯେତେବେଳେ ପୁଲିସର ଆଖି ଆଢ଼ୁଆଳରେ ରହି 'ଭାରତ ଛାଡ଼' ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ପୋଲିସକୁ ତାଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ଦେଇଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସବାଲା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଲେ ସେ ଦୂର ଦୂର କରୁଥିଲେ । ସେ ଆଜି କଂଗ୍ରେସୀ ନେତା ! ଲୋକଙ୍କର

ପାର୍ଟିରେ ତ କଣ ବାଡ଼ବଚା ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କଥାଟାରେ ଯେ ସତ୍ୟତା ଆଦୌ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ । ହେଲେ ଲୋକର କଣ ଦୋଷ ଗୁଣ ଉଭୟ ନ ଥାଏ ? ଜଣେ କଣ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକା ଧାରାରେ ତାର କାମରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିପାରେ ! କିନ୍ତୁ ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ସରୋଜ ବାବୁ ଅତ୍ୟାଗୃହୀ ଜମିଦାର ନ ଥିଲେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସୁଖ ସୁବିଧା ପାଇଁ କିଛି କରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେମାନଙ୍କର ଅସୁବିଧା କିଛି କରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଭଦ୍ରୋଚିତ ଓ ସୁମିଷ୍ଟ ଥିଲା ।

ଯୋଗ୍ୟତା ବିଷୟରେ ସେ ବି ନ୍ୟୁନ ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ଦୁଇଜଣ ଆସେମ୍ବ୍ଲିକୁ ଠିଆ ହେବାପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ତ କେହି ମାଟ୍ରିକ ସୀମା ଡେଇଁ ପାରି ନ ଥିଲେ । ସରୋଜ ବାବୁ ଆଇ. ଏ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବାପେ ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତି । ସରୋଜ ବାବୁଙ୍କୁ ଘର ଧନ୍ଦା ଚିନ୍ତା ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ପାଠପଢ଼ା ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସଉକିଆ ବସ୍ତୁ ଥିଲା । ଫଳରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଦୁଇଥର ଆଇ, ଏ, ପରୀକ୍ଷାରେ 'ଇନ୍‌କୋର' ଡାକିଦେଲା । ପୁଣି ବାପେ ତାଙ୍କୁ ବାହା ବି କରିଥିଲେ । ଧନ, ଯୌବନ ଉଭୟରେ ମଜ୍ଜିଥିଲା ତେଣୁ ଆଉ ସେ ପଢ଼ିବାକୁ ରାଜି ହେଲେନାହିଁ । ଏଣେ ଦୈବ ଯୋଗେ ବାପାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତର ବି ହୋଇଗଲା । ଜମିଦାରୀ ଖବର, ଘରଜଞ୍ଜାଳ ବୁଝିବାକୁ ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ ପରିବାରରେ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳୀ ଦେଇ ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ଶିକ୍ଷାଦିଗରେ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ କର୍ମୀ ଅନାମ ଦାସେ ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାନ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ସେ ଆଗେଇଥିଲେ ।

ସରୋଜବାବୁ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାରପାଇଁ ସାନ୍ତରାପୁର ଆସିଲେ । ସାନ୍ତରାପୁର ଆସିଲେ ନବଘନ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ନ ଧରିଲେ କାମ ନଚଳେ ।

ସରୋଜ ବାବୁ ଓ ନବଘନ ମହାନ୍ତି ଏ ପଞ୍ଚାୟତ ଘରଭିତରେ କବାଟକିଳ ବସି ଭୋଟ ବାବତରେ ଗୋଟାକ ପାଏ ଢେର ଆଲୋଚନା କଲେ । ପରଦିନ ପଞ୍ଚାୟତ ଅଫିସ ଆଗ ପଡ଼ିଆରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇ ସଭା ହେଲା । ନବଘନ କହିଲେ, "ଦେଖ ଭାଇମାନେ, କଂଗ୍ରେସ ଆମ ପାଇଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଣିଦେଇଛି । ବ୍ରିଟିଶ ସିଂହର କବଳରୁ ଅହିଂସା ବଳରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଏ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କଲେ । ଇତିହାସରେ ଅହିଂସା ବଳରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭକରିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅତି ବିରଳ । କଂଗ୍ରେସ ଭାରତର ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ତାର ତିରଙ୍ଗା ପତାକା ତଳେ ଚାଲ ସମସ୍ତେ ସମବେତ ହୋଇ ଦେଶ ମାତୃକାର ସେବାରେ ଜୀବନ ଢାଳି ଦେବା ।" ଲୋକେ କରତାଳି ଦେଲେ । ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରେ ସରୋଜ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅନାମ ଦାସେ ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାନ୍ତିଏ ତାଙ୍କୁ କାହିଁକି କଂଗ୍ରେସରେ ଭର୍ତ୍ତି କରାଇ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ପାଇଁ ଟିକଟ ନ ଦିଆଇଲେ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ମନେ ମନେ କ୍ଷୁବ୍ଧ । ପୁଣି ସରୋଜ ବାବୁ ଆଗ ଆସି ନବଘନ ମହାନ୍ତି ଘରକୁ ଗଲେ ଓ ତାକୁ ଏ ଗାଁରେ ଗୋଟେ ବଡ଼ ମଣିଷ ବୋଲି ଭାବିଲେ । କାହିଁକି, ସେତ ସିଧା ସିଧା ତାଙ୍କର ଜମିଦାରଭାଇ ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିପାରିଥାନ୍ତେ । ରମାକାନ୍ତ କଣ ଏଗାଁର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ନୁହଁନ୍ତି ? ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ, "ଭଲକଥା, ସରୋଜବାବୁଙ୍କୁ ଲୋକେ ଭୋଟ ଦେବେ । ଆମ ଗାଁର କି ଲାଭହେବ । ସେ ତ ଭୋଟପାଇ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଭ୍ୟହେବେ ଓ ଓ ମାସକୁ ଶହେ ବିଶହ ଉପୁରି ପାଇବେ । ଆମ ଗାଁପାଇଁ କଣ କରିଦେବେ ଜବାବ ଦିଅନ୍ତୁ ।"

ଫଳରେ ସରୋଜ ବାବୁ ସାମନ୍ତରାପୁରରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ କରାଇଦେବେ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଘର, ଛାତ୍ରାବାସ, ଲାଇବ୍ରେରୀ ସବୁ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଅର୍ଥ ଦାନ କରିବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଗଲେ ।

ସରୋଜବାବୁ ଏମ୍,ଏଲ,ଏ, ହୋଇଗଲେ । ଢେର ଫୁଲମାଳ ସହ ନାନା ଗ୍ରାମରେ ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ହେଲା । ସାମନ୍ତରା-ପୁରରେ ହାଇସ୍କୁଲ ପାଇଁ ମଂଜୁର ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଯେତେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ସେ ଆଗରୁ ଦେଇଥିଲେ, ସବୁ ମୁଲତବି ରହିଗଲା । ନବଘନଙ୍କର ବାହୁତ କିଛି ମୁଲତବି ତାଲିକାରେ ନଥିଲା । କରଣସାହି ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ବଡ଼ ଆମ୍ବତୋଟାଟି ଅଛି, ତାହା ଏ ଭିତରେ ସରୋଜ ବାବୁଙ୍କ ନାମରୁ ଯାଇ ନବଘନଙ୍କର ନାମରେ ରହି ଗଲଣି । ରମାକାନ୍ତ ମନେ ମନେ ନବଘନଙ୍କ ପ୍ରତି ଈର୍ଷାରେ ଜଳିଗଲେ ।

—ସାତ—

ବିନୋଦ ଗାଁ । ଛୁଟି ପାରିନାହିଁ । ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଏ ଭିତରେ ବାହାରି ଯାଇଛି । ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କରିଛି । ମହାପାତ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ଗୃହିଣୀ ସୌଦାମିନୀ ଦେବୀ ଭାରି ଖୁସି । ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ପୁଅ ଗୋଟିଏ ହାକିମ ହେଉ । ଏ ମାଷ୍ଟ୍ରି କାମ ଅତି ବାଜେ । ମାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇ କଣ ପାଇବ ? ଏ ଚାକିରୀରେ ନା ଅଛି ସମ୍ମାନ, ନା ଅଛି ପଇସା । ବାରପ୍ରକାର ହାକିମି ପରୀକ୍ଷାକୁ ପଢ଼ିବ । ହାକିମ ଚାକିରୀଟେ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ମିଳିବ କୁଆଡ଼ୁ ! ବିନୋଦର ଇଚ୍ଛା, ଆଉ ବାପାଙ୍କୁ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ନ କରି ମାଷ୍ଟ୍ରୀ ଚାକିରୀ ହେଉ ବରଂ ଧରିନେଲେ, ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚଟା ଉଠାଇ ପାରିବ । ଚାକିରୀ କରିବ କି ଆଉ ପଢ଼ିବ—କିଛି ସ୍ଥିର ନାହିଁ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ

ଦେଖିଲେଣି ଯେ ଆଜି ଗୁଡ଼ାଏ ପଢ଼ାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଲାଭନାହିଁ । ଜମିବାଡ଼ି ତ ସବୁ ଯିବା ଉପରେ । ଯାହାକିଛି ଜମା ଅଛି ସେତିକ ପୁଅର ପଢ଼ାରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାଟା ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ହେବନାହିଁ ପୁଅ ଯେତେଶୀଘ୍ର ରୋଜଗାର କରେ ସେତେ ଭଲ । ହେଲେ ପୁଅକୁ ସେ ମାଷ୍ଟ୍ର ହେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ବିନୋଦର ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ସ୍ଥିର ହୋଇ ପାରନାହିଁ । ବିନୋଦ ବି କିଛି ଭାବି ନାହିଁ । କିଛି ନ ହେଲେ ଛୁଟି ସରିଲେ କଟକ ଯାଇ ଏମ୍, ଏ ଓ ଲ' ଉଭୟରେ ଆଡ୍‌ମିସନ ନେଇଯିବ ଭାବୁଛି ।

ଏତେଦିନ ହେଲା ଆସିଲଣି । ଗୋଟାଏ ଫଟୋ ନେଇ ପାରିଲ ନାହିଁ । କ୍ୟାମେରାଟା ମାହାଳିଆ ପଡ଼ି ରହିଛି । ବିନୋଦ ମନେ ମନେ ଭାବିଲା । ଆଜିକାଲି ସୁଷମାର ଘରକୁ ଦି'ବେଳା ଯିବାଟା ତାର ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇ ଗଲାଣି । କଣ କରିବ ସେ ? ତାର ମନ ତ ଆଉ ନିଜର ହୋଇନାହିଁ । ବିନୋଦ ଭାବିଲା, ଯାଏ, ପୋଖରୀ ଘାଟ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ, ପଲ୍ଲୀ ଲତାକୁଞ୍ଜ ଶୋଭିତ ପ୍ରକୃତିର ଗୋଟାଏ ଫଟୋ ତୋଳି ନେବ । ସେ ଯାଉ ଯାଉ ଅଜଣା ଭାବରେ ପାଦ ତାର ସୁଷମାର ଘର ଆଡ଼କୁ ଆଗେଇ ଗଲା । ସେତେ ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରାୟ ୮ଟା ହେବ । ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ଫିଟାଇ ଘର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ଯୋଗକୁ ସୁଷମା ଗାଧୋଇ ସାରି ବାଡ଼ି ଦୁଆର ଫିଟାଇ ଆସୁଥାଏ । ବିନୋଦକୁ ଦେଖି ଲାଜରେ ଜଡ଼ସଡ଼ ହୋଇ ଗଲା । ଶୀଘ୍ର ଘୋଷେଇ ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପାଲଟି ବାହାରକୁ ଆସିଲା । ଯୌବନରସାଣିତ ଅଙ୍ଗଲତିକାର ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଦେଖି ବିନୋଦର ମନ ଭାବୋଦ୍ବେଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ କରି ଗାଇଲା—

ମୋ ପାଇଁ ଥାଅ ଶର ତରୁଣୀ ସୁଚରଲା
ଅଧରେ ହଳାହଳ ନୟନେ ବାଣ ଛଡ଼ା
ଚରଣେ ଚରନାଚ
ମରମେ ପ୍ରୀତି ହାଟ
ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଲୋମେ କଟାକ୍ଷ
ହେ ସଖି ! ମୁଁ ସେ ରୂପ-ଭିଖାରୀ ।

"ସୁଣି, ମାଉସୀ !ନାହାନ୍ତି କି ? କୁଆଡ଼େ ଗଲେ । ମୋର ଟିକିଏ କାମ ଥିଲା ।' —ବିନୋଦ ପଚାରିଲା ।

ସୁଷମା ବାହାରକୁ ଆସି କହିଲା—'ଆଜ ଏତେ ସକାଳୁ ଯେ କଣ ଏମିତି ବୋଉ ପାଖେ ଜରୁରୀ କାମ ମ ?'

ବିନୋଦ—'ତୁ ସେଥିରୁ କଣ ପାଇବୁ ! କହନା—ମାଉସୀ କାହାନ୍ତି ?'

ସୁଷମା—'ତୁମେ ଆଗେ କହନା କି କାମ ?'

ବିନୋଦ—'ଏଇ ସେମିତି କିଛି ନୁହେଁ ଯେ—ତୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବରଘର ଠିକ୍ କରିଛି । ବୁଝିଲୁ, ଭାରି ସୁନ୍ଦର ପିଲାଟିଏ । ତୋ ସାଙ୍ଗକୁ ଭାରି ମାନିବ । ହେଲା ନା—ବୋଉ କେଉଁଠି ?'

ସୁଷମା—'ତୁମେ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ । ବୋଉ ଗାଧୋଇ ଯାଇଛି । ଆଜ ନନା ବି ବାହାରକୁ ଗଲେଣି । ବହୁତ ଡେରିରେ ଫେରିବେ । ବୋଉ ବି ଅଧ ଘଣ୍ଟାଏ ପରେ ଆସିବ ।'

ବିନୋଦ—'ମୁଁ ତ ତୋତେ ଏତେ କଥା ପଚାରି ନଥିଲି । କାହାର କେତେ ଡେରି ହେବ ଆସିବାକୁ ମୁଁ ତ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁ ନ ଥିଲି । ମଉସାଙ୍କ ସହିତ ମୋର କଣ ଅଛି ?'

ସୁଷମା—'କଣ ଦୋଷ ହୋଇଗଲା ? ହଉ ଆଜ କିଛି କହିବି ନାହିଁ ।'

ଅଭିମାନ କରି ବାରଣ୍ଡାରେ ଉପର ଘର ଆଡ଼କୁ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା ସୁଷମା । ବିନୋଦ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । ମଝି ଅଗଣାରେ ବିନୋଦ ହଠାତ୍ ବାରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ତା'ର ପଥରୁଦ୍ଧ କରି ଠିଆ ହେଲା । ସୁଷମା ମୋଟେ ଭାବି ନ ଥିଲା ଯେ ହଠାତ୍ ବିନୋଦ ଏପରି ଠିଆ ହୋଇଯିବ । ସେ ବି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା । ବିନୋଦ ହାତ ବିସ୍ତାର କରି ଠିଆ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସୁଷମ ତା ଦେହରେ ଧକ୍କା ଖାଇଲା । ଉଭୟଙ୍କ ଦେହରେ ସତେ ଯେମିତି ବିଜୁଳିର ଚମକ ଖେଳିଗଲା । ଭାବପ୍ରବଣତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବିନୋଦ ସୁଷମାକୁ କୋଳରେ ଜାକି ନେଲା । ଓଷ୍ଠ ଚୁମ୍ବନର ମୃଦୁ ପରଶ ପାଇ ସୁଷମା ଶଙ୍କିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ତାର ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ କ୍ଷୀଣ ହସ ରେଖାଟିଏ ଫୁଟି ଉଠିଲା । ଚାରିଚକ୍ଷୁର ମିଳନ ହେଲା । ପରକ୍ଷଣରେ ଲଜ୍ଜାର ପାଟଳିମା ତାର ମୁଖକୁ ଆବୃତ କରି ପକାଇଲା । ବିନୋଦ ଦେହରେ ଶିହରଣ ଖେଳିଗଲା । କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ଉଭୟେ ନୀରବ ରହିଲେ ।

ସୁଷମା ବିନୋଦର ହାତରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଛି, ବିନୋଦ ପଛରୁ କାନି ଧରି ଭିଡ଼ି ଦେଲା ।

'ସୁଷମା, ଆଉ ଟିକିଏ ଠିଆ ହେବୁନି'—କହିଲା ବିନୋଦ ।

—'ତୁମେ ଭାରି ଅଭଦ୍ର, ବିନୋଦ ଭାଇନା, ଯଦି ବୋଉ କି ଆଉ କିଏ ଆସି ଯାଇଥାନ୍ତା !'

—'ତୁ ପରା କହିଲୁ ବୋଉର ଆସୁ ଆସୁ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ଯିବ । ଆଉ ନନା ବାହାରକୁ ଗଲେଣି । ଆଉ କିଏ ଆସିବ ? ମୁଁ ତାର ବାଟ କରି ଦେଇଛି ।' ଥରଥର ଗଳାରେ ବିନୋଦ ପୁଣି କହିଲା, ଟିକିଏ ଅଗଣାରେ ଏଠେଇଁ ଠିଆ ହୁଅ, ସୁଣି !'

ସୁଷମା କଥା ମାନିଲା । ଠିଆ ହେଲା । ବିନୋଦ କ୍ୟାମେରା ସଜାଡ଼ି ନେଲା । ସୁଷମା ମୁହଁ ପୋଡି ତଳକୁ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ । ବିନୋଦ ପୁଣି କହିଲା—ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହଁ ।—ମୁହଁ ତଳକୁ କଲେ ଗୋଟିଏ ଝୋକେଇର ଫଟୋ ଉଠିବ ନା ମଣିଷର— ?

ସୁଷମା ବିନୋଦ ଆଡକୁ ଚାହିଁ ହସି ଦେଲା । ବିନୋଦ ଫଟୋ ନେଇ ସାରିଥିଲା । ବିନୋଦ ମନେ ମନେ ଭାବିଲା କ୍ୟାମେରା କିଣିବା ଆଜ ମୋର ସାର୍ଥକ ହେଲା । ସୁଷମା କ'ଣ କହିବ ଭାବି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଲଜ୍ଜାରେ ସେ ଘର ଭିତରକୁ ପଳେଇ ଗଲା ।

ବିମଳା ଦେଈ ଆସି ଡାକଲେ । ଆଗରୁ ବିନୋଦ ଦୁଆର ଫିଟାଇ ଦେଇଥିଲା । ନୋହିଲେ ସନ୍ଦେହ ହୁଅନ୍ତା ଯେ ! ବିମଳା ଦେବୀ ଆସୁ ଆସୁ କହିଲେ, "କିରେ ବିନୋଦ—ଆଜ ବଡ଼ ସକାଳୁ ?"

"ହଁ ମାଉସି, ଗୋଟାଏ ଭଲ ଖବର ଦେବ ବୋଲି ସକାଳୁ ସକାଳୁ ଚାଲି ଆସିଲି ।"

"କ'ଣରେ ବିନୋଦ—କ'ଣ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ବାହାରିଲାଣି କି ?"

"ମୋର ବନ୍ଧୁ ରଜନୀ ତାର କରିଛି ଯେ ମୁଁ ପାଶ କରିଛି ।" କାଲି ଆଡ଼କୁ 'ସମାଜ'ରେ ବାହାରି ଯିବ ।"

"ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର କଥା—ଭାରି ଖୁସି ହେଲି । ଭଗବାନ ତୋତେ ପରମାୟୁ ଦେଇଥାନ୍ତୁ । ମୋର ଗୁହାରି କଣ ଜଗନ୍ନାଥେ ଶୁଣିବେ । ଆଲୋ ସୁଷି, କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ ? ବିନୋଦ ଭାଇନା ତ କେତେବେଳୁ ଆସି ଠିଆ ହୋଇଛି—ଆଉ ତୁ ଯାଇ ଘରେ ପଶିଛୁ । ଭାଇନା ସଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଇଥିଲେ ମାରି ହୋଇଯାନ୍ତା ନା କଣ !"

"ନାହିଁ ମାଉସି ! ମୁଁ ତ ଇଲେ ଆସୁଛି । ତୁମକୁ ଦେଖିଲି ତୁମେ ପୋଖରୀ ଆଡ଼ୁ ଆସୁଛ । ମୁଁ ଯାଉଥିଲି ସେ ଆଡ଼କୁ, ତୁମକୁ

ଘରକୁ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ଦାଣ୍ଡପଟ ଦେଇ ତୁମ ଘରକୁ ଆସିଲି । ତୁମେ ବାଡ଼ି ଦୁଆର ଫିଟେଇ ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଲ ଆଉ ମୁଁ ଆସି ଅଗଣାରେ ଠିଆହେଲି । ଏ'ଇ ମିନଟକର ତଫାତ୍ ।"

—"ବସୁନୁ ବିନୋଦ—କଥାଭାଷା ହେବା । ଯୁାପରେ ପୁଣି କ'ଣ ବର୍ଷର ? ବାହାଡୋଳା ହୁଅ—ପାଠ ତ ହେଲା । ଆଉ କେତେଦିନ ଏମିତି ଅବାଡୁଆ ରହିବୁରେ ବାପ ! ମା'ଟା କେତେକାଳ ଆଉ ହାତରେ ରାନ୍ଧିବାଡ଼ି ଘର ସମ୍ଭାଳି ଥିବ ମ ? ପୁଅ ବାହାହେବ, ବୋହୂ ଆସିବ, ନାତି ନାତୁଣୀ ହେବ— ଏଇ ତ ମା'ର ସୁଖରେ ବିନୋଦ ! "

—"ମାଉସି, ମୁଁ ଆସୁଛି । ମୋର ଟିକଏ କାମ ଅଛି । କ୍ୟାମେରାଟା ନେଇ ଗୋଟାଏ ଫଟୋ ଉଠାଇବ । ମୁଁ ପୁଣି ସଞ୍ଜବେଳକୁ ଆସିବି ନା କ ? ଆଲୋ ସୁଶି, ଖଣ୍ଡେ ପାନ ଦେଲୁ ଯିବା ।"

ବିନୋଦ ଆଗେ ପାନ ପ୍ରାପ୍ତ ଖାଉ ନଥିଲା । ବିମଳା ଦେଈ ବଳାଇ ବଳାଇ ସବୁବେଳେ ପାନ ଖଣ୍ଡେ ଦିଅନ୍ତି । ସୁଷମା ହାତରୁ ପାନ ଖଣ୍ଡେ ପାଇବା ପାଇଁ ଏବେ ବିନୋଦର ବିଶେଷ ଲାଳସା । ମାଉସୀ ପାନ କଥା ନ କହିଲେ, ଆଗ ବିନୋଦ ନିଜେ ଗୁଣ୍ଡି ମାଗିଦିଏ । ସୁଷମା ବି ପାନ ଭିଞ୍ଜ ଦେବାରେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ । ସେ ଜାଣେ ବିନୋଦ ଭାଇନା ତା ପାନ ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ତେଣୁ ଆଜି ଆଗରୁ ଭିଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲା । ସୁଷମା ହାତରୁ ପାନ ଖଣ୍ଡିକ ନେଇ ବିନୋଦ ବାହାରକୁ ଗଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଯିନା ସୁଷମା ବିନୋଦ ଆଗକୁ ଆସୁ ନ ଥିଲା ଏତେ । ବୋଉ କହିଲା, 'ଭାଇ ତ, ଏତେ ଲାଜ କଲେ କେମିତି ଚଳିବ ।' ପୁଣି ବିନୋଦ ତ ସବୁଦିନ ଏ'ଥର ଆସେ । ଆଉ ଲାଜ କଣ କରିବ ସେ ।

ବିମଳା ଦେଈ ତୁଳସୀ ମୂଳରେ ପାଣି ଦେବାରେ ଲାଗିଲେ ।

—ଆଠ—

ସରପଞ୍ଚଙ୍କ ଅଫିସ ଘର । ବେଳ ପ୍ରାୟ ବାରଟା ଙ୍କ ଗୋଟାଏ ହେବ । ଟେବୁଲ ଖଣ୍ଡକ ପାଖରେ ସମ୍ପାଦକ ବାଇଧର ନନ୍ଦେ । ନବଘନ ବାବୁ ଟେବୁଲର ଅନ୍ୟଏକ ପାଖରେ ବସିଥାନ୍ତି । ବାହାରେ ଧାନ ଗୋଲାରୁ ଧାନ କରଜ ନେବା ପାଇଁ ବହୁଲୋକ ଜମା ହୋଇଥାନ୍ତି । ଆଜ ସକାଳୁ ସକାଳୁ କଚେରି ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଛି । ବାଇଧର ନନ୍ଦେ କାହାକୁ କେତେ ସରକାରି ଧାନ କରଜ ମିଳିବ ସ୍ଥିର କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ବୁଲା ଚପ୍‌ରାଶୀ ଜଣ ଜଣ କରି ଅଫିସ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଜ ନିଜର ଖତିଆନ ଆଦି ନେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଯାହାର ଜମି ବେଶୀ ସେ ବେଶୀ କରଜ ପାଉଛି । କାରଣ ସେ ଫସଲ ହୋଇଗଲେ ଦେଇପାରିବ । ଯାହାର ଅଳପ ଜମିଜମା ସେ କମ୍ ପାଉଛି । କାରଣ ତାକୁ ବେଶୀ ଦେଇଦେଲେ, ତାର ଆୟ ତ କମ—ଶୁଝିବ କୁଆଡୁ ? ବୋଧହୁଏ ଯାହାର ଜମିଜମା ବେଶୀ ତାର ପେଟଟି ବଡ଼ ଓ ଯାହାର କମ ତାହାର ପେଟଟି ତାଠୁଁ ସାନ । ତେବେ ଧାନ ତ କେଉଁଠୁ ମିଳୁନି । ଯାହାହେଉ କିଛି କିଛି ସରକାରି ଗୋଲା ଧାନ ମିଳିବାରୁ ଅଭାବୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟିଯାଉଛି । ମାପୁଣି ଯାହାର ଯେତିକି ପାଇବାର କଥା, ସେତିକି ମାପି ଦେଇଛି । ସରପଞ୍ଚଙ୍କର ଦସ୍ତଖତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠା ମିଳୁଛି । ତାକୁ ଦେଖେଇଦେଲେ ମାପୁଣୀ ଭଜନା ବାରିକ ଧାନ ଦେଉଛି । ସେ ବି ମାପି ମାପି ନାକେଦମ ହେଲାଣି ! ଖରାଦିନ । ସେ ଝାଳ ଗମ୍‌ଗମ୍ ଦେହରେ ମାପି ଚାଲିଛି ।

ଧାନ ଦିଆ କାମ ଶେଷ ହେଲା । ବାଇଧର ନନ୍ଦେ ଓ ନବଘନ ବାବୁ ବସିଥିଲେ । କୁମ୍ଭୀରମାପୁରର ସନିଆ ପଧାନ,

ଶାରଆଙ୍କେନା ହେଉଲା ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସମସ୍ତେ ଆଗେ ବାଇଧର'ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କଲେ । ଛତିଶ ପାଟକରେ ଯେତେ ହେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରଜା । କେଉଁକାଳରୁ ଏ କଥା ଚାଲି ଆସୁଛି । ଯେତେ କାଳ ବଦଳିଲେ ବି ଏ ମାନ୍ୟତା ଯାଇନି । ଆଗର ସେ ଉଦାରମନା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଜି ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ତେବେ ବଂଶ ଓ କୁଳର ଗୋଟାଏ ଆଧିପତ୍ୟ ଏ ଯାଏଁ ରହି ଯାଇଛି । ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ନବଘନ ବାବୁ ଜାଣି ପାରିଲେ—ସେମାନଙ୍କର ଆସିବାର ମତଲବ କଣ ? ନବଘନ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ଓଜର ଆପତ୍ତି ଶୁଣିବାକୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲେ ।

ସରପଞ୍ଚ କହିଲେ, "ତୁମେ ସବୁ ବାହାରକୁ ଯାଅ । ପରେ ଡକରା ହେଲେ ଆସିବ । ନନ୍ଦେ, ଲେଙ୍କା ଖୋଇର ସେ ଦରଖାସ୍ତଟା କାଢ଼ । ରେ ଦୁଲି, ଲେଙ୍କାକୁ ଡାକ ତ ।" ଘନଆ ପ୍ରଭୃତି ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବାହାରକୁ ଗଲେ ଏବଂ ଲେଙ୍କା ଅଫିସଘର ଭିତରକୁ ଆସିଲା ।

ଲେଙ୍କା ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, "ବାବୁ, ମୋର ଗୁହାରିଟା କଣ ଶୁଣିଲେ ?"

ନନ୍ଦେ ଲେଙ୍କା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁବାରୁ ସେ ତା ଅଣ୍ଟାରୁ କଣ ଫିଟାଇ ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖିଲା । ନବଘନ ଏମିତି କାଗଜ ପଢ଼ିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ ଯେ, ସତେ ଯେପରି ସେ ଲେଙ୍କାର ଆସିବା ଓ କହିବା ଜାଣି ପାରି ନଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଚାହିଁଲେ ଜଣାଯିବ ନବଘନ ଚଷମା ଫାଙ୍କରେ କଣେଇ କଣେଇ ଲେଙ୍କାର ଅଣ୍ଟାରୁ ଖୁସା ବାହାର କରିବା, ପାଞ୍ଚଟଙ୍କିଆ ନୋଟଟିଏ ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖିବାର କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଦେଖୁଥିଲେ ।

ବାଉଧର ନନ୍ଦେ ଏ ସବୁ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ସରପଞ୍ଚଙ୍କ ଆଗକୁ ହଠାତ କାହାରିକୁ ଆସିବାକୁ ଦଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଘନଥା ହେଉକା ସବୁ ହଠାତ୍ ପଶି ଆସିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାହାର ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କେହି ଗୁହାରି କରିବାକୁ ଆସିଲେ ହାକମ ଯଦି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଶୁଣନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ରହିଲା କେଉଁଠି ? ଯେତେବେଳେ ନବଘନ ବାବୁ ଜଣେ ହାକିମ, ହାକିମଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ନନ୍ଦେ ଠିକ୍ ଜଗିଥାନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଟେବୁଲ ଉପରୁ ଯାଇ ନବଘନଙ୍କ ପାଖ ଟେବୁଲ ଡ୍ରୟର ସ୍ଥ ଯଥା ଶୀଘ୍ର ହୋଇଗଲା । ସେତକ ସାରି ନନ୍ଦେ କହିଲେ, "ଲେଙ୍କା, କଣ ତୋର କହିବାର ଅଛି—କହ ବାବୁଙ୍କ ସାମନାରେ ।"

ଲେଙ୍କା ପୁଣି ସରପଞ୍ଚଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ସନ୍ତର୍ପଣ ସହକାରେ କହିଲା—"ସ୍ୱାଆନ୍ତ, ଆପଣ ତ ମା' ବାପ ! ଆପଣ ରଖିଲେ ରଖିବେ, ମାରିଲେ ମାରିବେ ।"

ନବଘନ ଈଷତ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ,—"ଆରେ ଏତେ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ବେଳ ନାହିଁ । କଣ ତୋର କଥା ଚୁମ୍ବକରେ କହ । କଣ ସେ ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ନେଇ କରି ଆସିଛୁଟିକ ?

ଲେଙ୍କା—"ନାଇଁ ଆଜ୍ଞା, ଏ ସାଲ ଦେଇପାରିବି ନାହିଁ । ମୋତେ କିଛି ଛାଡ଼ କରି ଦଅନ୍ତୁ । ସରକାରୀ ବହନ ସିନା ନେଇଥିଲି । ସବୁ ଘରେ ଖାଇଗଲେ । ଧାନ ତ ଯାହା ଯିମିତି ବୁଣି ସାରିଥିଲି ।

ନନ୍ଦେ—" ଆରେ ସେତ ସରକାରୀ ଲଗା କଥା । ବାବୁତ ଆଉ ଘରୁ ଦେବେନି । ସରକାର ଦେଲେ, ସେ ବାଣ୍ଟିଦେଲେ । ପୁଣି ଆଦାୟ କରି ଜମା କରିବେ ସରକାରରେ ।"

ଲୋକା—"ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କର କଲମର ଜୋର କଣ ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ । ସାନ୍ତଙ୍କୁ ଏ ମୁଲକରେ ନଜାଣେ କିଏ ? ଆପଣ ମୋ ପାଇଁ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଗରିବ ଲୋକ । ଛୁଆ ପିଲା ଘର । ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା କୁଆଡ଼ୁ ଦେବି କହିଲ ଭଲ ବାବୁ !"

ନବଘନ—"ନନ୍ଦେ, ତା ଉପରେ କେତେ ଦାବି ?"

ନନ୍ଦେ କାଗଜ ଦେଖି କହିଲେ—"ଆଜ୍ଞା, ସୁଧ ମିଶାଇ ପ୍ରାୟ ଶହେ ଟଙ୍କା ହେଉଛି ।"

ନବଘନ—"ଗୋଟାଏ ଦରଖାସ୍ତ ଲେଖିଦିଅ । ଲୋକା ଟିପଟାଏ କରିଦେଉ, ଦେଖିବା । ଲୋକା ତ ଆମର ନଜର ଲୋକ । ତା ପାଇଁ ଏସ୍ ଡ଼ି ଓ. ଙ୍କୁ କହିବା ।"

ଲୋକା ଟିପ କରି ଦେଇଗଲା । କଣ ବୁଝେ ସେ କାଗଜ-ପତ୍ରରୁ । ଟଙ୍କାକର ପଇସା ତାକୁ ହିସାବ କରି ଆସେନା । ପରେ ଶୁଣାଗଲା ଯେ, ଲୋକା ଉପରେ ସରକାରୀ ବିହନ ବାବଦ ଟଙ୍କା ମୋଟେ ଷାଠିଏଟି ଦାବୀ ହୋଇଥିଲା । ନନ୍ଦେ ମିଛରେ ଶହେ ଟଙ୍କା ହାଙ୍କିଥିଲେ । ଲୋକାକୁ ଟ୪୦୧ ଛାଡ଼ ମିଳିଲା ବୋଲି ନନ୍ଦେ ଜଣାଇଲେ । ଛାଡ଼କଥା ସବୁ ମିଛ । ମଝିରୁ ଟ୪୦୧ ନବଘନ ଓ ନନ୍ଦେ ମାରି ନେଇଛନ୍ତି । ଲୋକା ମନେ ମନେ ନବଘନବାବୁ ଦୟାର ଅବତାର । ଗରିବର ବାପ ମା । ଏଭଳି କେତେ ଗରିବ ଓ ଲେଖାପଢ଼ା ଜାଣି ନ ଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଯେ ସେ ଏପରି ଦୟା ନ କରିଥିବେ—ତାହା କିଏ କହିବ ?

ବୁଲା ଚଉକିଆ ଡାକିବାରୁ ଘନିଆ ହେରିକା ପୁଣି ଆସିଲେ । ସେମାନେ ବହୁତ ବେଳରୁ ଆସିଲେଣି । ଖରାଟାରେ ବାହାରେ ଠିଆ ହୋଇ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ନବଘନ ପଚାରିଲେ,

'ଘନ ପଧାନ, ମୁଁ ସବୁ ହାଲ ଶୁଣିଛି । ମୁଁ କଚ୍ଛୁ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଲେଖିକରି ଖଣ୍ଡେ ଦରଖାସ୍ତ ଦିଅ । ଅଦାଲତ ପଞ୍ଚରେ ପେଶ ହେବ ।'

ଘନଆ ଆଗରୁ ଗାଁ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଦରଖାସ୍ତ ଲେଖେଇ ଆଣିଥିଲା, ଦେଲା ! ଘନଆ କଣ ଆଉ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ନବଘନ ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ—"ଘନପଧାନ, ତୁମେ ସବୁ ମେଳ କରିଛ । ମହାପାତ୍ରର ଶିଖାଣ ପାଉଛ ନା । ଖାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ସବୁଦୋଷ, ତୁମେ ସବୁ ତୁଳସୀ । ବନା କାହିଁକି ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ଙ୍କର ଜମି ବଳାତ୍କାରରେ ଚଷ କରୁଛି ? ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ତା ଜମି ଛାଡ଼ ଦେଉନି । ସେତେବେଳକୁ କାହିଁକି ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଲନି । ସିଧା ପୋଲିସ ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ଆଉ ଏତେବେଳକୁ ଏଠାକୁ କାହିଁକି ? ଯାଅ, ପୋଲିସ ପିଠିରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁକି ?"

ଘନଆ—"ଆପଣ ତ ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷଧରି କଥା କହୁଛନ୍ତି ।"

ନବଘନ—"କଣ ମୁଁ ପକ୍ଷ ଧରିଲି ? ମୁଁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷନେଲେ ତୁମେ ସବୁ କଣ କରି ପାରିବ ? ତମକୁ ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ମୁଁ ମାମୁଁ ଘରେ ନ ପହଞ୍ଚାଇବି ମୋ ନାଁ ନବଘନ ମହାନ୍ତି ନୁହେଁ । ତୁ ପୁଣି ମୋ ନାଁରେ ଲୋକଙ୍କୁ ମେଂଟେଇ ଦରଖାସ୍ତ କରିଛୁ ? ମୁଁ ଲାଞ୍ଚ ନେଉଛି—ମୁଁ ସବୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଲଗାଉଛି ଏ ଗାଁରେ !"

ଘନଆ—"ଏ ସବୁ ମିଛ କଥା । କାହିଁ, ଆମେ ତ କିଛି ଏସବୁ ଜାଣିନୁ । ଆପଣ ରାଗ ରଖି ଏମିତି ବୃଥାରେ ମିଛ ଦୋଷ ଦେଲେ ଆମର ଗତି କଣ । ଆପଣ ନ୍ୟାୟର ଦଣ୍ଡ ଧରି ସବୁ ବିଚାର କରନ୍ତୁ । ଆଉ ନାଲି ଆଖି ଦେଖାଇ କଥା କହିବା କାଳ ଗଲାଣି ବାବୁ ! ଆପଣ ନ ବୁଝିଲେ କିଛି ତ କୋର୍ଟ ଉଠ ଯାଇନି ।"

ନବଘନ—"କରେ, ଭୁତ ମୋତେ ମିଥ୍ୟାବାଙ୍ଗ ବୋଲି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦେଇ ଦେଲୁଣି ସାଥେସାଥ୍ । ପୁଲିସ କଚେରୀ ଭାରି ତୁ ତ ଜାଣୁ । ଭାରିତ ଧମକ ଦେଖାଉଚୁ ?"

ଘନଆ—"ଏଥିରେ ଗୋଟାଏ ଧମକ କଣ ! ଆପଣ ଖାଲି କୋର୍ଟ କଚେରୀ ଚିହ୍ନନ୍ତି, ଆଉ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ପରା ? ଆପଣ ବୁଝିଲେ ବୁଝନ୍ତୁ, ନ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ଆମେ ଆଉ ଏ ମାଡ଼ଗାଳି ଅତ୍ୟାଚାର ସହିପାରିବୁନି ।"

ନବଘନ ଘନଆର ଟାଣ ଟାଣ କଥାରେ ରାଗିଗଲେ । କହିଲେ—"ହଉ ତେବେ ଯା—କଚେରୀକୁ ଯାଇ ମକଦ୍ଦମା କର । ଦେଖିବୁ, କପରି ସେମାନଙ୍କୁ ତମେ ବାନ୍ଧିନେବ । ଜାଣ, ସେ କାହାର ଲୋକ ନା ?" ନବଘନ ଦରଖାସ୍ତ ଖଣ୍ଡିକ ଚିରି ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ । ଘନଆ ରାଗିଯାଇ କହିଲା, "ମନେ ରଖନ୍ତୁ ସରପଞ୍ଚବାବୁ, ଆଜି ସରକାର ତୁମ ଉପରେ ହାକମି ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣ ଯାହା ଇଚ୍ଛା, ତାହା କରି ଯାଉଛନ୍ତି । ଆମେ ଯାଉଛୁ — ବେଳାରେ ପୁଣି ଆପଣ ନିଜେ ଆମ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ିବେ । ଏ ହାକମିଟା ତ ସବୁ କାଳେ ନ ଥିବ ।" ଏତିକି କହି ଘନଆ ବାହାରିଗଲା ।

ନବଘନ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ, ଘନ ପଧାନ, ଋଷୀ, ମୂଲିଆ, ତା ସାତ ପୁରୁଷ ଏଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣଙ୍କର ବଲି ଚାଉଁ, ମୂଲି ଖଟି ମଣିଷ । କାହିଁ ତ କେବେ ପାଟି ଫିଟାଉ ନ ଥିଲେ । ତା ବାପ ଅଜା ଅମଳରୁ ଏପରି ଚାଲିଛି । ଆଜି ସିନା ଏଇ କଂଗ୍ରେସ ଗାନ୍ଧିବୁଢ଼ା ସେମାନଙ୍କର ମୁହଁ ଖୋଲିଦେଲା । ଏମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ଦରକାର । ସମସ୍ତଙ୍କ ନାଁରେ ମିଛ ମକଦ୍ଦମା ଗୋଟେ ଗୋଟେ ଲଗାଇ ଦେଲେ ପୁଏ ବଳେ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖିଯିବେ । କେତେ କଚେରୀ ଦଉଡ଼ିବେ ଦଉଡ଼ନ୍ତୁ । ଦାସ, ତିଆଡ଼ି, ପତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାକୁ

ନଂ.

ପଡ଼ିବ । ଯେତେ ପ୍ରକାରରେ ପଧାନମାନଙ୍କୁ ଦାବି ଦିଆଯାଇପାରେ ସେତେ ଭଲ । ପୁଣି ଆସୁଛି ସରପଞ୍ଚ ନିର୍ବାଚନ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇଆଙ୍କୁ ହାତରେ ରଖିଲେ ଯାଇ ସିନା ନିର୍ବାଚନ ଜିଣିହେବ । ସରୋଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ପାଇଁ ତ ସେଇମାନେ ଖାଟି ତାଙ୍କୁ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଭ୍ୟ କରିଦେଲେ । ଦେଖିବ, ପଧାନସାଇଆ ମହାପାତ୍ରର ଶିଖାଣିରେ କଣ କରି ପାରିବେ ?

ଘନିଆ କହିଲା ଗଲାବେଳେ, "ଚାଲରେ ଭାଇ, ଏଠି ଆମ ଗରିବ ଗୁହାରିକୁ ନ୍ୟାୟ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଇଲେ ଦଶଟଙ୍କା ଥୋଇ ଦେଇଥିଲେ ସରପଞ୍ଚ ବାବୁ ଆମପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।"

ଶାରିଆ କହିଲା—"ସେଥିରେ ବି ନୁହଁରେ । ଟଙ୍କାକୁ ଟଙ୍କା ନେବ, ସେଇ ପଟ ଧରିବ ଶେଷରେ । ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଖାଇ କୁରୁବଳଙ୍କର ଗାଇବା ତାଙ୍କର କାମ । ଆଗରେ ପରା ପଞ୍ଚାୟତ ଭୋଟ ଅଛି । ତାଙ୍କୁ ହାତରେ ରଖିବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ପଟ ଧରୁଛି । ଏ କଣ ନୂଆ ହେଲା ! ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇର କୋଠଟାକୁ ତ ଅକ୍ତିଆରରେ ରଖି ଏଇ ଦାଶ ଆଉ ତିଆଡି ଲୁଟି କରୁଛନ୍ତି । କରଣ ସାଇରେ କୋଠ ତ ନବଘନ ବାବୁଙ୍କର ବାପ ସମ୍ପତ୍ତି । ସବୁ ଚୋର ଯାକ କେଦାରଶ୍ୱରଙ୍କଠାଇଁ ଜୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତିରେ ଘନିଆ ! ଚାଲ ଯିବା ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ।"

ନବଘନ ପଛରେ କହିଲେ, "ଦେଖିଲ ନନ୍ଦେ, ଘନିଆର ମୁହଁଟା କେମିତି ଉପରକୁ ହୋଇଗଲାଣି । ଏବୁ ପାନେ ନଦେଲେ ହେବନି । ଶଳାର ମଗଜ ଗରମ ହୋଇଗଲାଣି । ହଉ, ପରଖା ପରଖି ହେବାନି !"

—ନଅ—

ନବଘନ ମହାନ୍ତଙ୍କର ଝିଅ ଲଳିତା ଓ ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ଝିଅ ସୁଷମା ଗାଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ଏକାଠି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସୁଷମାର ବୟଃପ୍ରାପ୍ତିପରେ ସେ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ଝିଅ ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲି ଚାଲି ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇ ପୁରୁଷ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବସି ପଢ଼ିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ସୁଷମାର ବୋଉ କମଳାଦେବୀ କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ଲଳିତା ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ହାଇସ୍କୁଲ ଟି ଖୋଲିଗଲା । ଲଳିତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଛି । ତାର ପଢ଼ିବାରେ ଭାରି ମନ । ନବଘନ ତାକୁ ଆଉ ସ୍କୁଲକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଲଳିତା ଜିଦ ଧରିଲା । ତାର ଭାଇ ସୁଧୀର ମଧ୍ୟ କହିଲା, "ଆଜିକାଲି ଆଉ ସେକାଳ ନାହିଁ । ଝିଅ ତ ପୁଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସମାନ ହୋଇ ସହରମାନଙ୍କରେ ପାଠପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପାଠପଢ଼ି ପୁରୁଷ ପିଲାଙ୍କପରି ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, କିରାଣି, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ସବୁ କିଛି ହୋଇପାରୁଛନ୍ତି । ଲଳିତା ପଢ଼ୁ । କଣ ହୋଇଯାଉଛି, ତେଣୁ ମାତା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଓ ପିତା ନବଘନ ବାଧା ଦେଲେନାହିଁ । ଲଳିତା ସ୍କୁଲ ଯାଉଥାଏ ।

ସେ ଦିନ ଲଳିତାର ଆସିବାକୁ ଡେରିହେଲା । ଶେଷ ପିରିଅଡ଼ ହେଡମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଥିଲା । ସ୍କୁଲର ହେଡମାଷ୍ଟର ହେଉଛନ୍ତି—ତାରେଣୀବାବୁ । ପିଲାମାନେ ଇତିହାସ ପଢ଼ିକରି ଆସିନଥିଲେ । ପଢ଼ା ଯେଉଁମାନେ କରି ଆସିନଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାରେଣୀ ବାବୁ ମାଡ଼ ତ ଦେଲେ, ପୁଣି ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ଡିଟେନ୍ କରି ଦେଲେ । ଲଳିତା ସଞ୍ଜବେଳକୁ ଫେରିଲା । ଏଣେ ମା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଝିଅର ଆସିବା ଡେରି ଦେଖି ଶଙ୍କିତ ଓ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଘରେ

ଘାପବ ଲଳିତା ବସାଉ ବସାଉ କହି ଲାଗି ଥାନ୍ତି—"ବଢ଼ିଲା ଝିଅ ! ମୁଁ ମନା କରୁଛି । ସେ ସୁଧୀର ତାକୁ ମତାଇ ଦେଲା । ଇଏ ତ ଖେଳ । କଣ ନା—ଝିଅ ପାଠପଢ଼ିବ—ଡାକ୍ତରାଣୀ ହେବ । ମୁଁ କହୁଛି, ବୟସ ତ ହୋଇଗଲା । ଘରବର ଦେଖି ବାହା କରିଦିଅ, ଆମେ ଚିନ୍ତାରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା । ମୋ କଥା ମୋଠେଇଁ । କୁଆଡେ ଗଲା, ଏତବେଳଯାଏଁ । ସ୍କୁଲ ତ କେତେ ବେଳୁଁ ଛୁଟିହେବଣି ।" ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ସଂଜ ଦେଇ ଦେଇ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ ଦାଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁଲେ । ଲଳିତା ଧୀରେ ଧୀରେ ଘରକୁ ଫେରୁଥିଲା । ଘରକୁ ଆସିବାରୁ ମା ପଚାରିଲେ, "କଲେ, ତୋର ଏତେ ଡେରି !"

ଲଳିତା ଭୟ ବିଜଡ଼ିତ ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ଆଜି ଶେଷ ପିରିଅଡ଼ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଥିଲା···" କହୁ କହୁ ସେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା । ଏଣେ ଭୋକ, ତେଣେ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ମାଡ଼ଦେଲେ—ଏସବୁ ଯୋଗୁଁ ସେ ଅତ୍ୟଧିକ କାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ନବଘନ ଆସିଲେ ରାତିରେ । ଶୁଣିଲେ ସବୁ । ଝିଅମାନଙ୍କୁ ମାଡ଼ଦେବା ତ ଆଇନର ବାହାରେ । ପଢ଼ା ନକରିଥିଲେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଟକାଇ ରଖିବାର ନିୟମ ରହିଛି କାହିଁ ! ନବଘନ ଏହାର ପ୍ରତିକାର କରିବେ ବୋଲି ମନେମନେ ଭାବିଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଯେ ସେମିତି କିଛି ଦୋଷ ହୋଇଥିଲା ତା'ନୁହେଁ । ତେବେ ନବଘନ ସ୍କୁଲର ସମ୍ପାଦକ । ସେ ତାରେଣୀ ବାବୁଙ୍କୁ ଭଲପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ତାରେଣୀ ବାବୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଦଳର ସମର୍ଥକ । ମହାପାତ୍ରେ ଗାଁର ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାରେଣୀ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ପରାମର୍ଶ ନିଅନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ପୁଣି ନବଘନଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦକ ପଦରୁ ବାହାର କରି ସେ ସ୍ଥାନରେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦକ କରିବା ଚେଷ୍ଟାରେ ସେ କୁଆଡେ ଅଛନ୍ତି । ତା'ଛଡ଼ା

ଗଲ ଥର ଫ୍ରିସିପ୍ ବସୁରବେଳେ ଯେତେକ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦଳର ଲୋକ, ତାଙ୍କର ପିଲାଙ୍କୁ ଦରମା ଫ୍ରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଉ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ପୁଅ ଦରଖାସ୍ତ କରିଥିଲା ଯେ ହେଲାନାହିଁ । ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରଧାନସାଇକୁ ଯାନ୍ତି । ନବଘନଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହୋଇଛି ଯେ ତାରେଣୀବାବୁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭିତର ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ସେ ଶୁଣାଶୁଣିରେ ଜାଣିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ହେଲେ ନିଆଁ ନ ଥିଲେ ତ ଧୂଆଁ ନ ଥାଏ । ତେବେ ମୂଳୁ ମାଇଲେ ଯିବ ସବୁ ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କପା କଳ । ନିର୍ବାଚନ ପାଖେଇ ଆସୁଛି । ତାରେଣୀ ବାବୁଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ହଟାଇ ଦେବା ଉଚିତ । ଏ ସବୁ ଚିନ୍ତା ନବଘନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ଥିଲା । ତେଣୁ ନବଘନ ତାଙ୍କର ଝିଅକୁ ପାଠପଢ଼ା ନଆସିଥିବା ଅପରାଧରେ ମାଡ଼ଦେବା ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଟକାଇବା ଅପରାଧର ପ୍ରତିକାର ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ନବଘନଙ୍କ ଗୃହିଣୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ରାତିରେ ସ୍ୱାମୀ ଖାଇ ବସିଲା ବେଳେ ପଚାରିଲେ—"କଣ ଲଳିତା ପାଇଁ କୋଉଠି ଠିକ୍ କଲ !"

ନବଘନ—"କଣ ଏମିତି ଜରୁରି ପଡ଼ିଛି । ସେ ପଢ଼ୁ । ମାଟ୍ରିକ ପାଶ କରିବା ପରେ ଦେଖାଯିବ । ବରପାତ୍ର କଣ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଛି କି ? କରଣ-କୁଳ କେତେ ହାଙ୍କିବେ ! ମୁଁ କଣ ଆଉ ଭୁନି ହୋଇ ବସିଛି ।"

—"ଝିଅ ଆଉ ସ୍କୁଲକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବାଟା ମୁଁ ଭଲ ଭାବୁନି । ତୁମେ ତ ଶୁଣୁନ । ଏଣିକି ଘରେ ରହୁ । ଆଚ୍ଛା, ସେ ସରୋଜ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପୁଅ ରବିକୁ କଲେ ହୁଅନ୍ତାନି । ସେ ଆମ ଗାଁକୁ ଆସିଥିଲା ମୁଁ ଦେଖିଛି, ଭଲ ପିଲାଟିଏ । ଆମ ଲଳିତା ସାଙ୍ଗକୁ ଖାପ ଭଲହେବ ।"

ନବଘନ କହିଲେ, "ରଖ ସେ କଥା, ମୁଁ ସେ କଥା ବୁଝିନି ! ପଟ୍ଟନାୟକ କୃତଘ୍ନ । ତାକୁ ଏତେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଭ୍ୟ କରି ପଠାଇ ଦେଲି । ଆଜି ମୋତେ ତ ଯାହା ଦେଲା ଗୁଡ଼ । ଲୋକେ କହନ୍ତି କିଣନା—ମୁଁ ହଜାରେ ହଜାର ମାରିନେଲି ସରୋଜ ପଟ୍ଟନାୟକଠାରୁ । ମୁଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ହାତରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଠାଇଥିଲି । ପଟ୍ଟନାୟକ କହିଲା କିଣ ଜାଣ ଅନୁ ? 'ରାଲେ ସାଇକଲ, ରିଷ୍ଟୱାଚ, ପଚିଶଭରି ସୁନା ଅଳଙ୍କାର, ରେଡ଼ିଓ ଦେଲେ ବୁଝିବା ।' ପଟ୍ଟନାୟକର ଘର ଲୋଭ । ଆଗ କହିଲି କିଣନା—ଜାତକ ସୁଝିଲେ ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଆଗ ଏ ଇଲେକ୍‌ସନ ଝଞ୍ଜଟଟା ତୁଟୁ ନା । ଇଲେକ୍‌ସନ୍ ସରିଲା—ମୁଁ ପୁଣି ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପଠାଇଲି । ଜାତକ ଯେମିତି ସୁଝିଲା, ପରେ ପରେ ଏତକ ବାଡ଼ି ବସିଲା ।"

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା କହିଲେ "ଆଉ କେଉଁଠି ଦେଖୁନା—ବଡ଼ିଲା ଝିଅ ନେଇ ଆଉ କେତେଦିନ ବସି ରହିବ । ପୁଣି ସୁଧୀର ପାଇଁ ତ କନ୍ୟା ପାତ୍ରଟିଏ ଦେଖିବା ଦରକାର ।"

ନବଘନ—"ହଁ, ତୁମକୁ କହି ନାହିଁ । ହରିଦାସପୁର ଦାସଙ୍କ ଘରେ ପକାଇଥିଲି । ତାଙ୍କ ପୁଅ କିଶୋର ପଢ଼େ କଲେଜରେ । ଏ ବର୍ଷ ଏମ୍.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଉଛି । ଦାସଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଯେ, ପୁଅ ଜନ୍ମ କରିବା ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ପିଲ୍ଲା ଓ ତା ମା ପିଲ୍ଲା ବିଲ୍ଲଘର ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯାହାକିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଛି ସବୁ ପୁଅର ଶଶୁରଠାରୁ ସୁଧମୂଳ ସହ ଆଦାୟ କରିନେବେ । ଭଲ କାଳହେଲା । ଝିଅଟିଏ ଜନ୍ମକଲେ ଏ କାଳରେ ଏତେ ହିନସ୍ତା—ଅନୁ, କଅଣ କରିବ କହ ?"

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । ପାଖଘରେ ଶୋଇଥିଲା ଲଳିତା । ନିଦ ଲାଗି ନ ଥିଲା । କାନେଇ କରି ସେ ଶୁଣୁଥିଲା ବାପା

ମା'ଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା । ମନରେ ଭାବିଲା—ମୋ ବାହାଘର ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କର ଏତେ ଚିନ୍ତା । ଏ ପୁରୁଷ ଗୁଡ଼ାକ କଅଣ ଲୋକ ସହିତ ବାହା ହେବେ ନା ଘଣ୍ଟା ସାଇକଲ ସହିତ ବାହା ହେବେ ମ ? ଆଚ୍ଛା ବାହା ନ ହେଲେ କଣ ଚଳିବନି । କାହିଁ ମୁଁ ତ କିଛି ଭାବି ପାରୁନାହିଁ । ଏଭଳି ଯେଉଁମାନେ ଧନଲୋଭୀ, ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ବାହା ହେବା ଅପେକ୍ଷା, ବାହା ନ ହେବା ବରଂ ଭଲ । ନାରୀ ପୁରୁଷର କ୍ରୀଡ଼ାଙ୍କ ହୋଇ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ । ତାକୁ ପୁରୁଷ ସହିତ ସମାନ ଆସନ ଦେବାକୁ ହେବ । ଠିକ୍ ଲେଖା ହୋଇଛି । ନା, ମୁଁ ବାହା ହେବି ନାହିଁ । ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିବି । ଡାକ୍ତରୀ ପଢ଼ିବି—ଦେଶ ସେବା କରିବି । ଦେଖାଇଦେବି—ପୁରୁଷଠାରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ ମୁଁ ନ୍ୟୁନ ନୁହେଁ । ବାପା ମୋ ପାଇଁ କାହିଁକି ଏତେ ଚିନ୍ତିତ ହେବେ ? ମୁଁ ତାଙ୍କର ବୋଝ କାହିଁକି ହେବି ? ମୁଁ ବାହା ନ ହେଲେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ବୋଝ ତ ହାଲୁକା ହୋଇଯିବ । ଲଳିତା ଏଇପରି ନାନା କଥା ଭାବି ଭାବି ଶୋଇପଡ଼ିଲା ।

ଛୁଟି ସରିଲା ସବୁଦିନ ପରି । ଲଳିତା ସ୍କୁଲକୁ ଗଲା । କେତେଦିନ ପରେ ସ୍କୁଲର ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ବସିଲା । ସମ୍ପାଦକ ନବଘନ ମହାନ୍ତି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ତାରେଣୀ ବାବୁଙ୍କୁ ଏମିତି ଗାଳିଦେଲେ ଯେ ତାଙ୍କର କାଳ କାଳକୁ ମନେ ରହିଯାଇଥିବ । ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, କଏ ଜଣେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରେ ପଧାନ ସାଇରୁ ଦିନେ ଏ ଭିତରେ ଆସୁଥିବା ବେଳେ, ତାଙ୍କ ଉପରକୁ ଦୁଇଟି ଢେଲା ଫିଙ୍ଗିଲା । ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ରେ ବାଜିଲା । ଗୋଡ଼ରୁ ରକ୍ତ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଆଘାତଟା ଏତେ ଜୋରରେ ହୋଇଥିଲା ଯେ ସେ ଦୁଇ ତିନିଦିନ କାଳ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇପାରି ନଥିଲେ ।

—ଦଶ—

ଯେଉଁଦିନ ବିନୋଦ ସୁଷମାର ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିକ ଉଠାଇ ଆଣିଲା, ସେଦିନ ମନେ ମନେ ବଡ଼ ଅନୁତପ୍ତ ହେଲା, ମନେ ମନେ ଭାବିଲା, ସୁଷମା ମନରେ କଣ ଭାବିଥିବ । କିଏ ଯଦି ଏକଥା ଜାଣେ- ତ ଗାଁରେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଚାଲିବା ହେବନି । ରାତିରେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲା ଯେ, ସୁଷମା ଓ ତାର ବାହାଘର ହେଉଛି । ସୁଷମା ହସି ହସି ତା ପାଖକୁ ଆସୁଛି । ସେ ସ୍ନେହରେ ତାର ହାତରେ ମୁଦି ଟିଏ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଉଛି । ସୁଷମାର ସୁଗୋଲ କପୋଳ ଦେଶରେ ଶତ ଶତ ଉଷ୍ମଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ସେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଲାଭ କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ନନାଙ୍କୁ ଡାକିଲେ, ସେ ମୁହଁଫେରାଇ ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ସୁଷମା ବୋହୂ ହୋଇ ଘରକୁ ଆସିଛି—ବୋଉ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଦେଇ ଚାଲି ଯାଉଛି । ଏହିଭଳି ନାନା ପ୍ରକାରର ସପନରେ ବିଭୋର ହୋଇ ସେଦିନର ମଧୁର ରାତିଟି ବିନୋଦ କଟାଇଲା । ସକାଳୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ସେ ସୁଷମାର ଘର ଆଡ଼କୁ ପ୍ରତିଦିନପରି ବୁଲି ବାହାରିଲା । ଦିନରେ ଅନ୍ତତଃ ଦୁଇଥର ଦେଖି ନ ଆସିଲେ, ତାକୁ ଭଲଲାଗେ ନାହିଁ ।

ସେଦିନ ମହାପାତ୍ରେ ଖାଇ ବସିଥିଲେ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗୃହିଣୀ ସୌଦାମିନୀ ଦେବୀ ପାଖରେ ବସି ପାନ ଭାଙ୍ଗୁଥିଲେ । ସୌଦାମିନୀ କହିଲେ—"ହଇଏ, କଣ ପୁଅର ବାହାଘର ହେବନି । ତୁମକୁ କେତେଥର କହିଲିଣି—ତୁମେ ଶୁଣୁନ କାହିଁକିମ ?"

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ—"କୋଉଠି କନ୍ୟାଟାଏ ପଡ଼ୁଛିନା କଣ ? ତମ ମନେ ମନେ ମୁଁ ଚୁପହୋଇ ବସିଛି । ଆମର ତ ପୁଅପକ୍ଷ । ପୁଅ ବୁଢ଼ାହୋଇଗଲାଣି ନା କଣ ? ଦେଖିବା ।"

ସୌଦାମିନୀ— "ଆସି. ତେଇଶି ବରଷତ 'ହେଲା, ଆଉ ବଡ଼ ହୁଅନ୍ତୁ କଣ ବୁଢ଼ାହେଲେ ! ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ମୁଁ ଆଉ କେତେକାଳ ଏ ଘରସଂସାର ସମ୍ଭାଳିଥିବି ମ ? ବୋହୂଟିଏ ଆସନ୍ତା । ତାଙ୍କ କଥା ସେ କରନ୍ତେ । ଆମର ଆଉ କଣ ବେଳକାଳ ମାଡ଼ି ଆସୁନ୍ଥି କି ? କେତେବେଳେ କି କଥା !"

ମହାପାତ୍ରେ କିଛି ନକହି ଖାଇ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସୌଦାମିନୀ ପୁଣି କହିଲେ—"କଣ କାନରେ ପଶୁନାହିଁ ? ମୁଁ ସବୁବେଳେ ଏପରି ବକବକ ହେଉଥିବି । ଆଉ ତୁମେ ଆମର ତୁନିଟି ହୋଇ ସବୁ ଶୁଣି ଯାଉଥିବ । ମୁଁ ଆଉ ଏ ଘରେ ଏତେ ଖଟିପାରିବି ନାହିଁ ।"

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ, "ପୁଅ ଆଗ ଚାକରି ବାକରି କରୁ । ଆମର ତ ବହୁ ଜମିବାଡ଼ି ଉଠିଲା । ହେଇ, ନୋଟିସ ଆସି ଗଲାଣି ଏଇ ମାସକ ଭିତରେ ସବୁ ହିସାବପତ୍ର ଦାଖଲ କରି ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଉତ କିଛି ଆମର ରହିବନି । ଚାକରି ନକଲେ କମିତି ଚଳିବ । ସେ ଆଗ ଅନ୍ତତଃ ଡେପୁଟି ଚାକରିଟେ କରୁ । ତା'ହେଲେ ବଳେବଳେ ଭଲ ଭଲ ପାର୍ଟୀ ଆସିବେ । ମୁଁ ଆଉ ଚୂଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଇ ଧରି ବୋହୂ ଖୋଜିଯାଇ ପାରିବିନାହିଁ ।"

ସୌଦାମିନୀ କହିଲେ, "ହଇଏ, ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି କହିବିବୋଲି ହେଉଥିଲି । କହିଲ, ତୁମ ମନକୁ କଣ ପାଉଛି !"

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ, 'କଣ କହନା ଆଗେ । କିଛି ନ କହି କଣ୍ଣା କମିତି ତୁମ ମନକୁ ପାଉଛି । ଆସ୍ଥ ଲୋକ ଏ !" ସୌଦାମିନୀ ଛେପ ଢୋକି କହିଲେ, "ପରମାନନ୍ଦ ଭଆଉଙ୍କର ଝିଅ ସୁଷମା-ଟିକୁ ଆମ ବିନୋଦକୁ ବିଭାକଲେ ହୁଅନ୍ତାନି । ଭାରି ଭଲ ଝିଅଟିଏ । ଯେମିତି ସୁନ୍ଦରୀ, ସେମିତି ଆଉତ ପଢ଼ରେ ପାରଙ୍ଗମ । ଭାରି ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ତା'ମା ମୋତେ କେତେଥର କହିଲାଣି । ତୁମେ

ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କଥା ହୁଅନା । ଏଠି ଯଦି ହୋଇଯାନ୍ତା ଆଉ‌ଖୋଜ ବୁଲନ୍ତେନି । ଏମିତି ପାଟିଟିଏ ଆଉ ମିଳିବନି । କଣ କହୁଛ କହିଲ !"

ମହାପାତ୍ରେ ରାଗ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଖର ବୁଦ୍ଧି ତମର । ଯେ ମୋର ଚିର ଶତ୍ରୁ—ତାର ଝିଅକୁ ମୁଁ ବୋହୂ କରି ଆଣିବି ! ନବଘନ ମହାନ୍ତି ଶିକ୍ଷାରେ ମୁଁ ପିଛିଲା ତାରିଖ ପକାଇ ଜମି ସବୁ ଜମିଦାରୀ ଉଠିବା ଆଗରୁ ପଟ୍ଟା କରି ଦେଇଛି—ତୋଟାମାନଙ୍କରୁ ଗଛ କାଟି ବିକି ଦେଇ ତୋଟା ସଫା କରି ଦେଉଛି ବୋଲି ଏଇ—ଏଇ ପରମା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟରେ ଦରଖାସ୍ତ କରିଥିଲା । ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୋ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ମତାଇ କିଏ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଲଗାଇଛି ? ଅଚସୀପୁର ପ୍ରଜାଏ ଧାନ ଦେଉନାହାନ୍ତି ! ଖମାର ଲୁଟପାଟ କରି ନେଉଛନ୍ତି । ଏସବୁ କାହାର ଶିକ୍ଷା ଜାଣ, ସେଇ—ଘରପୋଡ଼ିଆ ତିଆଡ଼ିର । ଆଉ ତୁମେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ କହୁଛ କଣ ନା—ତା ଝିଅକୁ ପୁଅ ବାହା କରିବ । ଖର ବୁଦ୍ଧି ! ପୁଣି ତିଆଡ଼ି ଘର ଝିଅ ଆସି ମୋ ପାଗ ଛୁଇଁବ । ତିଆଡ଼ି ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ପିମ୍ପୁଡ଼ି ହୋଇ ଘାପରୁଖାକୁ ଉଠିବା ଇଚ୍ଛା । ସେମାନେ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଆମେ ବତ୍ସସ ମହାପାତ୍ର—ଖାସ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଆମ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷକୁ ରଜା ଆଣି ଜମି ବାଡ଼ି ଦେଇ ରଖାଇଥିଲେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ କଥା ଆଉ ଦିନେ ଉଠାଇବ ନାହିଁ ।"

ସୌଦାମିନୀ କହିଲେ—"କିନ୍ତୁ ପୁଅର ଭାରି ଇଚ୍ଛା । ପୁଅ ଯଦି ଅଡ଼ି ବସେ । ଜାଣନା—ପ୍ରତିଦିନ ବିନୋଦ ସୁଷମା ଘରକୁ ଯାଏ । ସୁଷମାବୋଉ ବିମଳା ତାକୁ ଭାରି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ କଲେ ବରଂ ଭଲ । ତିଆଡ଼ି ପୁଣି ତୁମର ହୋଇ ଯିବେ । ବନ୍ଧୁ ହୋଇଗଲେ ଆଉ କଣ ଶତ୍ରୁତା ରହିବ ।"

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ—"ନା—ତା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥପୁର ଦାମୋଦର ରଥଙ୍କ ଘରେ ପକାଇଛି । ସେମାନେ ଉଚ୍ଚ କୁଳର ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ । କଳଶ ପରୁଣ ଭରି ସୁନା ଦେବ । ଘଣ୍ଟା ସାଇକେଲ ସବୁ ପାଇବ । ତା'ବାଦେ—ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦି'ଟାଙ୍କ ପରେ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ବିନୋଦ ପାଇବ । ତୁମେ ଏସବୁ କଥାରେ ପାଟି ଫିଟାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।"

ସୌଦାମିନୀ କହିଲେ—"କଣ ପୁଅକୁ ଧନ ସାଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧି ଦେବ ନା କଣ ? ଧନ କଣ ହେବ ? ଧନ କଣ ଆମର ନାହିଁ ! ପୁଅ କଣ ମୋର ମୂର୍ଖ । କାଲି ସରକାର ଡାକ ଦେଇ ବିନୋଦକୁ ମୋର ବ୍ଲକଶ୍ରୀ ଦେବ । ପୁଅର ମନ ଯେଉଁଠି ସେଠି ହେବ । ଦାମୋଦର ରଥର ଝିଅକୁ ମୁଁ ଦେଖିଛି । ଗଲାବର୍ଷ ରଥଯାତ୍ରାକୁ ଆସିଥିଲେ ମା ଝିଅ । ବିପରୀତ କାଳ—ଏ କାଳରେ ଗୋଟାଏ ଜାତି ପତି କଣ ମ ? ପଠାଣ ହାତରେ ପଚକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖାଉଛି । କୁକୁଡ଼ା ଅଣ୍ଡା ନହେଲେ ଭାତ ରୁଚୁନି । କଣ ନା ଆମେ ସାନ୍ତ ! ସେଠି ଆମର ହବନ ।"

ଏହି ଭଳି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବାବେଳେ ବିନୋଦ ସୁଷମାର ଘରଆଡ଼ୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ—"ବିନୋଦ, କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ ଏତେ ବେଳଯାଏଁ । କଣ ଖାଇବାକୁ ବେଳ ଦେଖାପଡୁନ ।" ବିନୋଦ କହିଲା—"ଯାଇଥିଲି ତିଆଡ଼େ ମଉସାଙ୍କ ଘରକୁ । ମାଉସୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବସି ଗପ କରୁଥିଲି ।" ମହାପାତ୍ରେ ଈଷତ୍ ରାଗ ଶାନ୍ତ କରି କହିଲେ—"ଏମିତି ବୁଲି ବୁଲି ଦେହ ତୋର କଣ ଦେଖା ପଡୁଛିରେ ବିନୋଦ ? ହଉ ଯା—ଖାଇଦେ । ହଁ, ତିଆଡ଼ ଘରକୁ ତୁ ଏତେ ଯିବା ଆସିବା କରିବୁନି । ସେ ଲୋକଟା ଭଲ ନୁହେଁ ।"

ବନୋଦ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ ଯେ, ହଠାତ୍ ନନାଙ୍କର ଏପରି ଆଦେଶ କାହିଁକି ? କାହିଁ ଆଉ କେବେ ତ କିଛି କହୁ ନ ଥିଲେ ! ଆଜି ହଠାତ୍ କଣ ହେଲା ? ବୋଉକୁ ପଚାରିଲା । ବୋଉ କହିଲା, "ଆରେ, ସେ ଝିଅଟା ତୋ ନନାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲୋକଙ୍କୁ ମତାଉଛି । ତୁ ତାଙ୍କ କଥାରୁ କଣ ପାଇବୁ ।" ବନୋଦ ଖାଇସାରି ତା ଶୋଇବା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା । ସୌଦାମିନୀ ଦେବୀ ଘରକାମ କରିବାରେ ଲାଗିଗଲେ ।

—ଏଗାର—

ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇ ଭିତରେ ରାମ ସାଉର ଦୋକାନ । ମଫସଲରେ ଲୋକଙ୍କର ଯାହା ଛୋଟ ଛୋଟ ଦରକାରୀ ଜିନିଷ ଦରକାର, ତାହା ଏଠାରେ ମିଳେ । ବାଉରିବାବର ଲୋକେ ତେଲ ପଇସାକର, ଲୁଣ ବୋଡ଼ିକର, ଡାଲି ଅଧଲିକର ନେଇ କୃତ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି । ସେର ସେର ଜିନିଷ ଯାହାର ଦରକାର ତାକୁ ମନୋହରପୁର ବଜାର ଯିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ରାମ ସାଉର ବାପ ତେଲବୋହି ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡେଇ ବିକ୍ରୀ କରୁଥିଲା । ତା ପୁଅ ଦୋକାନ କରି ଏମିତି ଚେକ ବସିଛି ଯେ, ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ରହି ହେବନି । ଜମି ବାଡିଏ ଖଣ୍ଡେ କରିଗଲାଣି । ଭଲ ଭଲ ବଗିଚା ବି ଗୃହଖଣ୍ଡ ବି କରିଛି । ଗାଁରେ ଯେଉଁଠି ଜମିବାଡ଼ି ବିକ୍ରୀ ହେବାର ଶୁଣାଯିବ ତ ସାଉ ଗ୍ରାହକଟେ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଯିବ । ଏବେ ଦୋକାନ କରିବାରେ ତାର ଆଉ ମନ ନାହିଁ । ତେବେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟରୁ ଉଠି ବସିଛି ବୋଲି, ତାକୁ ଛାଡ଼ି ପାରୁନାହିଁ । ରାମ ସାଉ ଖଣ୍ଡିଏ 'ସମାଜ' ଆଣେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋସେଇଁମାନେ ଯେ ଯେମିତି ଆସନ୍ତି,

ସେମାନେ ବସି ଦେଶ ବିଦେଶର ଖବର ପଢ଼ନ୍ତି । ଗ୍ରାମସାରା ସଜଡ଼ା ବକୁଥାଏ ଓ ଖବର ଶୁଣୁଥାଏ ।

ସେଦିନ ଦୋକାନ ଘରେ କଥା ପଡ଼ିଲା । ଘନଆ ପଧାନ ନାଁରେ ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଏ ମକଦ୍ଦମା କରିଛନ୍ତି । ସେ କେଉଁଠି ତାଙ୍କଠାରୁ ହ୍ୟାଣ୍ଡନୋଟ କରି ତା ମା'ର ଶୁଦ୍ଧି ଘରକୁ ତିନବର୍ଷ ତଳେ ତିନ ଶହ ଟଙ୍କା କରଜ ନେଇଥିଲା । ଘନଆ କେବେ ତିଆଡ଼ିଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା କରଜ ନେଇ ନଥିଲା । ପୁଣି ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତିନଶହ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବା ଭଳିଆ ସମ୍ବଳ ତିନବର୍ଷ ହେଲା ନ ଥିଲା । ଏବେ ନବଘନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପିଠି ଧରି ଟାଉଟରଗିରି କରି ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଉଛନ୍ତି । ଏ ମକଦ୍ଦମା ଯେ ଏକ ମିଥ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ଏ କଥା ବୁଝିବାକୁ ଲୋକଙ୍କର ଆଉ ବାକି ନ ଥିଲା । ସେତିକି ନୁହେଁ, ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ମକଦ୍ଦମା ବି ହୋଇଛି । ଘନଶ୍ୟାମ ପତିଏ ମଧ୍ୟ ବନା ପ୍ରଧାନ ନାମରେ ମକଦ୍ଦମା କରିଛନ୍ତି । ବନା କେଉଁଠି ପତିଙ୍କଠାରୁ ଦେଡ଼ି ସୁଧରେ ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ତଳେ ଧାନ ଦି'ଭରଣ କରଜ ନେଇଥିଲା । ସେ ସୁଧମୂଳ ସହିତ ନାଲିସ ହୋଇଛି । କଣେଇ ପରିଡ଼ା ନାମରେ ଦିଆ ହୋଇଛି ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମା । ସେ କେଉଁଠି କରଣସାଇର ବିଶୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ବଗିଚାରୁ ନଡ଼ିଆ ଚୋରି କରୁଥିଲା । ବିଶୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ବଗିଚାଟି ପଧାନସାଇ ମୁଣ୍ଡରେ । ମହାନ୍ତିଏ ଖବର ପାଇ ଯାଇ କଣେଇ ପରିଡ଼ାକୁ ପଚାରିଲେ । କଣେଇ ଓ ସାରିଆ ମିଳିଯାଇ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ମାଡ଼ଦେଲେ । ବୁଲି ଚଉକିଆ ନିଜେ ସାକ୍ଷୀ ରହିଛି । ସରପଞ୍ଚ ମଧ୍ୟ ଇନକୁଆରି କରି ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ଘଟଣା ସତ୍ୟ । ତାରେଣୀବାବୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ନାମରେ ସଦେଇ ଦାସେ ଶହେ ସାତ ଦଫାରେ

ମକଦ୍ଦମା ଆଗତ କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ ସେ କୁଆଡ଼େ ଗାଁରେ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରୁଛନ୍ତି ।

ରାମ ହରିନନ୍ଦଙ୍କ ପୁଅ ବିଷ୍ଣୁଚରଣ କହିଲେ—"ଏ ସବୁ ମିଛ । ଜାଲ ଦସ୍ତଖତ ଓ ଟିପକରି ନବଘନ ମହାନ୍ତି ଏସବୁ ଫନ୍ଦି କୁମୁଦମାପୁରର ପ୍ରଧାନମାନଙ୍କୁ ଉପରେ ହଇରାଣ କରିବାପାଇଁ କରୁଛି । ଧର୍ମ ଥିଲେ ସହିବ ସିନା । ସବୁ ତାହା ମିଛ ଏସବୁ । ନବଘନଆ ତ ନଆଁ ଗିଳାଟାଏ । ଏପାରି ଗଛ ସେପାରିକୁ ନେବାକୁ ତାଙ୍କୁ କେତେ ବେଳ !"

ବଣି ମଣ୍ଡଳଙ୍କ ପୁଅ ରଘୁ ସମାଜ ପଢ଼ୁଥିଲା । ସେ କହିଲା—"ବିଷ୍ଣୁ ଭାଇନା, ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ତ କଣ ଜମିଦାରୀ ଉଚ୍ଛେଦ ବିଲ ପାଶ ହୋଇଗଲା ହୋ, ଭଲହେଲା । କଂଗ୍ରେସ ସରକାର ଯାହା-ହେଉ—ଗୋଟାଏ କାମ କଲେ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ତ ସବୁ ଜମିଦାରୀ ଗୁଳିଯିବରେ, ଭାଇନା ବଡ଼ରୀ ବଡ଼ ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଗଲା ।"

ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—"ତୁ ଆଜି ଶୁଣୁଛୁନା କଣ ? କେତେଦିନରୁ ପାଶ ହୋଇଗଲାଣି । ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ନୋଟିସ ଗଲାଣି ଭାରି । ସବୁ ଜମିଦାର ଏଇ ମାସକ ଭିତରେ ସବୁ କାଗଜପତ୍ର ସରକାରଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇ ଆଡ଼େଇଯିବେ । ହେଲେ ଆଉ ଅଛି କଣ ଯେ ? ସେମାନେ ତ ଜମି ସବୁ ପଞ୍ଚା ଦେଇ ଦ ବର୍ଷ ତିନବର୍ଷ ଆଗରୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ମାରିନେଲେଣି । ଜୋଖୀ ସବୁରୁ ଗଛ କାଟି ବିକି ଦେଇ ଶ୍ମଶାନ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯାହା ଲାଭ ଉଠାଇବାର କଥା, ତା ସେମାନେ ଉଠାଇ ସାରିଛନ୍ତି । ପୁଣି ସେମାନେ କ୍ଷତିପୂରଣ ପାଇବେ । ଏଥର ଜମିଦାରୀ ଚଳାଇବାକୁ ଲୋକରଙ୍ଗି ମୋଟା ଦରମାର ଅଫିସର ନିଯୁକ୍ତ କରି ଯାହା ଆୟ କରିବେ—ସେଥିରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କାଟିଦେଲେ ସରକାରଙ୍କର

ଲାଭ ହେବ ଖୁବ୍ କମ । ପୁଣି ଜମିଦାରମାନେ ଥିଲାବେଳେ ପ୍ରଜାଏ କେତେଟା ସୁବିଧା ପାଉଥିଲେ । ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଦାଖଲ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ କମ ସମୟ ତକଲିଫ ଲାଗୁଥିଲା । ଏବେ ଅଞ୍ଚଳ ଅଫିସରେ ଦିନ ଦିନ ଧରି ସେଥିପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଜମିଦାରଙ୍କର ମନ ପାଇଲେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଅଳ୍ପ ପଇସାରେ କାଠ ଆଦି ଦେଇ ଦେଉଥିଲେ । ଏବେ ସବୁ ତ ସରକାରଙ୍କର ରିଜର୍ଭ ଫରେଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।-ଆଉ ସହଜରେ କାଠ ଖଣ୍ଡେ ମିଳିବନି । ତେବେ ଜମିଦାରମାନେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ, ଯେଉଁ ବେଠି ବେଗାରି ନେଉଥିଲେ, ବାର ପ୍ରକାର ଶୋଷଣ କରୁଥିଲେ ତାହା ଆଉ ହେବନି । ଜମିଦାର, ପୁଂଜିପତି ଉଠିଯିବା ତ ଏ ଯୁଗର ଦାବୀ । ସାମ୍ୟବାଦୀ ସଂସ୍କାରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ହୋଇଯିବେ । ସବୁ ଜମିଦାରମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଶୋଷଣ କରୁନଥିଲେ । ତେବେ ଏ ଯେଉଁ ପୁଂଜିବାଦ, ତାହା ଶୋଷଣକାରୀ । କଂଗ୍ରେସର ସମାଜବାଦୀ ମଣ୍ଡରେ ଆଉ ପୁଂଜିପତି ରହିବେନାହିଁ । ଏ ହେଲା ତାର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ।”

ବସ୍ତୁ ଚରଣ କଲେଜରେ ଦୁଇବର୍ଷ ପଢ଼ିଥିଲେ । ଟଇସା ଅଭାବରୁ ଆଉ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗାଁରେ ରହି ଘର କାମ ବୁଝାଶୁଝା କରୁଛନ୍ତି । ଗୃହକାରୀ ଖଣ୍ଡିଏ ଖୋଜୁଛନ୍ତି । ବସ୍ତୁ ଚରଣଙ୍କର କଥା ଦୋକାନରେ ଥିବା ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ଶୁଣୁଥିଲେ ।

ରଘୁ ପଚାରିଲା—“ଭାଇନା, ମହାପାତ୍ର ନାଁରେ କଣ ଦରଖାସ୍ତ ହୋଇଛି ଜାଣିଛ ? ପରମାନନ୍ଦ ଭଆଡ଼ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟରେ ଦରଖାସ୍ତ କରିଛି ଯେ ଜମିଦାରୀ ଉଠିଯିବ ବୋଲି ମହାପାତ୍ର କରଣ ସାଇରେ ଥିବା ତାର ଆମ୍ବତୋଟା ପଦା କରି ପକାଇଲାଣି ।

ସରକାର ଏବେ ପୋଲିସ ଦ୍ୱାରା ଗଣ୍ଡକଣ୍ଠା ବନ୍ଦ କରାଇ ଦେଲେଣି ।"

ରାମ ସାହୁ ପଚାରିଲା—"ବାବୁ, ଭାଗଚାଷୀ ଆଇନ କଣ ହେଲା ?"

ବସନ୍ତ ଚରଣ କହିଲେ—"ଭାଗଚାଷ ଆଇନ ତ ଏବେ ପାଶ୍ ହୋଇଯିବ । ଏଥିରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି ଯେ ପ୍ରକୃତ ଚାଷୀ ସେ-ଆମଦାନୀର ଦଶ ଭାଗ ନେବ ଓ ମାଲିକ ଛ'ଭାଗ ପାଇବ । ଆଇନ ହେଲାବେଳକୁ ଯେଉଁ ଜମିରେ ଯେ ଚଷୁଥିବ, ତାକୁ ମାଲିକ ଛଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।" ରାମସାହୁ କହିଲା—"ହଁ ବାବୁ, ମନୋହରପୁରରେ ସଭା ହେଉଥିଲା ଯେ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି । ସହରରୁ ଜଣେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧା ବାବୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ କି—"ହଳଲଙ୍ଗଳ ଯା'ର ଜମି ତା'ର ।" ବସନ୍ତ ଚରଣ କହିଲେ—"ବୁଝିଲ ସାହୁଏ, ଏ ହେଲା ଚାଷୀ ମୂଲିଆଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ । ତାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଛି ।" ରଘୁ କହିଲା—"ସବୁ ଭଣ୍ଡାମି—କଂଗ୍ରେସ ଆସନ୍ତା ନିର୍ବାଚନରେ ଜିତିବ ବୋଲି ଫୋଟାଏ ଫିକର କାଢ଼ିଛି । କିମିତି ହେଲେ ମୂଲିଆ, ଚାଷୀ, ମୂର୍ଖଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ଭୋଟ ନେବ । ଏସବୁ ଭୋଟ ପ୍ରଚାର । ଦେଖିବନି ଭାଇନା, ଏହା ଫଳରେ କିମିତି ଗାଁ ଗାଁରେ ମାଲି ମକଦ୍ଦମା ଭରିଯିବ । ଉକିଲଙ୍କର ଲାଭ ହେବ । ହେଇଟି, ପରମାନନ୍ଦ ଭଞ୍ଜ । ବନା ତାଙ୍କର ସାତପୁରୁଷି ପ୍ରଜା । ଆଇନ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ତାଠାରୁ ଜମି ଛଡ଼ାଇ ଆଣିବା ପାଇଁ ଗଲେ । ହଳ ନେଇ ତା ବିଲକୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଚଷିଲେ, ସେ ଏବେ ମକଦ୍ଦମା କରିଦେଇଛି । ଏମିତି କେତେ ମକଦ୍ଦମା ହେବ । ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମା ହେବ । ସରକାର ତ ଆଇନ କରି ଦେଲେ । ଗାଁ ଗାଁରେ ଏ ଯେଉଁ କଳି ତକରାଳ ଲାଗିବ ତାକୁ ସମ୍ଭାଳିବ କିଏ ? ଯାହା ନଷ୍ଟରେ

ଗାଁରେ ଛୁଣ୍ଡ ଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ କୋଟ କଚେରୀର କଡ଼ୁଣୀ ଦରକାର ହେବ । ଲୋକେ କୋର୍ଟ କଚେରୀ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଓକିଲ ମୋହରିରଙ୍କୁ ପଇସା ଦେଇ ଦେଇ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେବେ ଯାହା ।"

ଏହି ସମୟରେ ବିନୋଦ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ରାମସାଉ କହିଲା—"ବିନୋଦ ବାବୁ, ତୁମେ ଓକିଲ ହୁଅ । ଭାରି ଲାଭହେବ । ଖାଲି ପଇସା ଏ ଭାଗଚାଷ ମକଦ୍ଦମାରୁ ଗୁଣିବ ।" ବିନୋଦ ରଘୁଠାରୁ କାଗଜନେଇ ଦେଖି ବସିଲା । ଏ ମଫସଲରେ ସମ୍ବାଦ-ପତ୍ର ପାଇବା କଷ୍ଟ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ଆସି ଏଇ ଦୋକାନରେ କାଗଜ ଦେଖିଯାଏ । ରଘୁ କହିଲା—"ଭାଗଚାଷ ଆଇନ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ନନା ଆମର ଆଗରୁ ବାଟ କରି ନେଲେଣି । ଦାମା ତ ଆମର ପ୍ରଜା । ନନା ଗୋଟେ ଚାଷ-ଖାତା କରି ସେଥିରେ ଦାମା ମୂଲିଆ ବୋଲି ଲେଖି, ମୂଲ ମଜୁରି ହିସାବ କରୁଛନ୍ତି । ଦାମା ବି ସେଥିରେ ରାଜି ହୋଇ ପ୍ରତିଦିନ ଟିପ କରି ଦେଇଯାଉଛି । ଆଉ କେମିତି ଦାମ ଭାଗଚାଷୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବ ? ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମକୁ ଅଧାକୁ ଅଧା ଦେଉଥିବ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜମି ଚାଷ କରୁଥିବ । ଯେତେବେଳେ ନଦେବ ସେତେବେଳେ ଆମ ଜମି ଆମେ ଚାଷକରିଯିବୁ ।"

ବିଷ୍ଣୁଚରଣ କହିଲେ—"ସେ ଅଲଗା କଥା—ସମସ୍ତେ ଏମିତି ସିଧାସିଧା ରାଜିହୋଇ ଯିବେ ନାହିଁରେ ରଘୁ ! କଥାଟା ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ ।"

ବିନୋଦ କାଗଜପଢ଼ି କହିଲା—"ଛାଡ଼ ସେସବୁ ଆଇନ କାନୁନ କଥା । ଶୁଣ ଗୋଟିଏ ପିଲାର ଦୁଇଟି ମୁଣ୍ଡ ।" ରାମସାଉ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲା—"ପଢ଼ ବାବୁ ପଢ଼—କେଉଁଠିମ ?" ବିନୋଦ କାଗଜର ସେଇ ସମ୍ବାଦଟି ବଡ଼ପାଟିରେ ପଢ଼ିବାକୁ

ଲାଗିଲା । ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଗୁହଁଲେ ରହିଲେ । ରଘୁ କହିଲା, "ସମାଜ ବେଶୀ ବଢ଼ୀହେବ ବୋଲି ଏମିତ କେତେ ମିଛ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରକମର ଖବର ବାହାରେ ।"

— ବାର —

ତିନବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ପଞ୍ଚାୟତ ବସିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସରକାର ନର୍ବାଚନ ନକର ନବଘନ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ସରପଞ୍ଚ ନିଯୁକ୍ତ କର ଦେଇଥିଲେ । କାରଣ ସରୋଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ଯେତେବେଳେ ଏମ୍, ଏଲ୍, ଏ ହୋଇଗଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର କାରପଟଦ୍ୱାର ନବଘନଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ । ପୁଣି ତିନବର୍ଷ ପୂରବାରୁ ନୂଆ ସରପଞ୍ଚ ନର୍ବାଚନ ହେଲା । ଏଥିପାଇଁ ତିନଜଣ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । କୁମ୍ଭାରମା ପୁରବାଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇଆ ଓ କରଣସାଇଆଙ୍କ ଉପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନଥିଲେ । ସେମାନେ ଧନଆ ପଧାନଙ୍କୁ ଠିଆକଲେ । ଏଣେ ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରେ ନବଘନଙ୍କୁ ଗୁହଁ ନଥିଲେ । ସେ ନଜେତ ଠିଆହେଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଶ୍ୟାମହର ନନ୍ଦେ ଠିଆହେଲେ । ସାମାନ୍ୟ ସରପଞ୍ଚ ପଦଟି ପାଇଁ ତିନ ପକ୍ଷରୁ ଯେଉଁ ତୁମୁଳ ବାକ୍‌ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ତାହା ଏଗାଁର ଇତିହାସରେ ନୂତନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ସୃଷ୍ଟିକଲା । ନବଘନ ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ, ଧନଆ ପଧାନ ଚଷାଭୂଷାଲୋକ । ପାଠଶାଠ ତାର କଣ ବା ଅଛି ? ପଞ୍ଚାୟତର କାଗଜପତ୍ର ସେ ବୁଝି ପାରବ ନାହିଁ । ପୁଣି ସେ ହେଲେ କଂଗ୍ରେସ୍ ପ୍ରାର୍ଥୀ । ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ୍ ଏ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଅପୂର୍ବ ଗୌରବ-ମଧୁ ଆସ୍ୱାଦନ କରାଇଛି, ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା କର ଦେଶର ଅର୍ଥନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପଥରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି, ସେହି

ଦେଶସେବା ସଂସ୍ଥା କଂଗ୍ରେସର ସେ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତିନିଧି । ମହାନ୍ତିଏ ଓ ନନ୍ଦଙ୍କ ତରଫରୁ ବି ତେଜ ଅଗ୍ନି-ବାଣର ବର୍ଷା ହେଲା । ସେମାନେ ଆହ୍ୱାନ କଲେ—ଏ ସେହି ନବଘନବାବୁ ଯେ ସ୍କୁଲ ଘର ତିଆରରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇହଜାର ଟଙ୍କା ଆତ୍ମସାତ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ମାଟିପକାଇବାକୁ ପଞ୍ଚାୟତରେ ମଂଜୁରି ତ ହୋଇଥିଲା । ଟଙ୍କା ଓ ପ୍ରାୟ ଚାରିହଜାର କେତେଶହ ବିଲ ହୋଇଛି । ରାସ୍ତାରେ ଏବେ ବି ତିନି ତିନିଟା ଖାଲ ଓ ଆଣୁଏ ଲେଖାଁଏ କାଦୁଅ, ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ? ପଧାନ ସାଇ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇ ରାସ୍ତା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ମଂଜୁର ହୋଇଥିଲା, ସେ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ଓ ଶଂଖ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ବାହିଁକି ? ପଧାନ ସାଇରେ କୂଅ ଖୋଳା ହେବା ପାଇଁ ତିନିବରଷ ହେଲା ପଥର ପଡ଼ି ରହିଛି । କୂଅ ଖୋଳା ନ ହେବାର କାରଣ କଣ ? ନିରୀହ ବନାପଧାନକୁ କିଏ ମାଡ଼ ଦିଆଇଛି ? ଗରିବ ଚାଷୀ ମୁଲିଆଙ୍କ ନାମରେ ମିଥ୍ୟା ମକଦ୍ଦମା ଦେଇଛି କିଏ ? ସରପଞ୍ଚ ବାବୁ ଏ ସବୁର ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତୁ ।" ପଧାନ ସାଇଆ ଘନଆକୁ ଠିଆ କଲେ ସତ୍ୟ । ନିର୍ବାଚନର ଏ ଯେଉଁ ବାକବିତଣ୍ଡା, ସେ ସବୁ ଏତେ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ସ୍ୱୟଂ ଫଗେଇ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଆସି ନବଘନଙ୍କ ପାଇଁ ସଭାକରି ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ । କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀଗଣ ମଧ୍ୟ ନବଘନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ରମାକାନ୍ତ ମହାନ୍ତିଏ ମନେ ମନେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ, ରାମ ହରିନନ୍ଦେ ହାରନ୍ତୁ ପଛକେ-ନବଘନ ମହାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସରପଞ୍ଚ ନହେଉ । ବରଂ ଘନଆପଧାନ ହେଉ । ଯାହାକୁ ପଚାରିବ ସେତେବେଳେ ସେ କହୁଥିଲା, "କାହାକୁ ଦେବୁ, ମହାପାତ୍ର ସାନ୍ତଙ୍କୁ ହେଇଆସିଲୁ । ସେ ତ ଆମର ପୁରୁଣା ଜମିଦାର," ମହାପାତ୍ରେ

ଠିଆ ହୋଇନଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଲୋକେ ଜାଣୁଥିଲେ ଯେ ଗ୍ରାମ ହରିନନ୍ଦଙ୍କୁ ଭୋଟ ଦେବା ଯାହା ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଭୋଟଦେବା ତାହାହିଁ ଅଟେ । ମହାପାତ୍ର ଓ ନବଘନ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ବଳ କଷାକଷି ହେବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସୁଯୋଗ । ମହାପାତ୍ରେ ନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ଢେର ଢେର ଅର୍ଥ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବି କଲେ । ପଧାନ ସାଇରେ ନିର୍ବାଚନର ଦଶ ପନ୍ଦର ଦିନ ଆଗରୁ ବହୁଥର ଭୋଜି ବି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏଣେ ନବଘନ ମହାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୋଇ ବସି ରହି ନଥିଲେ । ଡିଆଡ଼ିଏ, ପଣ୍ଡିଏ, ଶତପଥୀଏ ଓ ଦାସଙ୍କ ଗହଣରେ ସେହି ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । କରଣ ସାଇ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇର ଲୋକଠାରେ ଯାହା କିଛି ଧନ ବଳକା ଗଚ୍ଛିତ ଥିଲା ତାହାର ବିନିଯୋଗ ଏହିଥିରେ ହେଉଥିଲା । ତା’ଛଡ଼ା ଏହି ବେଳାରେ ପଧାନ ସାଇରୁ ଦୁଇ ଘରଗୋଟି ଖାସି, କୋଦା ଗୈରିଯିବାର ବି ଜଣାଗଲା ହୁଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣ ସାଇର ଯେଉଁମାନେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ସମର୍ଥକ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ନଡ଼ିଆ ଗଛରୁ ନଡ଼ିଆ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଯିବାର ଗୁଜବ ବି ଉଠିଲା । ଏଇ ନିର୍ବାଚନ ବେଳରେ ଠିକ ଭାବରେ ଜଣାପଡ଼ିଗଲା ଯେ, କିଏ କେଉଁ ଦଳର । ଉଭୟଦଳ ବିବେକ ଓ ମାନବିକତା ହରାଇ ପରସ୍ପରର ଦୋଷ, କୁତ୍ସା ରଟନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନିଜ ନିଜ ପକ୍ଷର ଭୋଟରମାନଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଧାମର ଧୂଳିଆ ଗୁମାସ୍ତାଏ ଯାଣି ଆଣିଲା ଭଳି ଆଣି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବଳ ନିର୍ବାଚନ ଯାହା ଚଳାଇଲେ । ଗାଁଟା ଆଲୋଚନା, ପାଟିତୁଣ୍ଡରେ ସରଗରମ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଭୋଟ ସରିଲା । ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଗହଳ ଶାନ୍ତ ହେଲା । ଏଣିକି ରହିଲା—କିଏ ହେଲା ? ଗ୍ରାମହରି ନନ୍ଦେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବେ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଆଶା କରୁଥିଲେ, ଘନିଆ ପ୍ରଭୃତି କହୁଥିଲେ, ନନ୍ଦେ

ହେଲେ ଆମେ ପାଇଲୁ । ନବଘନଙ୍କର ଦଳର ଲୋକେ ପ୍ରମାଦ ଗଣୁଥିଲେ । ଏତେ ଚେଷ୍ଟା ତେବେ କଣ ସେମାନଙ୍କର ବୃଥା ହେବ ? ନବଘନ କିନ୍ତୁ ଆଦୌ ପରବାୟୁ କରୁ ନ ଥିଲେ । ପୋଲିଂଅଫିସର ହୋଇ ଯେଉଁ ବାବୁ ଜଣକ ଆସିଥିଲେ, ସେ କେଉଁଠି ନବଘନଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦଦଆ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ମଧୁର ସଂପର୍କୀୟ । ନବଘନ ଅଫିସ ଭିତରକୁ ଭୋଟ ପରେ ଗଲେ । ଅଫିସର ଜଣକ ନବଘନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଟିକଏ ହସିଦେଲେ । ଏଥିରେ ଯେ କି ରହସ୍ୟଥିଲା କେହି ଜାଣିପାରିଲେ ନାହିଁ । ନବଘନ ଯେ ବହୁ ଭୋଟ ପାଇଁ ସରପଞ୍ଚରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି ତାହା ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଜଣାପଡ଼ିଗଲା । ନନ୍ଦେ ଚାହିଁଲେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଏବଂ ମହାପାତ୍ରେ ଚାହିଁଲେ ନନ୍ଦଙ୍କ ମୁହଁକୁ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମୁହଁ କଳା ପଡ଼ିଗଲା । ଘନପଧାନ ମନୋଦୁଃଖରେ ମାସକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରୁ ବାହାରିଲନାହିଁ । ଏଣେ ନବଘନଙ୍କର ଘରେ ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସବ ଲାଗିଲା । ଦୁଇସାଇର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କରଣମାନେ ମିଳି ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଧରଣର ଭୋଜ କଲେ । ନବଘନ ଖୁବ୍ ଚାଲାକ ଲୋକ । ସେ ଯାହାର ଶତ୍ରୁତା କରନ୍ତି, ଉପରେ ତା ସାଙ୍ଗରେ ଖୁବ ଭାବ ରଖିଥାନ୍ତି । ଭୋଜଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟବେଳକୁ ଆସି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାଜର ହୋଇଗଲେ । କହିଲେ-"ଆପଣ ନଗଲେ ହେବନି । ଯେତେହେଲେ ଆପଣ ଏ ଗାଁର ଜମିଦାର ଥିଲେ । ଏଗାଁର ଆପଣ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଲୋକ । ଆପଣଙ୍କର ଆଶିର୍ବାଦରୁ ସିନା ମୁଁ ସରପଞ୍ଚ ହେଲି । ଆପଣ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଭୋଜରେ ନ ବସିଲେ ମୋର ମନ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବ । ଲୋକେ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି ଆପଣଙ୍କୁ । ଗଲେ ପତପାଣି ହେବ ।" ମହାପାତ୍ରେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ "ମୋତେ ନବଘନ ପରିହାସ କରିବାକୁ ଆସିଛି ।" ସେଦ [illegible]ରକୁ

କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କଲେନାହିଁ । ତତ୍ତୁରେ ତତ୍ତୁରେ କୋଳା କୋଳି ହେଲ । ମହାପାତ୍ରେ ଓ ରାମ ହରି ନନ୍ଦ ସ୍ନେହଭରେ ବାହାର ଦେଖାଣିଆ ଭାବରେ ଯୋଗଦେଲେ ।

—ଢେର—

ସୁଷମା ପ୍ରାୟ ସାଇ ଭିତରେ ବୁଲିଯାଏ ନାହିଁ । କମଳା ଦେବୀ ଝିଅ ଉପରେ କଡ଼ା ନଜର ରଖିଥାନ୍ତି । ବଢ଼ିଲା ଝିଅ । ପୁଣି ଏ ଗାଁ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଭାରି ବଦମାସ୍ । ସଜ ମାଛରେ ପୋକ ପକାଇବେ । ଆଗେ ପିଲାବେଳେ ସୁଷମା ଅନେକ ସମୟରେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଥିଲା । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସୌଦାମିନୀ କମଳାଙ୍କ ଘରକୁ ବାଡ଼ପଟେ ଆସିଥିଲେ । ଯଦିଓ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମେଳ ନ ଥିଲା, ତଥାପି ମାଇପି ମହଲରେ ବେଶ୍ ମେଳ ଥିଲା । ସେ ଗାଁ ରାଜନୀତିରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମିଳିବ କଣ । ଘରଧନ୍ଦା ବୁଝିବେ, ପିଲାଛୁଆଙ୍କ ଖବର ନେବେ । ଆଉ ଫୁରୁସତ ମିଳିଲେ ଟିକିଏ ସାଇ ପଡ଼ିଶାରେ ବୁଲି ଆସିବେ । ସୌଦାମିନୀ ଦେବୀ କମଳାଙ୍କ ଘରକୁ ବହୁଦିନରୁ ଆସି ନ ଥିଲେ । ଦୁଃଖ ସୁଖ ପରେ ସୌଦାମିନୀ କହିଲେ "ହଇଲୋ କମଳୀ, ପିଲାଟାକୁ ଏକଦମ ଘରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଛୁ ନା କଣ ? କାହିଁତ ତା'ର ମୋଟେ ଦେଖାନାହିଁ । ଆମେ ଦୁହେଁ, ଏକା ଗାଁର ଝିଅ—ପୁଣି ଏକା ଗାଁର ବୋହୂ । ପିଲାଦିନେ କେଡ଼େ ସାଙ୍ଗସାଥି ଆମେ ଥିଲେ । ତୋର ଝିଅ କଣ ମୋର ନୁହେଁ । ଦିନ ତ କାଲି ପରି କଟକ ଯିବ କହୁଛି । କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପିଠା ପଣା ଦି'ଟା କରିବି । ପରବ ପୁନେଇରେ ତ ପୁଅ ଦିନେ ହେଲେ ରହୁନ । ସୁଷୀ ତ ବଡ଼ ହୋଇ ପଢ଼ିଲେ ତା ଦୁଃଖରେ ସେ ଯିବ । ତାକୁ ମୁଁ କାଲି ଆସି ନେଇଯିବି । ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଗଣ୍ଡେ ଖାଇବ ।"

ବିମଳା ଦେବୀ କହିଲେ, "ଭଉଣି, ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ କହୁଛି । ପିଲାଦିନ କଥା ଦୋସର । ବୟସ ପରା ହେଲା । ସାବଧାନ ଥିବା ଭଲ । ହଉ, ତୁ ଆସି କାଲି ନେଇଯିବୁ ।"

ସୌଦାମିନୀଙ୍କର ଝିଅ ସନ୍ତାନ ନ ଥିଲା । ଝିଅଟିଏ ପାଇଁ ସେ ପ୍ରେମ-କାଙ୍ଗାଳ ଥିଲେ କହିଲେ ଚଳେ । ଯାହାର ଝିଅଗୁଡ଼ିଏ ଥାନ୍ତି, ପୁଅ ନ ହେଲେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ । ପୁଣି ପୁଅ ଥାଇ ଝିଅ ନ ଥିଲେ ଦୁଃଖ । ଏହାତ ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଏ । ସୌଦାମିନୀ ସୁଷମାକୁ ନିଜର ଝିଅପରି ଦେଖୁଥିଲେ । ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ସୁଷମା ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନ ଯାଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ । ପୁଣି ମନରେ ତାକୁ ବୋହୂ କରିବା ପାଇଁ ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛା । କେବଳ ରାଜି ହେଉ ନ ଥିଲେ ବିନୋଦର ନନା ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରେ ।

ତା ପରଦିନ । ସୁଷମା ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଯାଏ । ସୁଷମାର ମୁଣ୍ଡ ସେଦିନ ସୌଦାମିନୀ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ସୁଷମାର ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧୁଥିବା ବେଳେ ମହାପାତ୍ରେ ପଶି ଆସିଲେ । ସୁଷମା ଓଳକ ହେଲା । ସୌଦାମିନୀ ସ୍ୱାମୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ଦେଖିଲ କେମିତି ସୁନ୍ଦର ପିଲାଟିଏ । ବିନ ଓ ସୁଶୀ ଭାଇ ଭଉଣୀ ଭଳି ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି ? ମୋ କଥାଟି ଶୁଣୁନ । ଘର ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।" ମହାପାତ୍ରେ ସୁଷମା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ସେ ବି ସୁଷମା ବଡ଼ ହେଲା ପରଠାରୁ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ମନେ ମନେ ଗୃହିଣୀଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ । ହେଲେ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ଜାତିର ଉଚ୍ଚତା ଓ ନୀଚତା ଓ ଭାଇଆଡ଼ଙ୍କର ତାଙ୍କପ୍ରତି ଶତ୍ରୁତା । ମହାପାତ୍ରେ ବାଦ୍‌ବିସର୍ଗ ନ କରି ଘରଭିତରୁ କଣ ଦରକାରୀ ଜିନିଷ ନେଇ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରି ଗଲେ । ସୌଦାମିନୀ ଦେବୀଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ସୁଷମା ଦେହରେ ଶିହରଣ ଆସିଗଲା । ବିନ ଭାଇନା ତାକୁ ବାହା ହେବେ ।

ସତେତରେ ସେ କଣ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ-ବେଦୀରେ ଦେବତାରୂପେ ବସାଇ ପଦସେବାର ଅଧିକାରିଣୀ ହେବ ? ସେ ଦିନର ଘଟଣାରୁ ତାର ଯୁବତୀ ମନରେ ବିନୋଦକୁ ସ୍ୱାମୀ ରୂପରେ ଲାଭ କରିବାର ଏକ ବାସନା ଅଙ୍କୁର ଉଠିଥିଲା । ସୌଦାମିନୀଙ୍କର ଆଜିର କଥାରେ ସେହି ଅଙ୍କୁରଟି ପଲ୍ଲବଶ୍ରୀ ମଣ୍ଡିତ ହେଲା ।

ବିନୋଦ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଘର ଅଲଗା ଥିଲା । ସେ ସେଠାରେ ଦିନବେଳେ ବସି ବସି ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼େ । ରାତ୍ତିରେ ହି ଶୁଏ । ସେଇଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେ ସବୁଦିନ ପରି ଦାଣ୍ଡକୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲା । ନନା ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ସେଦିନ ମନା କରିବାରୁ ସେ ଆଉ ବେଶୀ କମଳାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏନାହିଁ । ବେଳେବେଳେ ଯାଏ । ଛୁଟି ସରି ଯାଉଛି । କଟକ ଯିବ । ମନେ ମନେ ଭାବିଲା, ଯାଏ ଟିକିଏ ବୁଲିଆସେ । କିନ୍ତୁ ଯାହାକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲା ସେ ତ ନଥିଲା । କମଳା ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ସେ ସବୁଦିନେ ବସିରହେ, ବିଭିନ୍ନ ଆଳରେ ସୁଷମାର ଚନ୍ଦ୍ର-ବଦନଟି ଦେଖିବା ପାଇଁ ସିନା ! କମଳା ଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲା ଯେ, ତାର ବୋଉ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଡାକି ନେଇଛି । ବିନୋଦ ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିବାକୁ ଭାବୁଥିଲା । କାଳେ ମାଉସୀ କଣ ଭାବିବେ, ତେଣୁ କିଛି ସମୟ ବସି ଏଣୁତେଣୁ ଗପ ସପ କଲା । କମଳାଦେବୀ କହିଲେ—"ବିନ, କଟକ ଗଲେ ଶଠି ଦବୁରେ । ଭୁଲି ଯିବୁନି, ତୋର ଗରିବ ମାଉସୀ ଓ ଭଉଣୀଟିକି ।"

ବିନୋଦ ଘରକୁ ଫେରିଲା । 'ବୋଉ' 'ବୋଉ' ଡାକି ରୋଷେଇ ଘର ଆଡ଼େ ଆସିଲା । ସୌଦାମିନୀ ଉପର ଆଡ଼େ ଘର ଭିତରେ କଣ କାମ କରୁଥିଲେ । ବିନୋଦର ଡାକ ଶୁଣି ପାରି ନ ଥିଲେ । ବିନୋଦ ବୋଉ ରୋଷେଇ ଘରେ ଅଛି

ବୋଲି ଭାବି ସେହି ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା । ସୁଷମା ସେତେବେଳେ ରୋଷେଇରେ ବ୍ୟସ୍ତଥିଲେ । ବିନୋଦକୁ ସରୁ ପତଳ ଚକୁଳି ଭଲଲାଗେ । ତେଣୁ ବୋଉ ତା'ର ବରାଦ କରିଥିଲେ । ସୁଷମା ପିଠା କରୁଥିଲା । ବିନୋଦ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ପଛପଟୁ ସୁଷମାର ଆଖି ବୁଜି ଧରିଲା । ସୁଷମା ଚମକି ପଡ଼ିଲା । "କିଏ ବିନୋଦ ଭାଇନା, ଏ କଣ—ଛାଡ଼ନା—ବଡ଼ ଅଭଦ୍ର—ବୋଉ ଆସି ଯିବେଣି ।" ବିନୋଦ ହାତ ଛାଡିଦେଲା । ସୌଦାମିନୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସେତେବେଳକୁ ବିନୋଦ ରୋଷେଇଘର ବାହାର ବାରଣ୍ଡାରେ ଆସି ଠିଆ ହୋଇଗଲାଣି । ସେ ନ ଜାଣିଲା ପରି କହିଲା—"ବୋଉ, ତୁ ଉପରଆଡ଼େ ଥିଲୁ ଏ ଘରେ କିଏ ପିଠା କରୁଛି ମ ?" ସୌଦାମିନୀ କହିଲେ—"ଯା ଦେଖିବୁ କିଏସେ !" ବିନୋଦ ଝରକା ବାଟେ ଚାହିଁ କହିଲା—"ଆରେ ସୁଷମା ଯେ । ତାକୁ କାହିଁକି ଖଟାଉଛୁ ଏଠି ।" ସୌଦାମିନୀ ଦେଖି କହିଲେ—"କାମ ଶିଖିବା ତ ଦରକାର କାଲି ପରଘରକୁ ଯିବ । ସବୁ ଜାଣିବା ଉଚିତ । ମୋତେ ଟିକିଏ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ଯାଇ ଡାକି ଆସିଥିଲି । ସୁଶୀ ଭାରି ଭଲ ରାନ୍ଧେଇରେ ବି ନ । ଦେଖିବୁ କେମିତି ରାନ୍ଧୁଛି । ମୋ ଆଖିକୁ ତ ରାତିରେ ଦେଖା ଯାଉନି । ତୁ କହୁଥିଲୁ ନା—ପିଠା ପାଇଁ । ସୁଷମା ପିଠା କରିଦେବ ବୋଲି ଡାକି ଆଣିଛି । ଯା, ତୁ ଯା କାମସାର । ସବୁ ଇଲେ ହୋଇଯିବ ।"

ବିନୋଦ ଚାଲିଗଲା । ଗୋଡ଼ହାତ ଧୋଇ ପଢାଘରେ ବହି ପଢ଼ି ବସିଲା । ସୌଦାମିନୀ ସୁଷମାକୁ ଡାକି ଆଣିବାର ଅନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବି ଥିଲା । ବିନୋଦର ନଜରକୁ ସୁଷମାକୁ ଦେଖାଇ ଦେବା ଆଉ ସୁଷମାକୁ ବିନୋଦ ବଧୂ ହେବାକୁ ଚାହେଁ କି ନା—ଜାଣିବା । ସେ ସୁଷମା ହାତରେ ପାନ ଦେଇ ପଠାଇଲେ—"ସୁଶୀ,

ଯା' ଖାଇବାକୁ ପାନ ଦେଇ ଆସ । ମୁଁ ତରକାରି କରୁଛି ।" ସୁଷମା ପାନ ନେଇ ଉପର ଘରକୁ ଗଲା ।

ବିନୋଦ ଖଟ ଉପରେ କଡ଼େଇ ହୋଇ ଶୋଇ ରହିଥିଲା । ହାତରେ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଇଂରାଜୀ ଉପନ୍ୟାସ । ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରିଥିଲା । ଘରଟି ଏପରି ଏକ ପାଖରେ ଥିଲା ଯେ, ସେଠେଇ ଘରରେ ଲୋକ ଥିଲେ, ଏ ଘରଟିକୁ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । ସୁଷମାର ଆସିବାଟାକୁ ବିନୋଦ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲା । ସୁଷମାର ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତି ଦେଖି ତାର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା —

"ଭାଲରେ ତାହାର ଭାଲେଖି ପରାଏ
ଶୋଭେ ଦୁଇଧାଡ଼ି କଜଳ ଗାର
କଳା ଗୋଖର କି ଧଳା କମଳରେ
ଜଡ଼ିଅଛି ପିଇ ମଧୁ ଅପାର ।
ଅଙ୍ଗ ଫୁଲ-କଳି ଚମ୍ପକ ଜିଣି
ହରି ଗଉରରେ ହୋଇଛି ରଙ୍ଗ
କୁଙ୍କୁମ କିବା ଜୁଆଇ ଦେଇଛି
ନବ ଚମ୍ପକ ତରଳ ଅଙ୍ଗ ।
ଉଜ୍ଜଳ ମୁହଁଟି ତରଳ ହେବନ
ଜହ୍ନ ଆଲୁଅରେ ଧୋଇଛି ଅବା
କୋମଳ ଭାଲରେ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ
ଫୁଟି ଉଠେ ଯେଉଁ ରକ୍ତଜବା ।"

ଯୁବକ ସୁଲଭ ମନରେ ତାର ଅଦ୍ଭୁତ ପୁଲକ ଜାଗରିତ ହେଲା । ନିର୍ନିମେଷ ନୟନରେ ଚାହିଁ ରହିଲା ସେ ସୁଷମାର ଅନିନ୍ଦ୍ୟ-ସୁନ୍ଦର ରୂପଶୋଭାକୁ । ପାନ ଥାଳିଆ ଥୋଇ ଦେଲା ସୁଷମା । ବିନୋଦ କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ହୃଦୟର ଆବେଗରେ

ସୁଷମା ମଧ୍ଯ ବିନୋଦର ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଟିକେ ଲଜ୍ଜାରେ ଚାହିଁ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଟେବୁଲ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ବହି ଖେଳାଇ ଲାଗିଲା । ବିନୋଦ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ଥର ଥର ଗଳାରେ କହିଲା, "ସୁଣି, ତୁ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର । ତୋତେ ଦେଖିବାକୁ ମୋତେ ଖୁବ ଭଲ ଲାଗେ ।" ଟାଣି ଆଣିଲା ଖଟ ଉପରକୁ ବିନୋଦ ସୁଷମାକୁ । କୋଳରେ ଜାବୁଡ଼ି ଧରି ତାହାର ସୁନ୍ଦର ଗଣ୍ଡ ମଣ୍ଡଳରେ ଅଜସ୍ର ଚୁମ୍ବନର ଧାର ଢାଳିଦେଲା । ସୁଷମା ବାଧା ଦେଲାନାହିଁ । ବିନୋଦ ଉନ୍ମାଦିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । କେତେକ୍ଷଣ ସୁଷମାକୁ କୋଳରେ ଧରି ଇନ୍ଦ୍ର-ସୁଖ ଲାଭ କରିବା ପରି ମନେକଲା—ପ୍ରେମ-ବୁଭୁକ୍ଷୁ ପ୍ରାଣ ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନ ସମୟ ଅସମୟ ମାନେ କି ? କାଳେ କୋଉ ସନ୍ଦେହ କରିବ ବୋଲି ବିନୋଦ ସୁଷମାକୁ ନିଜର ଆଶ୍ଲେଷରୁ ମୁକ୍ତ କରିଦେଲା । ହାତଧରି ପଚାରିଲା, "ସୁଣି, ମୋତେ ଭୁଲି ଯିବୁନି । ଆଚ୍ଛା, ତୁ ମୋତେ···" କହି ପାରିଲା ନାହିଁ ବିନୋଦ । ସୁଷମା ତାର କଥା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝି ନେଲା । ଲଜ୍ଜାବଶତଃ ସେ କି ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତେବେ ବିନୋଦର ପ୍ରଶ୍ନରେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇଲା ସେ । ବିନୋଦ ଆନନ୍ଦ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ିଗଲା । ସୌଦାମିନୀ ଦେବୀ ଡାକ ପକାଇଲେ, "ଆଲୋ ସୁଣି, ଆସିଲୁ । ଖାଇବାକୁ ଠା ହେବ । ଶୀଘ୍ର ଖାଇଦେଲେ ତୋତେ ମୁଁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିବି ।"

ସେଦିନ ଗଲା । ପରଦିନ ବିନୋଦ କଟକ ବାହାରିଲା ପ୍ରାୟ ବାରଟା ଗୋଟାଏ ବେଳକୁ । ସୁଷମା ତାଙ୍କର ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର କବାଟ ପାଖରେ ନିର୍ନିମେଷ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା ବିନୋଦକୁ । ବିନୋଦ ସୁଷମାକୁ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରିଥିଲା । କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଚାରିଚକ୍ଷୁ ମିଳିଗଲା । ବିନୋଦ ସାମାନ୍ୟ ହସିଦେଲା । ସୁଷମା ମୁହଁରେ ହସ ଦେଖାଦେଲା । ବିନୋଦ କଟକ ଚାଲିଗଲା । ଶରବନ୍ଧା

ଝରଣୀ ପରି ପ୍ରେମ-ବନ୍ଧ ସୁଷମାର ହୃଦୟକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ତାର ବୋଉ କମଳା ଦେଖି ଝିଅକୁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗତସ୍ପୃହ ଓ ଉଦାସୀନ ରହୁଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ । ସୁଷମା ନିଗୁଟିଆ ରହିବାକୁ ଭଲ ପାଇଲା । ଘର କାମ ସାରି ନିଭୃତରେ ବସି ବିନୋଦର କଥା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ତାକୁ ଖୁବ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା ।

—ଚଉଦ—

ବିନୋଦ କଟକ ଚାଲି ଯିବାର ସାତ ଆଠଦିନ ପରର ଘଟଣା । ରାମହରି ନନ୍ଦେ ସକାଳୁ ସକାଳୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖରେ ହାଜର ।

"ଶୁଣିଛ ନା ମହାପାତ୍ରେ ? କାଲି ପୋଲିସବାଲା ଆସି ଘନ ପଧାନ, ବନା ପଧାନର ଘର କୋରଖ ହୋଇଗଲା । କିଏ ଜାଣିଥିଲା— ଭିତରେ ଭିତରେ ଏତେ କାମ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର ହେଲାପରେ ନୋଟିସ ଆସିଥିଲା । ବନା ପଧାନ ଓ ଘନ ପଧାନ କଚେରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାରିଖ ପରେ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ପେସକାର କହିଲା । ଏ ଭିତରେ କେବେ ତାରିଖ ହୋଇ ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ି ଓ ଘନଶ୍ୟାମ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଗଲା । ପୁଣି ସେ ଖବର ବି ଏ ଦୁହେଁ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଡିଗ୍ରୀଜାରି ବାହାରି କାଲି ସେମାନଙ୍କର ଘର କୋରଖ ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଯେ ପିଅନ ନୋଟିସ ଦେବାକୁ ଆସିଥିଲା, ସେ ମୋଟେ ପଧାନସାହିକୁ ଆସି ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଆସେ ସେତେବେଳେ ପଞ୍ଚାୟତ ଅଫିସରେ ନବଘନଙ୍କ ପାଖରେ ରହେ । ଏ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ । ଆଉ ଧର୍ମ ସହିବନି । ନବଘନ ଏମିତି ପେଞ୍ଚ ଖେଳିଲା ଯେ, ପ୍ରତିବାଦୀ ପକ୍ଷ କିଛି ଜାଣି ପାରିଲେ

ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କୋର୍ଟରେ ଏମାନେ ଜାଣିଶୁଣି, ସମନରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଆସୁ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ-ହେଲା ।"

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ, "ସମନଗୁଡ଼ାକରେ କିଏ ଦସ୍ତଖତ କଲା ?" ନନ୍ଦେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—"ଜାଲ ହ୍ୟାଣ୍ଡନୋଟ ଯଦି ଦାଖଲ ହୋଇ ମକଦ୍ଦମା ହୋଇପାରେ, ତେବେ ସମନ ଗୁଡ଼ାକରେ ଘନଆ ଓ ବନାର ଦସ୍ତଖତ ହୋଇଯିବା ଗୋଟାଏ ଅସମ୍ଭବ କଥା କଣ ?"

ମହାପାତ୍ରେ ପଚାରିଲେ, "ଆଜି କଣ ପରା ଭୂଦାନ ସଭା ହେଉଛି । ତୁମେ ସଭାଠାକୁ ଆସିବନା ?" ରାମ ହରିନନ୍ଦେ କହିଲେ—"ଆପଣ ଯାଉଛନ୍ତି ତ—ହଜୁ, ମୁଁ ବି ଯିବି । ଦେଖିବା କି ପ୍ରହସନ ହେଉଛି ।"

ସହରରୁ ଆଜି ଅନେକ ଲୋକ ସାନ୍ତିପୁର ଆସିବେ । ନବଘନ ମହାନ୍ତିଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ପଧାନସାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ସଭାମଣ୍ଡପ ତିଆରି ହୋଇଛି । ଏଯୁଗର ସନ୍ଥ, ସାଧକ ବିନୋବାଜୀ ମନୋହରପୁରଠାରୁ ପାଦରେ ଚାଲିଚାଲି ପ୍ରାୟ ଦିନ ୧୦ ଟା ବେଳକୁ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବେ । ବିନୋବା—ଏ ଯୁଗର ନବୀନ ବାର୍ତ୍ତାବହ । ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଭୂଦାନର ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବହୁତ ଜମି ରହିଯାଇଛି, ସେସବୁକୁ ଭିକ୍ଷାକରି ଆଣି ଜମିହୀନ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆନ୍ଦୋଳନ । ଆଇନବଳରେ ଏହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଜମି ମାଲିକ-ମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଜମିକୁ ଗରିବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା ପାଇଁ ଭୂଦାନ ବାଲାମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଛି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକେ ଶାସନର ଲୋଭ ଛାଡ଼ି ଏଥିରେ ଲାଗିଗଲେଣି । ଅନେକ ଧର୍ମୀ ଜମିଦାର ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଶହ ଶହ ଏକର ଦାନକରି-ଗଲେଣି । କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ରାମର ଜମିକୁ

ଭୂଦାନ-ଯଜ୍ଞକୁ ଦେଇ ଲୋକେ ସମାନ ଭାବରେ ନିଜନିଜ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିନେଉଛନ୍ତି । ଦେଶର ଅର୍ଥନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସୁଧାରିବାପାଇଁ ବିନୋବାଙ୍କ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକଙ୍କର କଥାରି ଦୋଷଗୁଣ ତ ଥାଏ । ଏହାର ବି ରହିଛି, ହେଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଷ୍ଠପୂ ସାଧୁ । ଲୋକଙ୍କର ହୃଦୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ନବଘନ ଗାଁବାଲାଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଏସବୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । କର୍ମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସାରୁ, କଦଳୀ, ବାଇଗଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଘିଅ, ସରୁଚାଉଳ, ଅଟା ଓ ଖାସି ସବୁ ମହଜୁଦ କରି ନବଘନ ରଖିଛନ୍ତି । ବିରାଟ ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ହୋଇଛି । ରୋଷେଇ କରିବାପାଇଁ ଆଠ ଦଶଟା ଟୋକା ଅଣ୍ଟାଭିଡ଼ିଛନ୍ତି । ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଏ, ଘନଶ୍ୟାମ ପତିଏ ଓ ସଦାନନ୍ଦ ଦାରିଶ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ନବଘନ ପାଟି କରୁଛନ୍ତି—"ଆହେ ପତିଏ, ଆସ ବେଳ ହୋଇଗଲା । ମାଂସଟା ବସେଇ ଦିଅ ଇଲେତ ପହଞ୍ଚିଯିବେ ।"

ସଂଧ୍ୟା ସମୟରେ ଭୂଦାନ କର୍ମୀଗଣ ବିନୋବାଜୀଙ୍କ ସହ ପ୍ରଧାନ ସାଇ ସଭାମଣ୍ଡପରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ । ସାନ୍ତରାପୁର ଗ୍ରାମର ଇତିହାସରେ ଏ ମଧ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷ ଘଟଣା । ଇଂରେଜ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଆସିଛନ୍ତି । ଯେପରି ତାଙ୍କ ଇଲାକାରେ କର୍ମୀମାନଙ୍କର କିଛି ଅସୁବିଧା ନହୁଏ—ସେଥିପାଇଁ ଆଗରୁ ନବଘନ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ସେ ତାଗିଦା କରିଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ୫ଟା ବେଳକୁ ସଭା ହେଲା । ବିନୋବାଜୀ ସ୍ୱୟଂ ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ, "ଭୂମି ପାଣି ପବନ ଆଲୋକରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର । କେହି ସେଥିରୁ କାହାରିକୁ ବଂଚିତ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଯା'ପାଖରେ ଉଦବୃତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି ସେ ଭୂଦାନ ଯଜ୍ଞକୁ ଦାନ କରୁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର କିଛି ନାହିଁ, ସେମାନେ ସେଥିରୁ ଦରକାର ମୁତାବକ ଅଂଶ ପାଇବେ । ଗାଁବାସୀ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଗାଁର

ସମ୍ପଦ-ସମ୍ପତ୍ତି ଦାନ କରି ଦେଲେ ମଙ୍ଗଳହେବ । ଗାଁରେ ଧନୀ ଓ ଦରିଦ୍ରର ଭେଦ ଲୋପ ପାଇବ । ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ମିଶି ଚାଷ କରି ପାରିବ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପାୟରେ କୋଠଚାଷ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ହେବ । ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝେଇ, ହୃଦୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇଲେ ଏହା ସଫଳ ହେବ । ଏହା ହେଲା ମୋଟା ମୋଟି ଭୂଦାନର ବାଣୀ ।" ସଭା ଶେଷରେ ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଗାଁରୁ ଭୂଦାନ ଯଜ୍ଞକୁ ଜମି ଦାନ କରିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ପାଠ କରାଗଲା । ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ଅନାବାଦୀ ଗୋଚର ଜମିରୁ ପଚିଶ ଏକର ଦାନ କରି ନାମ ରଖିଲେ । ବିନୋବାଜୀ ସେଦିନ ସେଠାରେ ରହି, ପରଦିନ ଅନ୍ୟତ୍ର ଗଲେ । ସଭା ସରିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଲୋକଙ୍କର ଆଲୋଚନାର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଲା ।

ସଭାରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ଲୋକେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ— "ହଁ ଭାଇ, ଏ ଭୂଦାନ ଫୁଦାନ ସବୁ ମିଛ । ସବୁ କଂଗ୍ରେସିଆଙ୍କ କାରସାଦି । କାହିଁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେତ ତାଙ୍କ ହଜାରକ ଦାନ କରି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ? ଭୋଟ ବେଳ ପାଖେଇ ଆସୁଛି କିନା ? ସେଥିପାଇଁ ଏ ଗୋଟାଏ ଆଳ ସିନା !"

ରାମ ସାଉ ବି ଆସୁଥିଲା । ସେ କହିଲା—"ତା ନୁହେଁ କଣ ହେ, ମନୋହରପୁରରେ ଜମି ବଣ୍ଟା ଯାଉଛି । ଖାଲି ଗଡ଼ିଆ, ପଡ଼ିଆ କଣ ଖାଲି ସେଥିରୁ କି ଧାନ ଫଳିବ । ତାକୁ ପୋତି ଆବାଦ କରି ଉଠିଆ କରିବାକୁ ଗରିବ ଲୋକେ ଟଙ୍କା କେଉଁଠୁ ପାଇବେ ? ଭୂଦାନରୁ ମିଳୁଥିବା ଜମିକୁ ଉଠିଆ କରିବାକୁ ହେଲେ ଯାହା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ, ସେଥିରେ ଜମି କଣ କିଣା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?"

ଦାମ ବାରିକ କହିଲା, "ଯେ ସବୁ ଜମି ଦାନ କରନ୍ତେ, ସେ କଣ ତାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିଲଗୁଡ଼ାକ ଦେଇ ପକାନ୍ତେ

ନା କଣ ? ଯେଉଁଗୁଡ଼ାକରୁ କିଛି ମିଳିବ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ସବୁ ବିଲ କାଳ କାଳ ଧରି ଗୋଚର ପଡ଼ିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା—ତାକୁ ଦେଇଦେଲେ । ନାଁ ରଖିଲେ କଣନା—ଆମେ ଭୂଦାନ-ଯଜ୍ଞକୁ ଶହେ ଏକର ଜମି ଦେଲୁ । ସବୁ ଲୋକ ଦେଖାଣିଆ ରେ ଭାଇ ।"

ଦନେଇ ଲେଙ୍କା କହିଲା, "ଗରିବଙ୍କ ପାଇଁ ତ ସବୁ ହେଉଛି ରେ ଭାଇ ! ହେଇଟି, ଭାଗଚାଷ ଆଇନ ତ ହେଲା । କାହିଁ, ଆମକୁ କେଉଁଠି ଦଶଅଣା ମିଳି ଯାଉଛି ମ ? ଯେମିତି ଆଇନ ହୋଇଗଲା, ସେମିତି ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ । ଆପେ ଆପେ ଚାଷ କରିଗଲେ । ଯେଉଁମାନେ ନଗୁଣ୍ଡିଲେ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ମିଛ ମକଦ୍ଦମା କରି, ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଟି କଲେ । ଦେଖୁନ ଆମ ଗାଁରେ । ବନା ପଧାନ ଛଆଡ଼ି ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଜମି ନ ଛାଡ଼ିବାରୁ ଫଳ କଣ ହେଲା ? ସବୁତ ହୋରଖ ହୋଇଗଲା । । ମୁଁ ତ ନବଘନ ମାହାନ୍ତିର ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଜା । ଆଇନ କଣ ହୋଇଛି—ମୁଁ ତ ଜାଣିନଥିଲି । ମୋତେ ଦିନେ ଡାକି ନେଇ ଧମକ ଚମକ ଦେଖାଇ ଗୋଟାଏ ହ୍ୟାଣ୍ଡନୋଟ୍ ନେଇଗଲା । ମୁଁ ପରେ ଶୁଣିଲି ଯେ ଏମିତି ଗୋଟାଏ ଆଇନ ହୋଇଛି । ଏ ଆଇନ ଖାଲି କନ୍ଦଳ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ହୋଇଛି ସିନା ।"

ଧରମା କହିଲା, "ମୋଠୁଁ ପଣ୍ଡ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଣ ତ ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଟାଏ ଖାତାରେ ଦସ୍ତଖତ ନେଉଛି ।"

ଘନିଆ ପଛରୁ ଆସି ମିଶିଗଲା । "ଆଇନ କଣ ରେ ! ସବୁ ଆଇନ ତ ବଡ଼ ବଡ଼ଆଙ୍କ ପାଇଁ । ଆଇନ ଗଛେ ଗଛେ ଗଲେ ଏମାନେ ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ ଯିବେ । ହେଇଟି, ଆମ ଗାଁରେ ପଞ୍ଚାୟତ ହୋଇଛି ପରା । ହଳ, ଲଙ୍ଗଳ, ବଳଦ, ଶଗଡ଼, ସାଇକଲ—ସବୁ ଉପରେ ଟିକସ । କାହିଁ, ଟଙ୍କାସବୁ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ? ଆମ ଗାଁରେ

କେତେଟା କୂଅ ଖୋଳା ହେଲାଣି ! ବିଲଗୁଡ଼ାକରେ କେତେ ବନ୍ଧବାଡ଼ ହୋଇଗଲାଣି ? ସବୁ ବନ୍ଧଯାକ ତ ମେଲା ପଡ଼ୁଛି । ପାଞ୍ଜିରେ ଅଛି—ଏବର୍ଷ ଘର ବଜ୍ରପାତ ଯୋଗ । କଣ ହେଉଛି ଦେଖ ।"

ରାମ ସାହୁ କହିଲା, "ସତ କହିଲୁ ଘନ ! ହେଇ ଦେଖ୍ନୁ—ଜମିଦାରୀ ଉଠିଗଲା । ଆମର କଣ ଲାଭହେଲା । ସେଦିନ ମନୋହରପୁର ଅଞ୍ଚଳ ଅଫିସକୁ ଯାଇଥିଲି । ଖଜଣା ଗଣ୍ଡାକ ଦାଖଲ କରିବାକୁ ମୋତେ ଚାରିଥର ଦଉଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲାଣି । ଏତେ ଲୋକ ଖଜଣା ଦେବାକୁ ଜମା ହୋଇଛନ୍ତି ଯେ, ତା ଭିତରେ ପଶିବା ମୁସ୍କିଲ । ଖଜଣା ପୁଣି ନିଆଯିବ ୧୧ଟାଠାରୁ ୩ଟା ଭିତରେ । ଭିଡ଼ ଭିତରେ ପଶି ଦେଇ ପାରିଲ ତ ପାରିଲ, ନହେଲେ ଆହୁରି ଦିନେ ଅପେକ୍ଷା କର । ସେ ଦିନ ବି ନ ହେଲେ—ଆଉରି ଦିନେ ଦଉଡ଼ । ଜମିଦାର ଥିଲାବେଳେ କେତେ ସୁବିଧା ହେଉଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା, ସେତେବେଳେ ଦେଇ ଆସୁଥିଲି ।"

ଦାମା ବାରିକ କହିଲା "ଆରେ ସେ କଥା କଣ କହୁଛୁ । ମହାପାତ୍ରେ ଜମିଦାର ଥିଲାବେଳେ ମୋତେ କିଛି କିଛି ଛାଡ଼ଦେଉ ଥିଲେ । ଦିବର୍ଷ ତିନିବର୍ଷ ଦେଇ ନପାରିଲେ ହାତ ଗୋଡ଼ଧରି କହୁଥିଲି । ଦି'ତିନି ବର୍ଷରେ ଏକାଠିଦେଇ ଦେଉଥିଲି । ଏବେ କଣ ନା—ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ନଦେଲେ ସରକାର ସାର୍ଟିଫିକେଟ କରି ଘର କୋରଖ କରି ନେଇଯିବ । କଣ ଲାଭହେଲା ଆମର ଭଲା ? ଜମିଦାରଙ୍କୁ କୁହାବୋଲା କରି କାଠ ଗୋଟାଏ କି କାଠ ଖଣ୍ଡେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ନେଇ ଆସୁଥିଲି । ଏବେ ଦେଖିଲ—ଜଙ୍ଗଲରୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଉଠାଇଲ, ସାଥି ସାଥି ହାତକଡ଼ା ପଡ଼ିଯିବନି !"

ବିଷ୍ଣୁବାବୁ ପଛରେ ଶୁଣି ଶୁଣି ଆସୁଥିଲେ । ସେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ, "ଯେତେ ଆଇନ ଗଢ଼ା ହେଉଛି — ଏ ଟାଉଟରଆଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ି ସବୁ ବିଫଳ ହେଉଛି । ଭାଗଚାଷ ଆଇନପରେ ତ ଆମ ଗାଁରେ କାହିଁକି, ଅଧିକାଂଶ ଗ୍ରାମରେ ମାଲି ମକଦ୍ଦମା, ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମା, ମାଡ଼ପିଟ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ଦଟଙ୍କା ଟଙ୍କାଏ ହାତ ଗୁଞ୍ଜା ନ ଦେଲେ ତ ଆଜି ଆଉ କାମଚଳୁନାହିଁ । ଏ ଗାଁରେ ନବଘନ ସବୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳର ମୂଳ । କିନ୍ତୁ ଉପର ମହଲରେ ଖାଣ୍ଟିସୁନା — ଦେଶ ସେବକ । ବନା ପଧାନ ବିନା ଦୋଷରେ ମାଡ଼ ଖାଇଲା । ସରପଞ୍ଚ କଣ ବିଚାର କଲେ ? ବରଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପକ୍ଷ ନେଇ ସେମାନଙ୍କର ନାମରେ ମିଥ୍ୟା ମକଦ୍ଦମା ଦେଇ ଘରସବୁ ବୋରଖ କରିନେଲେ । ଏଇ ଟାଉଟର ଦଳ ହାତରେ ଗାଁମାନ ପଡ଼ିଛି । ଆଇନ କଣ କରିବ ? ଜମିଦାରୀ ଯାଇଛି ସତ । ହେଲେ ଅଞ୍ଚଳ-ଶାସକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଜମିଦାରୀ ମନୋଭାବ ତ ଜୀବନ୍ତ ରହିଛି । ସେଇ ଶୋଷଣ, ସେଇ ଅତ୍ୟାଚାର ପୂର୍ବପରି ରହିଛି । କେବଳ ଅତ୍ୟାଚାରୀର ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ସବୁ ସୁଧୁରି ଯିବ । ଏଇ ନିରନ୍ନ ଜନତା ଯେତେବେଳେ ଉଠିବ, ସଚେତ ହେବ, ସେତକ ବେଳେ ସବୁ ପୁଣି ଧାରାରେ ପଡ଼ିଯିବ ।"

— ପନ୍ଦର —

ନବଘନ ମହାନ୍ତଙ୍କ ଘରେ ଆଜି ଆନନ୍ଦର ଲହରୀ ଖେଳୁଛି । ନବଘନ ଗୃହିଣୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦର ଉଦ୍‌ବେଗ । ନବଘନ ବାହାର ଆୟୋଜନରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ସାଇମାଇପଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କାମ ତୁଠାଇବାପାଇଁ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କାରଣ ଘର ବାହାଘର । ଟିକିଏ କଣ ଅସୁବିଧା ହେଲେ ବରଯାତ୍ରୀ କରଣ ସାନ୍ତ-

ମାନେ ହରଗଡ଼ ଯିବେ । ବାଜା, ରୋଷଣି, ସାଜସଜ୍ଜା କୌଣସିଥିରେ ନବଘନ ଊଣା ଆୟୋଜନ କରିନାହାଁନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ-ଲଳିତା – ତାର ଆଜି ବିଭାଘର । ନବଘନ ବୁଲି ବୁଲି ନାକେଦମ ହୋଇଥିଲେ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାବି ତାଙ୍କୁ ଉଠେଇ ବସେଇ ଦେଉ ନଥିଲେ । ଯାହାହେଉ, ଅସୁରେଶ୍ୱରପୁର ବାନାମ୍ବର ଦାସଙ୍କ ଘରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ବାନାମ୍ବରଙ୍କ ପୁଅ ଅବଶ୍ୟ ବିଶେଷ କିଛି ପଢ଼ି ନାହାଁନ୍ତି । ମାଟ୍ରିକୁଲେଶନ ଶେଷ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଯାଇଛନ୍ତି । ବାନାମ୍ବରଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବି ସେପରି ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନଥିଲା । ନବଘନ ଜାତିରେ ବାନାମ୍ବରଙ୍କ ଠାରୁ ସାମାନ୍ୟ ଊଣା । ବାନାମ୍ବର ଦେଖିଲେ ଯେ, ନବଘନ ମହାନ୍ତିଏ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ । ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ଗଣା । ସମ୍ପତ୍ତି ବାଡ଼ି କିଛି ଅଛି । ଯଉତୁକ ଆଦି ନେଣଦେଣ ବି ଆଗ୍ରହ ଭାବରେ କରିବାର ଆଶା । ପୁଣି ଘନଶ୍ୟାମ ପଣ୍ଡିଏ ପକ୍କା ମଧ୍ୟସ୍ଥ । ସେ ଏମିତି ନବଘନଙ୍କର ବଡ଼ିମା କରି କହିଲେ ଯେ ବାନାମ୍ବର ଖୁସି ହୋଇଗଲେ । ବାନାମ୍ବର ଟିକିଏ ପଛୁଉ ଥିଲେ । କାରଣ ବୋହୂଟି ପଢ଼ୁଆ ପିଲା । ହୁଏତ, ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନହୋଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିଏ ଲଳିତାର ଏଭଳି ଉଚ୍ଚପ୍ରଶଂସା କଲେ ଯେ ବାନାମ୍ବର ପାଟି ଫିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ନବଘନ ଜବାବ ଦେଲେଯେ, ଖଟ, ପଲଙ୍କ ବାସନକୁସନ ଆଦି ସଂସାରରେ ଯାହା ଦିଅନ୍ତି ତାତ ଦେବେ । ତାଛଡ଼ା ୩୫ଭରିର ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ବି ଦେବେ । ବାନାମ୍ବର କିନ୍ତୁ ପଚାଶ ଭରିରୁ କମ୍‌ହେଲେ କରିବେନି ବୋଲି କହିଲେ । ନଗଦ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ବି ଚାହିଁଲେ । ନବଘନ ନିଜ ବଳକୁ ଚାହିଁ କରି କଷି ହେଉଥିଲେ । ଲୋକେ ତ ଆଉ ଜାଣିନାହାଁନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଧାରଣା ନବଘନ ମହାନ୍ତି ବହୁତ ପଇସା ଏ ଭିତରେ କରି ଗଲେଣି । କିନ୍ତୁ ନବଘନଙ୍କ

ମନ ଜାଣେ—ସେ କଣ କରିପାରିଛନ୍ତି । ଘର ଚଳାଇବେ, ପୁଅକୁ କଲେଜରେ ପଢ଼ାଇବେ । କେତେ କୁଆଡ଼ୁ ଆସିବ ଯେ ଝିଅର ବାହାଘର ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲାଇବେ । ଆଉ ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ନଗଦ ଟଙ୍କା କାଢ଼ି ଦେବେ ।

ପତିଏ କହିଲେ, "ନବଘନ ବାବୁ ତୁମେ ହଁ ଭରିଦିଅ ନା । ହାତ ଗଣ୍ଠିଟା ପଡ଼ିଯାଉ । ପରେ ନଦେଲେ କଣ କରିବ ? ନବଘନ ହଁ କରିଦେଲେ ।

ଅସୁରେଶ୍ୱରପୁର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ଭିତରେ ଥିଲା । ଅସୁରେଶ୍ୱରପୁରରେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଖମାର ବି ଥିଲା । ମହାପାତ୍ରେ ତେଣୁ ବାନାମ୍ବର ଦାସଙ୍କୁ ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷେ ମହାପାତ୍ରେ ଥରେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବାନାମ୍ବର ଆସି ଦେଖାକଲେ । ମହାପାତ୍ରେ ତ ସବୁ ଖବର ଶୁଣିଥିଲେ । ସେ କହିଲେ, "ବାନାମ୍ବର, ଭଲ ଜାଗାଟିଏ ପାଇଲ । ମାଲ୍‌ମତା ବି ଗୁଡ଼ାଏ ପାଇବ । ତୁମ କପାଳଟା ଖୁବ ଭଲ ହେ ଦାସେ । ନବଘନ ପାଖରେ କ ଇତର ଟଙ୍କା । ଆସେମ୍ଲି ଭୋଟବେଳୁ ଆଉ ପଞ୍ଚାୟତ କାମରୁ ନବଘନ ବେଶ ହିପଇସା ପାଇଛି । ଗୋଟିଏ ଝିଅ ନଦବ ବା କାହିଁକି ? ବାନାବରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଲୋଭ ବଳବତ୍ତର ହୋଇଉଠିଲା । ମହାପାତ୍ରେ ଓ ବାନାମ୍ବର ଢେର ବେଳଯାଏ ସେଦିନ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ ।

ବାହାଘର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ବାହାଘର ଯୋଗାଡ଼ରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ହେଲେ ଲଳିତା ମନରେ ସୁଖନାହିଁ । ମା'ର ସମସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ବିକାଯାଇ ତାପାଇଁ ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ାଯାଇଥିବାର ସେ ଦେଖିଛି । ବାପା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଭଲଭଲ ଜମି ଓ ବଗାତ ବିକିଦେଇଥିବାର ସେ ବାପା ଓ ମା'ଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତା

ହେଲାବେଳେ ଶୁଣିଛି । ତା ମନରେ କଷ୍ଟହେଲା କିଁଅ ଜନମ କରି ବାପା ଓ ମା ଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ? ବିଭା ନହୋଇ ପାଠ ଶାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ତା ମନରେ କ୍ଷୀଣ ଆକାଂକ୍ଷା ଆଗରୁ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ସୁଧିରଠାରୁ ସହପାଠିଅମାନଙ୍କ କଥାଶୁଣି ତାର ମନରେ ଏଇଭାବ ଆସିଥିଲା । ପୁଣି ସେ ଶୁଣିଲା ଯେ, ସେ ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ହେବାକୁ ଯାଉଛି, ତାଙ୍କର ଏ ଦ୍ୱିତୀୟ ପକ୍ଷ ବିବାହ । ଏକଥାଟି ବାନାମ୍ବର ନବଘନଙ୍କୁ ଜଣାଇନଥିଲେ । ପତିଏ ଜାଣିକରି ନବଘନଙ୍କୁ ବି କହିନଥିଲେ । ଶୁଣାଶୁଣିରେ ନବଘନ ଏହା ଜାଣିବାବେଳକୁ ବିଭାଘର ମୋଟେ ଦି'ଚାରିଦିନ ବାକି । ନବଘନ କହିଲେ, ଏତେ ତ ଖୋଜିଲି । ହୀନ-କପାଳୀଟାଏ । ମୁଁ କଣ କରିବି । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଦୁଃଖ କଲେ । ହେଲେ ଅଗତ୍ୟା ତୁନିତାନ ରହିଲେ । ଲଳିତା ବାପମାଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଲୁଚିକରି ରହି ସବୁ ଶୁଣୁ ଥିଲା । ତା'ର ଯୁବତୀ-ମନ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଉଠିଲା । କିନ୍ତୁ କିପରି ବା ସେ ବାପମା'ଙ୍କ ଆଗରେ ମୁହଁ ଖୋଲି କହିବ ?

ବାଜା ବଜାଇ ବାଣ ରୋଷଣୀ ସହ ବାନାମ୍ବରଙ୍କ ପୁଅ ନବକିଶୋର ବରହୋଇ ଆସିଲେ । ବୟସ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚତ୍ରିଂଶ ପାଖାପାଖି ହେବ । ବରଯାତ୍ରୀ ଗହଣରେ ବହୁତ ଲୋକ ଆସିଥିଲେ । ବାଜା ଓ ବାଣରେ ସାନ୍ତରସାଇ ପଡ଼ିଲା ଉଠିଲା । ଯେତେହେଲେ କରଣ ବାହାଘର ! ଯାକଯମକକୁ ବଳିପିବ ପୁଣି କିଏ । ୧୦ଟା ୪୦ମିନିଟ ଗତେ ଶୁଭ ବେଳା ପଡ଼ିବ । ପାଣିଗ୍ରହଣ ଠିକ୍ ରାତି ବାରଟା ବେଳେ । ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ । ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ବାନାମ୍ବର ଦାସେ ଯଉତୁକ ଜିନଷକୁ ଦେଖିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ନବଘନ ସବୁ ନେଇ ଦେଖାଇଲେ । ଖଟ, ପଲଙ୍କ, ଘଣ୍ଟା, ସାଇକଲ ସବୁ ଦେଖିଲେ । ବାନାମ୍ବର ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଲେ । ଦେଖିସାରି

ବାନାମ୍ବର ବରଯାତ୍ରୀ-ଘରକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ରାମହରି ନନ୍ଦେ ବି ଥିଲେ । ବାନାମ୍ବର ଓ ରାମହରି ମହାପ୍ରସାଦ ଦଈଆ ବନ୍ଧୁ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ହେଲା । ବାନାମ୍ବର କହିଲେ, "କଂସା ଗିନା ଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ପିତଳ ଭଳିଆ । ସୁନା ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ାକ ଯାହା ଦେଖିଲି—ସେଗୁଡ଼ାକ ନକଲି ହେବ ପରା ! କାହିଁ ପଚିଶ ଭରି ହେଲାପରି ତ ଜଣାଯାଉନି । ସାଇକଲ ଓ ଘଣ୍ଟା କମ୍ ଦାମର । ନବଘନ ମୋତେ ଠକି ଦେବାକୁ ବସିଛି ।" ରାମହରି ନନ୍ଦେ, ବାନାମ୍ବର ଦାସେ ଆଉ ବରଯାତ୍ରୀ ବି ଚାରିଜଣ ଗୁପ୍‌ଚୁପ୍ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ବରଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ମାନଭଞ୍ଜନ ପଟ୍ଟନାୟକେ ନବଘନଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାହେଲେ । ମାନଭଞ୍ଜନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣାଇଦେଲେ ଯେ ଅଳଙ୍କାର ଓଜନ କରାଇଦିଅ । ନଗଦ ପାଞ୍ଚହଜାରଟି ଦାଖଲ କର । ତେବେଯାଇ ହାତଗଣ୍ଠି । ନବଘନଙ୍କ ତାଳୁକ ଶୁଖିଗଲା । ନଗଦ ଟଙ୍କା ତ ସେ ପରେ ଦେବେ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ହାତରେ କହିଥିଲେ । ବାନାମ୍ବର କହିଲେ "ସେ ପଣ୍ଡିତଫଣ୍ଡିତ କାହାକୁ ଆମେ ଜାଣୁନା ।"

ଘୋର ଗୋଳମାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଗଲା । ଦୁଇ ପକ୍ଷରେ ବାଦବିତଣ୍ଡା ଚାଲିଲା । ନବଘନ ବରଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଫଳ ହେଲାନାହିଁ । ମାନଭଞ୍ଜନ ପଟ୍ଟନାୟକେ କହିଲେ "ନବଘନ ମହାନ୍ତି—ଚଷା ବଡ଼ି ବଡ଼ି ମହାନ୍ତି । ସେ ଗୋଟାଏ ଜଣ ବେପାର ଜାଣେ ! ବାନାମ୍ବର ଦାସ ଘରେ ସେ ବନ୍ଧୁ କରିବାକୁ ନା ଯୋଗ୍ୟ । ଚାଲ ହେ ବାନାମ୍ବର ଉଠ । ଏଠି ପାଣି ପିଇବାର ନୁହେଁ । ମରଦଙ୍କା ବାତ୍ ହାତୀକା ଦାନ୍ତ । ଜବାବ କଲା ଗୋଟାଏ କଥା—ଅସଲ ବେଳକୁ ଆଉ ଗୋଟେ କଥା । ଚାଲହେ ଭାଇମାନେ ଉଠ ।" ବରଯାତ୍ରୀ ମାନେ ବର ସହିତ ଫେରିଗଲେ ।

ଲଳିତା ସବୁ ଶୁଣିଲା—ଦେଖିଲା । ସରଳ ହୃଦୟ ତାର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ମାତା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଝିଅକୁ ଧରି କାନ୍ଦିଲେ । ନବଘନ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିଲେ । ପୁରୁଷ ପିଲା ସେ ! ସେ କଣ ଆଉ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ପରି କାନ୍ଦନ୍ତେ । ନବଘନ, ତିଆଡ଼ିଏ, ପତିଏ ଏକାଠି ମିଳିଲେ । ବାନାମ୍ବରଙ୍କ ସହିତ ଶଶୁଘର ପୂର୍ବରୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା, ବରଯାତ୍ରୀ ଘରେ ରାମହରି ନନ୍ଦଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଖବର ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । "ତେବେ ମହାପାତ୍ର ଓ ନନ୍ଦର ଏ ବଦମାସି । ଆଚ୍ଛା, ଦେଖିବା । କମିତି ମୋ ଝିଅକୁ ବର ନ ମିଳିବ ?" ନବଘନ ରାଗ ତମତମ ହୋଇ କହିଲେ ।

ଲଳିତା ମନେମନେ କହିଲା—"ମୋର ଜନ୍ମ ବଡ଼ କୁକ୍ଷଣରେ । ଶଶୁଘର ଭାଙ୍ଗିଲା—ଯାଉ । ମୁଁ ବାହାହେବାକୁ ଲାଳାୟିତ ନୁହେଁ । ମୋ ପାଇଁ ବାପା କେତେ ଅପମାନ ପାଇଲେ ! ମୋ ପାଇଁ ବାପା ମା ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରି ସାଜିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ନାରୀ କଣ ଏତେ ଦୁର୍ବଳ । ଗୋଟାଏ ପୁରୁଷକୁ ନ ପାଇଲେ ସେ କଣ ତା'ର ଜୀବନ ସୁଖମୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଯଉତୁକ ନ ଦେଲେ ପୁଣି କନ୍ୟାର ବିବାହ ହୋଇ ପାରୁନି । କାଠଦସ୍ତ ଏ ସମାଜ । କେଉଁ ପୁରୁଣା କାଳରୁ ରହି ଥିବାରୁ ଏ ସମାଜରେ କଳଙ୍କି ଲାଗିଗଲଣି ! ମୋତେ କାଲିଠାରୁ ସମସ୍ତେ ଅଲକ୍ଷଣୀ ବୋଲି କହିବେ ନା, ଏ ଅପମାନ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।" ଦୁଃଖ, ଅପମାନ ଓ ଲଜ୍ଜାରେ ଲଳିତା ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ପଡିଲା ।

—ଷୋ'ଳ—

ରାତି ପ୍ରାୟ ସାତଟା କି ଆଠଟା ହେବ । ସରପଞ୍ଚଙ୍କ କଟେ-ଷ୍ଟକୁ ଯେ ସବୁ ଆସିଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ଚାଲି ଗଲେଣି । ସମ୍ପାଦକ

ବାଇଧର ନହେ! ବି କେଡେବେଳକୁଁ ଘରକୁ ଫେରି ଗଲେଣି । ନବଘନ ବାବୁ ଅଫିସ ଘରେ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ । ବୁଲୁ ଚଉକିଆ ବାହାରେ ଲହର ପହର ଦେଉଛି । ମନେହେଉଛି ନବଘନ ସତେ ଯେପରି କାହାର ଅପେକ୍ଷାରେ । ଦିନେ ଦିନେ ସେ ପଞ୍ଚାୟତ ଅଫିସ ଘରେ ବହୁତ ବେଳଯାଏଁ ରହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପାଖଲୋକେ କହନ୍ତି—ସରକାରୀ କାମ—କାଗଜପତ୍ର ତ ସବୁ ଠିକ ରଖିବାକୁ ହେବ—ରାତି ରାତି କାମ ନ କଲେ ଚଳିବ କମିତି ।

ପଞ୍ଚାୟତ ଘରଟି ଗାଁ ବାହାରେ । କରଣ ସାଇରୁ ଯେଉଁ ରାସ୍ତାଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇକୁ ଯାଇଛି, ତାର ମଝାମଝିରେ ଅଫିସ ଘର । ନବଘନ ପ୍ରାୟ ଦିନବେଳେ ଏଠି ରହନ୍ତି । ଖାଇବା ବେଳକୁ ଯାହା ଯାନ୍ତି । ରାତିରେ ଖାଇବାକୁ ଗଲାବେଳକୁ ଲଳିତା କେଉଁଦିନ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ ବା ବସି ପଢ଼ା ପଢ଼ି କରୁଥାଏ । ଗୃହିଣୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଅପେକ୍ଷା କରି ବସି ରହିଥାନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ନ ଖାଇଲେ ସେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନେ ଦିନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହନ୍ତି—ରାତି ଦିଶୁନାହିଁ ନା କଣ ? ମୁଁ ଆଉ ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଢେଇ ଧରି ବସି ପାରିବି ନାହିଁ । ଆଉତ କିଛି କାମ ନାହିଁ । ଖାଲି ଘରଚୁଲି ।" ନବଘନ ବାବୁ କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆଜି ବି ପୁଣି ଡେରି ହେଲାଣି । ଘରକୁ ଗଲେ ଯେ ଗୃହିଣୀ ବିରକ୍ତ ହେବେ ସେଥିପାଇଁ ଖିଆଲ ନାହିଁ । ଏମିତି ବସୁ ବସୁ ନ'ଟା ବାଜିଲା । ଜଣେ କିଏ ନିଶବଦରେ ପାଦ ଚପି ଚପି ଘର ଭିତରେ ପଶିଲା ।

ନବଘନ କହିଲେ, "କିଏ ରୂପା—ତୋର ପାଇଁତ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସି ରହିଛିଲି ?" ରୂପା ଆଦୌ ଶଙ୍କିତା ହେଲା-ନାହିଁ । ଏମିତି ସେତ ବରାବର ଆସେ । ନବଘନ ଯେଉଁଦିନ

ମନ କରନ୍ତି, ସେଦିନ ବୁଲୁ ହାତରେ ଖବର ଦିଅନ୍ତି—ରୂପା ଆସେ—ଯାଏ । ରୂପା ଘରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ ବୁଲୁ ଅଫିସର ଦୁଆର ପକାଇ ଦେଲୁ ସବୁଥର ପରି । ବୁଲୁ ତେଣୁ ନବଘନଙ୍କର ଖାସ ବିଶ୍ୱାସୀ । ରୂପା ଓ ନବଘନଙ୍କୁ ନେଇ ଆଗେ ଗାଁରେ ଅନେକ ଗୁଜବ ଉଠିଥିଲା । ଏ ଗୁଜବରେ ଯେ କିଛି ସତ୍ୟ ନଥିଲା ତା ନୁହେଁ । କଥାଟା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ କାନରେ ବି ପଡ଼ିଥିଲା । ରୂପା ସେତେବେଳେ ନବଘନଙ୍କ ଘରେ କାମ କରୁଥାଏ । ନବଘନ ଦେଖିଲେ ଯେ କଥା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ କାନକୁ ଗଲାଣି । ତେଣୁ ଜଗିରଖି ଚଳିବା ଦରକାର । ରୂପାକୁ ସେ ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଫେରେଇ ଆଣିଲେ । ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଲେହେଁ, ଅନ୍ତରରୁ ଅନ୍ତର କରି ପାରି ନଥିଲେ ।

ସେଦିନ ନବଘନ ରୂପାଠାରୁ ଗୋଟିଏ କଥାଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ରସିକ ନବଘନ ରୂପାର ରୂପ ମଦିରା ଆକଣ୍ଠ ପାନରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ନବଘନଙ୍କର ବୟସ ଗଡ଼ି ଯାଇଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତି ବଦଳି ପାରିନାହିଁ । ଥରି ଥରି ଗଳାରେ ନବଘନ କହିଲେ, "ପରୁଆ କରନା ରୂପା ! ଜାଣୁଚ ନାଥ ବଇଦକୁ ? ସେଥର ବି ସେ ରକ୍ଷା କରି ଦେଇଥିଲା । ସବୁ ଏକା ପାନକେ ଠିକ ହୋଇଯିବ । ଏ ବୁଢ଼ାଟାକୁ ବାନ୍ଧିରଖ ତୋର କାନ ପଣତରେ ।" ନବଘନଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ବଳତା କଥା ଆଗରୁ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । କ୍ରମେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି ଓ ନାଁ ବଢ଼ିଲା । ଲୋକେ ଆଉ ପାଟି ଫିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ନବଘନ ଘରକୁ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ବୁଲୁକୁ କହିଲେ, "ବୁଲୁ, କାଲି ନାଥ ବଇଦକୁ ସାନ୍ତ ଡାକୁଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଦେବୁ ।" ବୁଲୁ ହାତରେ ଧଳା ଧଳା ପାଞ୍ଚଟି ମୁଦ୍ରା ନବଘନ ରଖିଦେଲେ ।

— ସତର —

ଗାଁରେ ବାର ମାସରେ ତେର ଯାତ୍ରା । ଦଶହରା ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ପ୍ରତିଗାଁରେ ଦୋଠ କାଠ ଥାଏ । ଧୋବା, ବାରିକ ଆଦି ସେବାପୃତମାନେ ହେତା ଜମି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଭାବରେ ଭୋଗ ଦଖଲ କରନ୍ତି ଏବଂ ମହାଜନମାନଙ୍କର ସେବା କରନ୍ତି । ଗାଁରେ ଦୁ ତିନିଘର ଧୋବା, ବାରିକ ହୋଇ ଥାନ୍ତି । କଣା ପଇସା ଏଥିପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡେନାହିଁ । କାହାଳିଆ, ସେବକ, ମାଳି, ଘଣ୍ଟୁଆରି ଆଦି ସେବେଇତମାନେ ବି ଦିଅଁଙ୍କ ସେବା ପୂଜାପାଇଁ ହେତା ଜମିନେଇ ମୁକରିର ଥାନ୍ତି । ଖିଅର ହେବାକୁ ଦରକାର ହେଲେ ବାରିକ ମନକୁ ଆସିଯିବ । ଧୋବଣୀ ଯଥାସମୟରେ ଆସି ମଇଲୁଗା ନେଇଯିବ । ସେତ୍ପର ଦିଅଁ ବିଜେହେଲେ, କାହାଳିଆ ମନକୁ ପହଞ୍ଚି କାହାଳୀ ଦିଏ । ମାଳି ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଯୋଗାଏ ଓ ଘଣ୍ଟ ବଜାଏ, ଘଣ୍ଟୁଆରି ଧୂପ ଦିଏ, ପଧାନମାନେ ସମାନ ବୁଝନ୍ତି । କେଉଁ କାହାକୁ ତାଗିଦା କରିବା ଦରକାର ପଡେନ । କାମ ଚାଲିଥାଏ ସୁରୁଖୁରୁରେ । କେଉଁ ପୂର୍ବପୁରୁଷରୁ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଚାଲି ଆସିଛି ।

ଦିଅଁ ଏବର୍ଷ ବି ଦଶହରା ପଡ଼ିଆକୁ ଯିବେ । କରଣ ସାଇରୁ ମାଳକଣ୍ଠ ବି ଆସିବେ । ଦିନ ଦଶଟା ବେଳକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସିଂହାସନରୁ ଆସି ବାହାର ମଣ୍ଡପରେ ବିଜେ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଦଶହରା ଅନୁକୂଳ ଆଜ ହୁଏ । ଗୁଆ, ନଡିଆ, ପଇସା ଦିଅଁଙ୍କ ଆଗେ ରଖା ଯାଇଥିବା ଥାଳିରେ ଲୋକେ ପକାନ୍ତି । ଗୀତା ଭାଗବତ ପୁରାଣ ଗୋଷ୍ଠି ଗୋଷ୍ଠି ହୋଇ ଆସି ପଢନ୍ତି ଏବଂ ଦିଅଁ ଦର୍ଶନ କରି ଫେରିଯାନ୍ତି । ଚାଁଯାଙ୍କ ଭୋଗ ଖାଇ ଖାଇ ପାଲୁରେ ଦଶହରା ପଡିଆରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ସେଇ ଦିନକ ପାଇଁ ପାଇକ ପୁଅ

ଶରସାଜ ପିନ୍ଧି ବାହାରେ । ଧନୁରେ ଶର ସନ୍ଧାନ କରେ । ଏଥିପାଇଁ ପାଇକ ଘରେ ଘ ଘର ଏ ଗାଁରେ ହେତା ନେଇ ବି ଅଛନ୍ତି । କେବେ ଏଇ ଓଡ଼ିଆ ପାଇକର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ଦେଶପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣ ବଳି ଦେଉଥିଲେ ! ସବୁ ଆଜି ବିସ୍ମୃତିର ଅତଳ ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଛି । କର୍ପୂର ଉଡି ଯାଇଛି; କନା ଖଣ୍ଡିକ କେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଝଡ଼ ବତାସ ଖାଇ ଖାଇ ପଡ଼ି ରହିଛି ମାତ୍ର । ଦଶହରା ପଡ଼ିଆରେ କୁମ୍ମଦମାପୁରର ପଧାନମାନେ ଖଣ୍ଡା ଭୋଗରାଗ କରନ୍ତି । ବରଷକେ ଏଇ ଗୋଟାଏ ଦିନ ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଭୋଗ ଦେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତି ।

ଦଶହରା ଦିନ ସକାଳେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ପୁଣି ଘଟିଗଲା । ଶାରିଆ ପଧାନ ରାମହରି ନନ୍ଦଙ୍କ ଘରୁ ବାହାରି ଆସିଲା । ଘନଶ୍ୟାମ ପତିଙ୍କର ଘର ନନ୍ଦଙ୍କ ଘର ଆଗକୁ । ସେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁଥିଲେ । ଶାରିଆ ତାଙ୍କର ପ୍ରଜା । ପତିଙ୍କୁ ଶାରିଆ ପଧାନ ଆଜି ଏବେ ଦଣ୍ଡବତ ହୁଏନାହିଁ । ବନା ପଧାନ ମାଡ ଖାଇବା ଦିନରୁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଗାଁ ବାଲାଙ୍କ ନାମରେ ମିଥ୍ୟା ମକଦ୍ଦମା ହେବା ଦିନଠାରୁ ପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ତାର କମିତି ଗୋଟିଏ ଅନାଦର ଭାବ ଆସି ଯାଇଛି । ଦାଶ, ତିଆଡ଼ି, ପତିଙ୍କର କେହି କାମଦାମ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଗାଁରେ ମନା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପତିଏ ଥରେ ଶାରିଆକୁ ତାଙ୍କ ବଳଦକୁ ହଳନେଇ ଯିବାକୁ କହିଥିଲେ । ଶାରିଆ ଶୁଣି ନ ଥିଲା । ପୁଣି ପ୍ରଜା ବୋଲି ଦଶହରାକୁ ସେ ପତିଙ୍କ ଘରେ କଖାରୁଟେ, ସାରୁ ଦି କାଣ୍ଡି ଭଳି, କଦଳୀ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇଆସେ । ପତିଙ୍କର ବି ସେମିତି ଚଳପଷ ନୁହେଁ । ଶାରିଆଠାରୁ ସେ ପାଇବେ ବୋଲି ଆଶା କରି ଠାକୁରଙ୍କ ଭୋଗ ସକାଶେ କଚ୍ଚା ପ୍ରାପ୍ୟ ଯୋଗାଡ଼ କରି ନ ଥିଲେ । ପୁଣି ଶାରିଆ ପଧାନ ଆଗ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ନ ଆସି, ରାମହରି

ନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲା । ପଣ୍ଡଏ ରାଗିଗଲେ । ପୁନ ପଣ୍ଡଏ ଶାରିଆକୁ ଡାକିଲେ । ଶାରିଆ ପାଖକୁ ଗଲା । ପଣ୍ଡଏ କହିଲେ, "କଉଁ ପଧାନେ, ଆଜିତ ତୁମକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖାତିର ପଡୁନାହାନ୍ତି ? ମହାପାତ୍ର ତମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମରେଇ ମୁହଁ ବଡେଇ ଦେଇଛି ନା ! ହଉ ହଉ, ଆମର ଜିନିଷ କାହିଁ ? ଧାନ ତ ଯାହା ଦେଲ ଗୁଡ଼ । ଗଣିବଟେ ବୋଲି ଦୟାକଲି ।"

ଶାରିଆ କହିଲା, "ଖୁବ ଦୟା ନା ସାନ୍ତେ ! ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ କିଛି ନକହି ୨ ବରଷର ଗୋଟେ ନାଲିସ କରିଛ । ତୁମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖି ସତ କହିଲ । ମୁଁ ତୁମକୁ ୨ ବରଷ ହେଲା ଧାନ ଦେଇନାହିଁ ? କେମିତି ନାଲିସ କରିଦେଲ ? ହଉ, ନାଲିସତ କରିଛ ନେବ । ଆଜି ମୁଁ କାହିଁକି ଦଶହରା ଭେଟି ଆଣିଦେବି । ଏ ଅଧର୍ମ ସହିବ ନାହିଁ ସାନ୍ତେ ।"

ପଣ୍ଡଏ—"କିରେ, ବନା ପଧାନ କଥା ମନେ ନାହିଁକି ? କଣ କରି ପକାଇଲ ତୁମେ ସବୁ । ଖୁନ୍ତି ଗନ୍ତି ଧରି ତ ମହାପାତ୍ର ଓ ନନ୍ଦଙ୍କୁ ନେଇ କମିଟି କରୁଥିଲ । କଣ ହେଲା ? ନବଘନ ମହାନ୍ତି ସରପଞ୍ଚ ହେଲା କି ନାଇଁରେ. ଶାରିଆ ପଧାନ ! ଆରେ, ତମ ବାପଅଜା ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଏମିତି ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ମାଡ଼ଖାଇ ତୁନି ରହିଲେ ନା—ତୁମେ ଆଜି ରହୁଛ ନୂଆ ! ତୁମ ଜାତିଟା ଏମିତି ମାଡ଼ୁଆ । ତୁମେ କଣ କରିବ—ତୁମ ମଗଜ ତ ଦିନକୁ ଦିନ ଗରମ ହେଉଛି ।"

ଶାରିଆ ଡରିଲା ନାହିଁ, କହିଲା—"କାହିଁକି ଗୁଡ଼ାଏ ଆଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଉଛ ହେ ସାନ୍ତ ! କିଏ ତୁମ ବାଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିଛି ନା କଣ ? ମୁହଁ ସମ୍ଭାଳି କଥାବାର୍ତ୍ତା କର । ଆଉ ସେ ସକାଳ ପଖାଳ ନାହିଁ ଲୋ ସାନ୍ତ ! ମକଦ୍ଦମାକୁ କିଏ ଡରୁଛି ? ଦେଖିବା, କେମିତି ମୋଠୁଁ ଆଦାୟ କରିନେବ ।"

ପଣ୍ଡିଏ ପିଣ୍ଡାଉଳକୁ ଗଡ଼ ପଡ଼ିଲେ। ସେତେବେଳକୁ ଚ ହୁରିଜଣ ଦେଖଣାହାରି ବି ଜମିଯାଇ ଥିଲେ। ଶାରିଆ ପଧାନ ଉପରେ ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରି ପଣ୍ଡିଏ କହିଲେ, "ଶଳା, ତୁ କଣ ତୋ ବାପ ସେ ଦବ।" ଦାଣେ ଓଆଡ଼ିଏ କେଉଁଠି ଥିଲେ ପହଞ୍ଚି-ଗଲେ। ପଣ୍ଡିଏ ନଆଁ ବାଣ ହୋଇ ଶାରିଆକୁ ବକି ଚାଲିଥାନ୍ତି। ଓଆଡ଼ିଏ ଦେଖିଲେ, ଏ ଗୋଟାଏ ସୁବିଧା ପଡ଼ିଛି ଶାରିଆକୁ ଜବତ୍ କରିବା ପାଇଁ। ଶାରିଆକୁ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଗୋଟାଏ ଗଛରେ ବାନ୍ଧିଦେଲେ ଏବଂ ଗୋଇଠା ବିଧାରେ ପୋତି ପକାଇଲେ। ପଣ୍ଡିଏ କହିଲେ, "ଆଜ ଦେଇଯା ମୋ ଧନ। ମୋ ଭଲ ଛାଡ଼ ଯା।"

ଶାରିଆ ଧାନ ଦେଇଯାଏ। ପାଉଣି ନଏନାହିଁ। ପଣ୍ଡିଏ କେବେ ଏମିତି ଆଦାୟ ନେଇ ମିଛରେ କହୁ ନ ଥିଲେ। ଶାରିଆ ନାଆଁରେ ଜମିଟା ପ୍ରଜାସତ୍ତ୍ୱ ପଡ଼ିଛି। ତାକୁ ନିଜ ଚାଷକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ପଣ୍ଡିଙ୍କର ଏ ଫନ୍ଦି। ଶାରିଆ ଆଉ କଣ କରନ୍ତା। ବାଧ୍ୟହୋଇ ଧାନ ବାବଦକୁ ୫୨୦୦୯ର ଗୋଟିଏ ହ୍ୟାଣ୍ଡନୋଟ ଦେଲା ଏବଂ ଜମି ଛାଡ଼ିଯିବ ବୋଲି ଲେଖିଦେଲା। ନବଘନ ନିଜେ ପହଞ୍ଚି ଏ ଫଇସଲା ଗରିବଟା ପାଇଁ କରିଦେଲେ।

ମହାପାତ୍ରେ ନନ୍ଦେ ପଧାନ ସାଇରେ ପହଞ୍ଚିଲେ। ଶାରିଆ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସବୁ କହିଲା। ବିଚାର ଚାଲିଲା। ଏ ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ବନ୍ଦ କରିବାପାଇଁ ବାଟ କଣ? ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ, "ଆଉ କେତେ ସହିବରେ, କିଛି ଗୋଟାଏ ବାଟ କର। ଆଜ କେହି ଦଅଁ କାଟିଦେଇ ଯାଅ ନାହିଁ। ହୁଇସାଇର ଯାହା ଆଜ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଉ।" ବୁଢ଼ା ରାଜୀବ ସ୍ୱାଇଁ କହିଲା—"ମହାପ୍ରଭୁ! ଦଅଁ କଣକଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଯାତରି ଆମେ ଆଜ ବନ୍ଦ କରିବା। ଆମର ଧର୍ମ ଅଛି।" ଘନିଆ କହିଲା—"ଦଅଁ କଣ ବୁଝିବେ? ବନା ମାଡ଼ଖାଇଲା, ଶାରିଆ

ମାତ୍ର ଖାଇଲା—ଦଅଁ କେତେ ବୁଝିଲେ ? ଦଅଁ ଫିଅଁ ସବୁ ମିଛ ।"

ସ୍ଥିର ହେଲା—ଆଜି ଦଅଁ କାନ୍ଧିଆ ବନ୍ଦ ଏବଂ ଏଣିକି ବ୍ରାହ୍ମଣସାଇଆ ଓ କରଣସାଇଆଙ୍କ ସାଥିରେ ପ୍ରଧାନମାନଙ୍କର ପୂରାପୂରି ଅସହଯୋଗ ।

ମହାପାତ୍ରେ ଫେରି ଆସିଲେ । ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଦଅଁଙ୍କଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଦାସେ, ତିଆଡ଼ିଏ ଦଅଁ ବଜେ କରିବାର ଯୋଗାଡ଼ରେ ଥିଲେ । ମହାପାତ୍ରେ ଦେଖେଇ ଦେଖେଇ କହିଲେ, "ଦଅଁ ବାହାରିବାକୁ ଆଜି ଡେରି କାହିଁକି ? ବିମାନ ବୁହାଳୀ କାହାନ୍ତି ?" ଦାସେ ତିଆଡ଼ିଏ ତ କୋଠ ବୁଝୁଥିଲେ । ସେମାନେ ବି ପ୍ରଧାନସାଇଆ ଏମିତି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିନାନ୍ତି ବୋଲି ଖବରପାଇ ନ'ଥିଲେ । ତିଆଡ଼ିଏ କହିଲେ, "ଏମିତି ଗୋଟାଏ କିଏ ପୁଅ ଏ ଗାଁରେ ଅଛି ନା ? ଦଅଁଙ୍କ ଯାତରା ବନ୍ଦ କରିଦେବ !"

ନବଘନ ମହାନ୍ତି ବି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । କରଣସାଇର ଦଅଁ କାନ୍ଧେଇବାକୁ ବି କେହି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ନବଘନ ଶଗଡ଼ରେ ଦଅଁ ବୋହିନେବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଇ ଏଠାକୁ ଆସିଲେ । ଦାଶେ ଚାହିଁଥାନ୍ତି ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ମୁହଁକୁ, ତିଆଡ଼ି ଚାହିଁଥାନ୍ତି ପତିଙ୍କ ମୁହଁକୁ । ବରଷକର ଯାତ୍ରା କଣ ସତରେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ—ଏହି ଆଶଙ୍କା ସେମାନଙ୍କର ହେଉଥାଏ । ନବଘନ କହିଲେ, "ଏସବୁ ମହାପାତ୍ର ଓ ନନ୍ଦଙ୍କର ମତାଣ । ନ ହେଲେ ପ୍ରଧାନ ସାଇଆଙ୍କର ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ସାହସ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ହଉ, ଆପେ ଆପେ ଆସି ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବେ । ଦଅ, ଆମର ଶଗଡ଼ କରି ଯାତ୍ରା ଚଳାଇ ଦଅ । ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଓ ରାମହରି ନନ୍ଦଙ୍କୁ

ବାସନ୍ଦ କରିଦିଅ । ଆଜ ସେଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଦୁଆରେ ଠାକୁର ଭୋଗ ଖାଇବେ ନାହିଁ ।”

ସମସ୍ତେ ହରିବୋଲ ଦେଲେ । ଶଗଡ ଉପରେ ଠାକୁରେ ବିଜେ ହୋଇଗଲେ । ମହାପାତ୍ରେ ଶୁଣି କହିଲେ, “ମୋତେ ପୁଣି ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରି ବାସନ୍ଦ । ହଉ କେତେଦୂରକୁ ଏ ଗାଁ-ବାଲାଙ୍କର ବଳଅଛି ମୁଁ ଦେଖିବି ଯେ ।”

ଦଶହରା ଯାତ୍ରା ସରିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୱେଷ ବଢ଼ି ଚାଲିଲା । ଦୁଇପକ୍ଷ ନିଜ ନିଜର ବଳ ବଢାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହାପରେ ଦିନେ କିଏ ପଧାନ ସାଇରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲା । ବହୁ ଘର ପୋଡ଼ିଗଲା । ଘନ ପଧାନ, ବନା ପଧାନ ପ୍ରଭୃତି ଖୁବ୍ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ । ଦୁଇପକ୍ଷ ବଳ କଷାକଷି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପଧାନସାଇଆ ପୋଲିସରେ ଏତଲା ଦେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇଆ ଏପରି ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ବି ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛି ଫଳ ହେଲାନାହିଁ । ଏଣେ ସରପଞ୍ଚ ନବଘନ ମହାନ୍ତି ଏସ. ଡ଼ି. ଓଙ୍କ ପାଖରେ ରିପୋର୍ଟ ଦେଲେ ଯେ ରମାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଓ ରାମ ହରିନନ୍ଦ ଏ ଗାଁର ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରୁଛନ୍ତି । ମହାପାତ୍ର ଓ ନନ୍ଦଙ୍କୁ କୋର୍ଟରୁ ତଲବ ହେଲା । ମକଦ୍ଦମା ଚାଲିଲା । ଏମାନେ ୱକିଲ ଦେଇ ଜବାବ ଦେଲେ । ଅଶାନ୍ତିର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା ।

—ଅଠର—

“ହଇଏ, ପୁଅର ବାହାଘର କଣ କରିବନି । ତୁମେତ କଣ ନାହିରେ ତେଲ ପକାଇ ବସିଛ । ଦେଖିଲନା ସେଦିନ ସୁଷମାକୁ ? କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ପିଲାଟିଏ । ତା ବୋଉ ବହୁତ ଲଗାଇଛି । ପୁଅର

ବ ଘର ଇଚ୍ଛା । କାହିଁକି ଶୁଣୁନ ?”—ସୌଦାମିନୀ ଖାଇ ବସିଲା-ବେଳେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ କହିଲେ ।

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ—“ଖାଲି ବଢ଼ଘର—ବଢ଼ଘର । କଉ, ଝିଅକୁ ପଚ୍ଛେ ପୋଷିବାକୁ ବଳନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ବାନ୍ଧ ହଜ କାହିଁକି ଏତିକି ବେଳରୁ । ତମକୁ ପରା ଥରେ କହିଲି, ସେ ପରମା ଝିଅକୁ ମୁଁ ବୋହୂ କରି ଆଣି ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି । ସେ ଆମର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘଇ ହୋଇ ପୁଣି ନବଘନ ମହାନ୍ତି ଶିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ି ମୋତେ ବାସନ୍ଦ କରିଛି । ଫେରି କଣନା—ମୁଁ ଗାଁରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରୁଛି । ମୋ ନାଁରେ ପରମା ପୁଣି ଦେଇଛି ମକଦ୍ଦମା । ଯେ ମୋର ଶତ୍ରୁ ତାର ଝିଅକୁ ପୁଅ ବିଭା କରିବ ! ଘର କଥାଟେ କହୁଛ ! ପୁଅ ଏଙ୍କୁ କହୁଥିଲା—ମୁଁ ବାହାହେବି—ବାହାହେବି ।”

ସୌଦାମିନୀ—“ତୁମେ କାହିଁକି ଏତେ ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ପଶୁଛ ଯେ । ସେ ନନ୍ଦ ସାଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ତୁମେ କାହିଁକି ସମସ୍ତଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ହେଉଛ ! ତୁମେ ଘରେ ତୁନି ହୋଇ ବସୁନ । ଆମର ଜମିଦାରୀ ଗଲା—ଧନ ସରିଲା । ଆମ ଦୁଃଖରେ ଆମେ ରହିବା । ଏତେ ମାମଲତକାରୀରୁ କଣ ମିଳିବ ଆମକୁ । ଜାଣିଛନା, ପୁଅ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ସୁଣୀ ପାଖକୁ ଚିଠିଦିଏ ଆଉ ସୁଣୀ ବି ତା ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖେ ।”

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ—“ଏସବୁ ତୁମରି ମୁହଁ ଦେବାର ଫଳ । ତା ଘରେ ପୁଅ ବିଭା କଲେ ମୋର ସାତ ପୁରୁଷ ନରକରେ ପଡ଼ିବେ । ତିଆଡ଼ି ଘର ଝିଅ ମୋ ଈଷାଣ ଘରେ ପଶିବ ! ଏହା କଦାପି କରାଇ ଦେବିନାହିଁ । ମୁଁ ଆଜି ବିନୋଦ ପାଖକୁ ଲେଖି ଦେଉଛି । ଏସବୁ ନବରଙ୍ଗ ଚଳିବ ନାହିଁ । ମୋର ପୁଅ ହୋଇ ମୋ କଥାରୁ ବାହାରି ହେବ ? ତୁମେ ଚୁପ ହୋଇ ରହିନା ।

ତୁମେ ମାଇପି ଲୋକ । ତୁମର ଏତେ ଆଡ଼େ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇବା ଦରକାର ନାହିଁ ।”

ଏହାର କେତେଦିନ ପରେ ବିନୋଦ ନନାଙ୍କଠାରୁ ଚିଠି ପାଇଲା । ଚିଠି ପାଇ ତାର ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଧନ୍ୟରେ ସମାଜ ! ସମାଜ ବୁଝେ ନାହିଁ—ଦୁଇଟି ହୃଦୟର ଆବେଗ ! ସମାଜ ଆଖିରେ ସହ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ—ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣର ନିଷ୍ଠାପର ପ୍ରେମ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭିତରେ ପୁଣି ଏତେ ଭେଦ । ସବୁଯାକ କୁସଂସ୍କାର ସତେ ଯେପରି ଏହି ଟାଁ ଗହ୍ୱରରେ ଖଞ୍ଜି ପଡ଼ିଛି ! ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସଭ୍ୟ ମାନବ ଆଜି ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ, ଆମେ ଆଜି ଆମ ଆମ ଭିତରେ ଲକ୍ଷେ ଭେଦ ଭାବ ଧରି ବସିଛୁ । ଜାତି—ଜାତି—ଜାତି ! ମୁଁ ଉଚ୍ଚ କୁଳର ଆଉ ସେ ନୀଚ କୁଳର ! ଏହି ଭେଦ ଭାବ ଯୋଗୁଁ ତ ଆମ ଦେଶଟାର ଏକତା ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ତଥାପି ଆମର ଚେତନା ଆସିନାହିଁ ।

ବିନୋଦ ମନରେ ଭାବିଲା—ତାହାହେଲେ କଣ ମୁଁ ସୁଷମାକୁ ଇହପରକାଳ ପାଇଁ ପାଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ସୁଷମାକୁ ଯଦି ଏ ଦାରୁଣ ସମ୍ବାଦ ଜଣାଇ ଦିଏ, ତାର କୋମଳ ହୃଦୟରେ କି ଆଘାତ ନ ଲାଗିବ । ମୁଁ ଯଦି ନନାଙ୍କର କଥାର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହୁଏ, ତେବେ ଗୋଟିଏ ନାରୀର ଜୀବନକୁ ଦୁର୍ବିସହ କରି ଦେବିନି କି ! ସୁଷମା ଯେତେବେଳେ ଜାଣିବ ଯେ ମୁଁ ତାକୁ ପ୍ରତାରଣା କରିଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ଆତ୍ମଘାତିନୀ ହେବ ନାହିଁ କି ? ସୁଷମାର ଲହୁଲୁହରେ ମୋର ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତିସୁଖ ଭାସିଯିବ ପରା ! ବାପା ଲେଖିଛନ୍ତି ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରେ ମୋର ବିଭାଘରର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ସେ ଘଣ୍ଟା, ସାଇକଲ,

ସୁନା ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ଦେବ । ମୁଁ ତ ଏସବୁ ଚାହେଁନାହିଁ । ମୁଁ ଚାହେଁ ଜୀବନର ସଙ୍ଗିନୀ । ଏସବୁକୁ ନେଇ ମଣିଷ କଣ ଜୀବନକୁ ସୁଖୀ କରିପାରେ । ନନା ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ବେକାର ହୋଇ ବସି ରହିଛି । ଖାଲି ନନାଙ୍କର ଟଙ୍କା ଉଡ଼ାଇ କଟକରେ ଆଡ୍ଡା କରି ବୁଲୁଛି । ମୋର ଉପାୟ କଣ ? କେତେଠାରେତ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲି । ସବୁଠାରେ ଖାଲି ନାହିଁ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଅଫିସକୁ ଗଲି ସେଠିତ "No Vacancy" । ଏ ଯୁଗରେ ଚାକିରିଟାଏ ମିଳୁଛି କୁଆଡ଼େ ଏତେ ସହଜରେ । ଲୋକେତ ଏମ୍. ଏ. ପାଶ କରି ସେକ୍ରେଟେରିଏଟରେ ଅଶୀ ଟଙ୍କାର କିରାଣୀ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ତାହା ପୁଣି କେତେ ଧରାଧରିରେ ମିଳୁଛି । ଏବେ ପୁଣି ସେ ବି ପବ୍ଲିକ ସର୍ଭିସ କମିଶନର ଅଧୀନରେ ପରୀକ୍ଷା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଛି ।

ନାନା ଚିନ୍ତାରେ ବିନୋଦ ସେ ଦିନ ଆକୁଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସୁଷମା ପାଖକୁ ସବୁ ପତ୍ରରେ ଜଣାଇ ଦେବ ବୋଲି ଲେଖି ବସିଲା । କିନ୍ତୁ ହାତ ଗଲା ନାହିଁ ଏତେ ବଡ଼ ଦାରୁଣ ସମ୍ବାଦଟିଏ ଦେବା ପାଇଁ । ଲେଖି ପୁଣି ପତ୍ରଟି ଚିରିଦେଲା । ପର ଦିନ ସୁଷମାଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇ ବିନୋଦ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଚିଠିଟି ପଢ଼ି ତାର ଚିନ୍ତାର ଅବକାଶ ରହିଲା ନାହିଁ । ସୁଷମା ତାର ବୋଉଠାରୁ ସମସ୍ତ ଶୁଣି ପାରିଛି । ବିନୋଦର ବୋଉ କମଳାଙ୍କୁ କହି ଦେଇଥିଲେ ଯେ, 'ଭଉଣି, ଆଉ ଏଥିରେ ତୁ ମୋତେ ବଳା ନା । ବିନର ନନାତ ରାଜି ହେଉନାହାନ୍ତି । ତୋର ଝିଅ ପଷ—ତୁ ଅନ୍ୟଠି ଦେଖ ।' ଏ ସମ୍ବାଦ ପରେ ସୁଷମାର ଘରେ ବିଷାଦର ଛାୟା ଖେଳି ଯାଇଛି । ପରମାନନ୍ଦ ଓଆଡ଼ଏ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ହୋଇଛନ୍ତି ଘଟଣା ଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ।

ସେଉଁଦିନଠାରୁ ବିମଳା ଦେଈ ସୁଷମାର ବିବାହ ବିନୋଦ ସାଙ୍ଗରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେଣି, ସେହିଦିନଠାରୁ ତିଆଡ଼ି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଟିକିଏ କୋମଳ ଭାବ ଦେଖାଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ନନ୍ଦ ସବୁବେଳେ କିନ୍ତୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଆଗରେ ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କହି ତାଙ୍କୁ ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ କରି ପକାଇଛନ୍ତି ।

ସୁଷମା ଲେଖିଥିଲା—"ବିନୋଦ ଭାଇନା, ଗରିବ ଉପରେ ଦୟା ଯଦି କରିଥିଲ, ତେବେ ଏବେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୁଅ ନାହିଁ । ତୁମର ପଦ ସେବା କରିବାର ଅଧିକାର ପାଇଲେ ମୋର ଜୀବନ ବୃକ୍ଷଟି ପଲ୍ଲବି ଉଠିବ । ପ୍ରାଣ ସାର୍ଥକ ହେବ । ନୋହିଲେ, ତୁମ ଛଡ଼ା ମୋର ଅନ୍ୟଗତି ନାହିଁ ? ମୋର ହୃଦୟ ମନ ତ ତୁମେ ଲୁଟି କରି ନେଇଛ । ଯଦି ମୋତେ ଚରଣ ତଳେ ସ୍ଥାନ ନ ଦିଅ—ତେବେ ମୋର ଜୀବନ କୁସୁମଟି ଅକାଳରେ ନଷ୍ଟପୂ ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବ । ମୋତେ ତୁମେ ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ, ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଛଡ଼ା ମୋର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ କଣ ଅଛି ।"

ବିନୋଦ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା । ପ୍ରେମର ପରିଣାମ ଚିନ୍ତା କରି ସେ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ନନାଙ୍କର ଅର୍ଥଲୋଲୁପତା, ଜାତିଗତ କୁସଂସ୍କାର ମନୋବୃତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାର ମନ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସୁଷମାକୁ ସେ ଛାଡ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ । କୁସୁମଟିକୁ ଅକାଳରେ ଝଡ଼ି ଯିବାକୁ ସେ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ହୃଦୟକୁ କଠିନ କରିବାକୁ ହେବ । ନନାଙ୍କୁ ତାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିର୍ଭୟରେ ସେ ଜଣାଇ ଦେବାକୁ କଲମ ଧରିଲା, ହେଲେ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାର ଜୀବନ ଦୁର୍ବିସହ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସୁଷମାର ଫଟୋଟିକୁ ଶତ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ଦିନଗତ କାଟିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

—ଊଣେଇଶ—

ସମୟ ବସି ରହେ ନାହିଁ । ଦିନ ପରେ ଦିନ କାଳସ୍ରୋତରେ ଗଡ଼ି ଗଲେ । ସବୁ ବର୍ଷ ପରି ପୁଣି ଦୋଳଯାତ୍ରା ଆସିଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହି ଓ କରଣସାହିର ଦୁଇ ଠାକୁର ମେଳଣ ପଡ଼ିଆକୁ ଯିବେ । କୁମୁଦିନୀପୁରରୁ ଠାକୁରାଣୀ ବି ଆସିବେ । ମେଳଣ ପଡ଼ିଆରେ ଦୋକାନ ବଜାର ଭରିଯିବ । ଗାଁରେ ଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଯାତ୍ରା; ତେଣୁ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦର ସୁଅ ଛୁଟୁଛି ।

କରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମିଳି ବିଚାର କଲେ ଯେ, ଏବର୍ଷ ପଧାନମାନଙ୍କର ଗାଁଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦୋଳକୁ ମେଳଣ ପଡିଆରେ ବିଜେ ହେବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ପଧାନସାହିରେ ହଇଚହଲ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ନବଘନ ମହାନ୍ତଏ ଗାଁ ମହାଜନ ମେଳାରେ କହିଲେ—"ଚଷାଗୁଡ଼ାକଙ୍କ ମୁହଁ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ମେଳଣ ପଡ଼ିଆଟା ଆମର । ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଜବରଦସ୍ତି କଲେ ରକ୍ତର ସୁଅ ବୁହାଇ ଦେବାକୁ ପଶ୍ଚାତପଦ ହେବା ନାହିଁ ।

ଦୋଳଯାତ୍ରାର କେତେଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଘଟି ଯାଇଛି । ବାଉରି ସାହିର ବାଉଁଶବୁଦା ତଳେ ଗୋଟିଏ ନବଜାତ ଶିଶୁ କାହାର ପଡ଼ିଥିଲା ! କିଏ ଯେ ଏପରି କୁକର୍ମ କରିଛି—ତାହାର ଠେର କେହି ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ନବଘନଙ୍କ ପାଖରେ ବୁଲୁ ଚଉକିଆ ଖବର ପହଞ୍ଚାଇ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ କଥା କାନକୁ ନେଲେ ନାହିଁ ।

ଘନ ପଧାନ ବଜାରରୁ ଘଟଣାଦିନ ଫେରୁଥିଲା । ବୁଲୁ ସାଙ୍ଗରେ ଭେଟ ହୋଇଗଲା ରାସ୍ତାରେ । ଘନଆ ପାଟିରୁ ବାହାରିଗଲା —"କିରେ ଚଉକିଆ ଭାଇ, ନାଥ ବଇଦ ଔଷଧ ଏଥର କାଟ କଲା ନାହିଁ କି ।"

"ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା । ଆମେ ଗରିବ ମୁଣ୍ଡ । ପେଟ ପୋଷ, ନାହିଁ ଦୋଷ । ଆମର ଯାଏ ଆସେ କେତେରେ ଭାଇ । ଯେ ଯାହା କରିବ, ତା ଫଳ ସେ ପାଇବ ।"

ଦୋଳଯାତ୍ରା ପାଇଁ ତିନ ସାଇରେ ବେଶ ଆୟୋଜନ ହୋଇଥିଲା । ତେବେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଶଗଡ଼ରେ ନେବାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ପଧାନମାନେ ତ ବିମାନ ବୋହିବାକୁ ଗତ ଦଶହରାଠାରୁ ବନ୍ଦକରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯେ କୌଣସିମତେ ଯାତ୍ରା ଚଳାଇବାକୁ ହେବ । ଶଗଡ଼ରେ ଦିଅଁ ବିଜେ କରାଇ ନେବା ଭଲ ହେବନାହିଁ । ପରମାନନ୍ଦ ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗାଁ ଯୁବକମାନେ ବିମାନ ବୋହି ନେବାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ନବଘନଙ୍କର ଉଦ୍ୟମରେ କରଣସାଇରେ ଗାହାଣି ହେଲା । ଘଣ୍ଟ, ମାଦଳ, ବାଇଦ, କାହାଳୀର ପଞ୍ଚମ ତାନ ମଧ୍ୟରେ ଦିଅଁ ମେଲଣ ପଡ଼ିଆକୁ ଦିନ ୧୦ଟା ସୁଦ୍ଧା ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ଛତି, ଚାମର, ବାନା, ବଇରଖର ଆଡ଼ମ୍ବର ସବୁ ବର୍ଷକୁ ବଳି ଚଢ଼ିଥିଲା ।

ଯଥା ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥେ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠେ ମେଲଣ ପଡ଼ିଆରେ ସଗର୍ବେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ବାକି ପଧାନ ସାଇରୁ ଠାକୁରାଣୀ ଆସିବା କଥା । ସାମାନ୍ୟ ବିଳମ୍ବରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦୋଳ ବିଜେ ହୋଇ ଆସିଲା । ଲୋକେ ଚମକିଗଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କରଣ ସାଇର ଟୋକାମାନେ ପଧାନ ସାଇର ଦୋଳକୁ ଅଟକାଇ ଦେଲେ ।

—"ସାବଧାନ, ଆଉ ପାହୁଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ଆଗେଇଲେ ବିପଦ ।"

—"ମେଲଣ ପଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣମାନଙ୍କର ମୌରସି ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହେଁ । ଏହା ଦିଅଁଙ୍କର । ଆମକୁ ସେଥିରୁ କିଏ ବଞ୍ଚିତ କରିବ ଦେଖିବା ଭଲା ! ଚାଲ, ଭାଇମାନେ, ଆଗେଇ ଚାଲ ।"

ଘନ ପ୍ରଧାନର ଏହି ଉକ୍ତିରେ ପୁଣି ବାଜା ଝଙ୍କାରରେ ବାଜି ଉଠିଲା । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଢୋଲ ଆଗେଇଲା ।

—"ମରିଗଲି—ମରିଗଲି···ତିଆଡ଼ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ପିଟି ଦେଲାରେ ବନା !"

—"ଆରେ ମୋ ପୁଅଟା କୁଆଡେ଼ ଗଲାରେ ?"

ଢୋଲ, ଠେଙ୍ଗାର ତାଣ୍ଡବ-ନୃତ୍ୟ ଚାଲିଲା । ବାଜିର ସାଇଆ ଅବଲମ୍ବେ ଉଠି ଆସିଲେ । ଲାଠି, ଢେଲା, ଟେଣ୍ଟା, କଟୁରୀ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ମଣିଷ ରକ୍ତର ସ୍ୱାଦୁ ପାନକଲେ । କିଏ କେଉଁ ପକ୍ଷର କିଛି ସ୍ଥିର ରହିଲା ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଯୁଦ୍ଧହସ୍ତୀ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେଲାବେଳେ, ଯେପରି ନିଜ ପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କୁ ବି ମାଡ଼ି ଚକଟି ଚାଲିଯାଏ, ସେହିପରି ଠେଙ୍ଗା ଚାଲିଲାବେଳେ ନିଜ ନିଜ ପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କୁ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଆହତ କରି ପକାଇଲେ ।

ଗ୍ରାମର ଇତିହାସରେ ଏପରି ଏକ ସମରାନଳ କେବେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିବାର ଶୁଣା ନ ଥିଲା । କେତେ ରାଗ ଅସନ୍ତୋଷ ଅବିଶ୍ୱାସର ବହ୍ନି ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ କୁହୁଳି ଉଠିଥିଲା । ଜାତିଗତ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶତ୍ରୁତାର ଚରମ ପରିଣତି ଲହୁ ଲୁହରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏମାନେ ତ ଦିନେ ଗଜପତିଙ୍କର ସେନା ବାହିନୀ ଥିଲେ । କେତେକାଳ ନିର୍ବୀର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ମଣିଷ ସଭ୍ୟ ହୋଇଛି । ବେଳେବେଳେ ତାର ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରକାଶ ହୋଇଯାଏ । ସାନ୍ତରାପୁରର ଲୋକଙ୍କର ଆଜିର ଯୁଦ୍ଧ—ତାହାର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ।

ଠାକୁରମାନେ ପଡ଼ି ରହିଲେ ଦୋଳ ପଡ଼ିଆରେ । ପଧାନ ସାଇରୁ ଠାକୁରାଣୀ ଫେରିଗଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପିତ୍ତଳ ମୂର୍ତ୍ତି । କାଳକାଳକୁ ସେ ସତରେ ପଥର ହୋଇଛନ୍ତି । କାହିଁ ଘଣ୍ଟ

ଘୋଡ଼ାଇ କାହାରିକୁ ତ ରକ୍ଷା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କାହାରିକୁ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ବି ଶିଖାଇ ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେ ଅନ୍ୟାୟ କରେ, ତା'ର ବଢ଼ନ୍ତି ହୁଏ । ଯେ ପୁଣ୍ୟ କରେ ତାର କ୍ଷତି ଲାଞ୍ଛନା ବେଶୀ । ସୁଧର୍ମା ଗାଈର ବାଛୁରୀ ଆଗ ମରେ ପିନା !

× × ×

ମନୋହରପୁର ଡାକ୍ତରଖାନା । ଆହତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଛଣାରେ ଶାୟିତ । କାହାର ସଂଜ୍ଞା ଆସିଗଲାଣି ତ, କାହାର ଆସିନାହିଁ । 'ଉ ଲେ ମାଲେ' ଶବ୍ଦରେ ଡାକ୍ତରଖାନାଟିରେ ଏକ କରୁଣତାର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

—"ଡାକ୍ତର ବାବୁ, ତୁମ ହାତର ଗୁଣ ରହିବ । ଭାଇକୁ ବଞ୍ଚାଅ ।"

ରଘୁ ପଧାନ ବୁଢ଼ା କାନ୍ଦିଲା । ପାଗଳ ପରି ଚିତ୍କାର କଲା । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଉପାୟ ନଥିଲା । ନର୍ସ ବନାପଧାନର ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଘୋଡ଼େଇ ଆଣିଲେ ।

ଘନଶ୍ୟାମ ପଣ୍ଡିଏ, ଶତପଥୀଏ ଓ ଦାଶେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ପାଖରେ । ରଘୁ ପଧାନର ଏଇ ଗୋଟିକ ବୋଲିପୁଅ । ସେଇ ଥିଲା ତାର ବୁଢ଼ାକାଳର ଆଶ୍ରୟ । ରଘୁପଧାନ ତାର ଅଶ୍ରୟ-ବାନ୍ଧ ଖଣ୍ଡିକ ଆଜି ହରାଇ ବାଉଳା ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ପଣ୍ଡିଙ୍କ ପାଦତଳେ ଡ଼ୁ ଡ଼ୁ କରି ମୁଣ୍ଡ ପିଟିଲା । କି କରୁଣ ସେ କ୍ରନ୍ଦନ । ପଥର ବି ପାଣି ହୋଇଯିବ । ପଣ୍ଡିଏ ଓ ଶତପଥୀଏ ମୂକ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ । ଅନୁଶୋଚନା, ଅନୁତାପର ସ୍ରୋତରେ ସେମାନେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ମନେ ମନେ ବୋଧେ ଭାବୁଥିଲେ, ଏଇ ତାଙ୍କର ରାଗ ଓ କ୍ରୋଧର ପରିଣାମ । ନବଘନର ହାତବାରିସୀ ହୋଇ, ତାର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ପଥରେ କେତୋଟି ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇଛନ୍ତି ଏଇମାନେ ।

—"କି ଦୋଷ କରିଥିଲା ସା'ନ୍ତମାନେ—ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ମାରଦେଲ—ମୋତେ ମାରଦେଲ ନାହିଁ କାହିଁକି ?" ରଘୁପଧାନ ବକଳରେ ଚିତ୍କାର କରୁକରୁ କହିଲା । କିନ୍ତୁ ବନା ଆଉ ଆଖି ଫିଟାଇ ଚାହିଁଲା ନାହିଁ ।

—"ଓଟାକାଟାକୁ କେତେ ମନା କଲି । ଅରେ ସାନ୍ତମାନେ ବାପ ସମାନ । ଗୋଟାଏ ମାରି ଦେଲେ ତ ଦେଲେ ! ଏତେ ମେଳିରୁ କଣ ମିଳିବ । ମୋ କଥା କଣ ଶୁଣିଲା !"—ପଧାନ ବୁଢ଼ା ମନେ ମନେ କହି ଲାଗିଥାଏ ।

ଦୋଳଯାତ୍ରା ସବୁକାଳ ପାଇଁ କୁମୁଦନୀପୁର, ସାନ୍ତସାପୁରର ଇତିହାସରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ରହିଲା । ଫଗୁପାଣିରେ ଦୋଳଯାତ୍ରା ନହୋଇ ମଣିଷର ରକ୍ତରେ ସୁସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର ରାଗ ମରିଗଲା । ଗାଁଟାରେ ଶାନ୍ତି ଆସିଲା କେତୋଟି ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କର ବଳୀଦାନରେ, ରକ୍ତର ଅବଦାନରେ । ଗାଁବାସୀଙ୍କ ମନରୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ସନ୍ଦେହ ଓ ଘୃଣାର ବୋଝ ଉତୁରିଗଲା । ମଣିଷର ରକ୍ତର ସ୍ରୋତରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରୁ କାଳିମା ଭାସିଗଲା ।

× × × ×

ଡାକ୍ତରଖାନାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ । ବନା ପଧାନର ମୃତ୍ୟୁର ଦୁଇଦିନ ପରର କଥା । ଗୋଟିଏ ଶେଯରେ ମହାପାତ୍ରେ ଓ ଅନ୍ୟଟିରେ ପରମାନନ୍ଦ । ସୁଷମା, କମଳାଦେବୀ, ବିନୋଦ ଓ ସୌଦାମିନୀ ଦେବୀ ପାଖେ ପାଖେ ଉଭାଥିଲେ । ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ ଭିଡ଼ା ହୋଇଛି । ଆଘାତ ମାରାତ୍ମକ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଚଳତଶକ୍ତି ରହିତ । ଡିଆଡ଼ଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ବେଶୀ ଖରାପ । ମହାପାତ୍ରେ ସୌଦାମିନୀଙ୍କୁ କହିଲେ—"ହଇଓ, ଗଲ··ଦେଖିଲ । ପରମା କାହିଁକି ଚିତ୍କାର କରୁଛି ।"

ପରମାନନ୍ଦ ଏହି ସମୟରେ କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠରେ ଡାକଲେ—"ମହାପାତ୍ରେ·····"

ମହାପାତ୍ରେ ତାଆଡ଼କୁ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ତାଙ୍କର ହାତରି ଠେଙ୍ଗା ପାହାରରେ ତାଙ୍କର ଆଜି ଏ ଅବସ୍ଥା । ମହାପାତ୍ରେ ଭାବୁଥିଲେ, ଯଦି ପରମା ମରିଯାଏ, ତେବେ ସେଥିପାଇଁ ସେହିଁ ଦାୟୀ ହେବେ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରରେ କୋହ ଉଠିଲା ।

—"ମହାପାତ୍ରେ ! ମୋତେ ମାରିଦେଲ ?"

—"ସବୁ କର୍ମରେ ପରମା—ସବୁ କର୍ମ !"

ନିଜେ ନିଜେ ଭିଆଇବ । କିଣ ନା କର୍ମ ! ମୃତ୍ୟୁକୁ ବରଣ କରି ଆଣିବ ଆଉ ଦୋଷ ଦେବ ଭାଗ୍ୟ ଉପରେ ।

—"ଗରିବକିଆଏ ମୁଁ·····ନବଘନ ପଇସା ଦିଏ—ମୋର ଛୁଆପିଲା ଚଳନ୍ତି । ବାଧରେ·····ପିନା·····।"

—"ସବୁ ଶୁଣିଛିରେ ପରମା—ସବୁ ଜାଣିଛି । ସେ ନନ୍ଦ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ବିଗାଡ଼ ଦେଇଥିଲା ମିଛ ସତ କହି ।"

"ମହାପାତ୍ରେ, ନବଘନର କଥାରେ ପଡ଼ି, ତାରି ଭୟରେ ଭାଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କରେ ପିବା ମୋର···। କ୍ଷମା·····।"

ପରମାନନ୍ଦ ନୀରବ ହେଲେ । ଏତେବଡ଼ଟାଏ କହିପକାଇ ନିଶ୍ୱାସ ନେଲେ ।

—"ମହାପାତ୍ରେ, ମୋର ଶେଷ ଭିକ୍ଷା ରଖିବ । ତା'ହେଲେ ମୁଁ ଶାନ୍ତିରେ ମରି ପାରିବ ।"

—"ଭୁଲ୍ ହୋଇଛି ମୋର ପରମା ! ମୁଁ ତୋତେ ପିଟିବାକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲି । ନବଘନ ବୋଲି ଭାବି ଠେଙ୍ଗାଟା ଉଞ୍ଚେଇ ଦେଲି । ହାତରୁ ଖସିଲେ ତ ଆଉ ବଳ କାହାର ।"

—"ମହାପାତ୍ରେ—ଥାଉ ସେ କଥା । ମୋ କର୍ମ ସେ । ମୋ କଥା ରଖିବ—"

—"କଣ କହୁଛୁ ?"

—"ମୋ ଦୋଷର କ୍ଷମା ସ୍ୱରୂପ—ସୁଷମାକୁ ବିନୋଦ ସହିତ........"

ମହାପାତ୍ରେ ପୁଣି ନିଶ୍ୱାସ ନେଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ମନକଥା ବୁଝି ପାରିଲେ । ସେ ନାହିଁ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପରମାନନ୍ଦଙ୍କର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଇଚ୍ଛାଟିକୁ ସେ ପୂରଣ କରିବାକୁ ଆଉ ପଛାଇଲେ ନାହିଁ । ଧନ, ଜାତି, ଶତ୍ରୁତା ସବୁ ପଛକୁ ପଡ଼ିଗଲା ।

—"ମୋତେ କଥା ଦିଅ ମହାପାତ୍ରେ—ମୁଁ ଶାନ୍ତିରେ...।"

—"ହଉ ପରମା, ତୁ ଯେତେବେଳେ କହୁଛୁ....."

ବିନୋଦ ପରମାନନ୍ଦଙ୍କର ଖଟିଆର ଏକପଟରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । ସୁଷମା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥିଲା । ପରମାନନ୍ଦ ଚିତ୍କାରକରି କହିଲେ—"ସୁଶି, ମୋ ମୁଣ୍ଡ......"

ସୁଷମା ନନାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ପାଖକୁ ଆସିଲା ଓ ମୁଣ୍ଡ ଚିପିବାପାଇଁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲା । ପରମାନନ୍ଦ ତାର ହାତ ଧରି ନେଲେ । ବିନୋଦର ହାତ ସହିତ ମିଳାଇ ଦେଲେ ।

—"ମହାପାତ୍ରେ, ସୁଶି ଆଜଠୁଁ ଆପଣଙ୍କର.....।"

ଆଉ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ପରମାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ ଗଡ଼ି ଆସିଲା ।

ଜନ-ସାହିତ୍ୟ ତରଫରୁ କୃଷକ ପ୍ରେସ, କଟକରେ
ବଂଶୀଧର ଭୂୟାଁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ, ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ—୧୯୫୮